శ్రీః

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవివిరచితా

వివర్ణాదివిష్ణుసహస్రనామావళిః

సవ్యాఖ్యా

ప్రకాశకులు

సంస్కృతభాషాప్రచారసమితి

హైదరాబాద్ - 500001

శ్రీః

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవివిరచితా

వివర్ణాదివిష్ణుసహస్రనామావళిః

సవ్యాఖ్యా

ముద్రణ : *21-02-2016*

ప్రతులు : *500*

పేజీలు : *140*

వెల రూ. : *50-00*

RAVI MOHAN RAO, M.Sc., M.A.,
Dandy House,
Flat No : 404, Janjanam Complex,
Opp. I Town Police Station,
CHIRALA-523 155, Prakasam Dist.
Andhra Pradesh.
Cell : 9440115411

D.T.P. by :-
L.Durga Prasad,
Sanjay Graphics,
CHIRALA.
Cell : 9966156263

Printed at -
Karshak Art Printers,
HYDERABAD

పీఠిక

శ్రీ రామారాయల నానావిధ గ్రంథములలో నీవివ ర్ణాది విష్ణుసహస్రనామావళి భగవదనుసంధాన మొనర్చు సాధకులకు బాగుగా నుపకరింపగలదు. భారతములోని విష్ణు సహస్రనామావళి భారతతాత్పర్యమును విశదముచేయునదిగా లోకమున ప్రసిద్ధిపొందినది. విష్ణుప్రియులు పారాయణము చేయుచున్నారు. శ్రీకృష్ణదేవుడే మహానాయకుడు. శాంతమే ముఖ్యరసము, మోక్షమే పరమపురుషార్థము. ప్రపంచవిరసావ సానత్వమే ప్రధానము. ఇట్టి భారతమహార్థము విష్ణునామావళి యందును గలదు. దాని వ్యాఖ్యానించిన పెద్ద లట్లే సూచించి నారు, అట్టి సూచనమే యుక్తము. శంకరరచితమని లోక మను కొను విష్ణుసహస్రభాష్యమును శాంకరతత్త్వమును చక్కగా గుర్తించిన రామరాయకవి యిట్లు వివర్ణాదివిష్ణుసహస్ర నామావళి రచించి వ్యాఖ్యానించెను.

విష్ణునామ సహస్రమందు వివర్ణాదినామము లేబదిగలవు. అందును విశ్వపదము మొదలుకలవి పదియున్నవి. ఆరీతిని భావించిన యీ రచయిత వేయినామములను వివర్ణాదికముగా రచించి యందును విశ్వపదాదినామములను రెండువందలకు పైగా నిబంధించెను. వకారమమృతబీజము. ఇకారమమృతే శ్వరీరూపము. ఈ సమావేశమును కవి 'వి' వర్ణమునందు భావిం చినాడు. అనంతనామములుకల విష్ణుదేవునకు సహస్రనామ నిబంధనమన్నది యుపలక్షణము. కొన్ని సహస్రనామావళు లలో వేయికన్న నధికముగ నామములుండుటకలదు. నామ సాహస్రము మూలమంత్రము. మంత్రచైతన్యముకల మహ

నీయుల సూక్తులు మంత్రాత్మకములని ప్రామాణికుల నిశ్చయము. కావుననే ధ్యానశ్లోకములను మంత్రరూపముగా మనము మననము చేయుచున్నాము. సహస్రనామపారాయణము భక్తసంప్రదాయములోను ప్రసిద్ధముగానున్నది. ఆత్మకుండలినీ విశ్రాంతిస్థానమయిన సహస్రారచక్రవిశేషము ననుసరించి సాధకులు సహస్రనామముల ననుసంధానము చేయుదురు. అభీష్ట దేవతనానాబాహువులందున్న నానావిధాయుధములను నానా స్థానములందుంచి భావించినపుడు నానారూపము లేర్పడును. చతుర్భుజుడయిన శ్రీమహావిష్ణువు నాల్గుబాహువులందు ధరించు శంఖచక్రగదాఖడ్గములను వివిధముగా విన్యసించి భావించినందున కేశవాది చతుర్వింశతిరూపము లేర్పడినవి. సాధకుడు తన యబీష్టానుసారమున రూపముల నెన్నుకొని ధ్యానించును. సహస్రరూపసిద్ధియు నిట్లు సంగతమయినట్లు భావింపవచ్చును. సహస్రశీర్షుడు, సహస్రాక్షుడు, సహస్రపాదుడునయిన విరాట్పురుషుని సహస్రధా భావించుటకై సహస్రనామము లుదయించినవనియు గుర్తింపవచ్చును. ఇంకనిట్టి విషయములందలి విశేషములను సంప్రదాయమర్యాదల ననుసరించి తెలియవలయును. మంత్రవిద్యారహస్యముల నత్యంతము గుప్తముగా నుంచవలదని, యత్యంతము ప్రకటము చేయరాదని మహామహేశ్వరులు శ్రీమదభినవగుప్తపాదులు పలికిరి.

భగవద్భావనమున ననర్థనివారణమును సంపత్సంపాదనమును సాధనకులు కాంక్షింతురు. అందుననే ఇష్టదేవత యుగ్రరూపమున నుండుటను శాంతరూపమున నుండుటను భావించుటయున్నది. సాధకులందు గుప్తగూఢములైయున్న

వివిధశక్తులు వికాసము పొందుటకు సహస్రనామము లుద్దిష్టము లగుచున్నవి. బెల్లంకొండ రామారావుగారు సాధకులై, యోగియై, కవియై, తాత్త్వికుడై దీనినిట్లు రచించెను. ఆయా దేవతోద్దేశమున నాయా మంత్రములు ప్రసిద్ధములై యున్నవి. నామసహస్రము కూడ మంత్రరూపమని మంత్రచైతన్యము కలవారందురు. ఇది యంతయు మాలామంత్రము. మంత్రచైతన్య వివేకముకల మహనీయుల వాక్కులును మంత్రములు. అందుననే వారు రచించిన శ్లోకములను ధ్యానమునం దుపయోగించుచున్నాము. పారాయణ చేయుచున్నాము. అనుసంధానము చేయుచున్నాము. మంత్రచైతన్యము సముల్లసింపగా యోగసమాధిలో భావించి రచించిన రామారాయకవి సూక్తి మాలామంత్రముగా ననుసంధానము చేయదగిన దని జాపకులు గుర్తింతురుగావుత. ఆజన్మయోగియయిన రామారాయుని హృదయోద్గారముగా **వివర్ణాదిసహస్రనామావళి** వెలువడినది, ఇందు పౌరాణికములయిన సర్వవిషయములు క్రోడీకృతములయినవి. ఉపనిషత్తులందలి తత్త్వమిందున్నది. విరాడ్రూపానుసంధానమున్నది. అన్ని విషయములందు నాధ్యాత్మిక సమన్వయము పొందియున్నది. స్వస్పందసుందరమయిన రసభావమయ విశేష మిందు సహృదయహృదయసంవాదము కూర్పగలదు. వేయినామములందును వివర్ణాదిత్వమును సావధానముగా హేలాప్రాయముగా నిబంధించిన రామారాయకవి విశ్వమయుడు విశ్వాతిగుడయిన విష్ణువును సాక్షాత్కరింపజేయుటకై దీనిని లోకమునకు సాధనముగ ననుగ్రహించెను. సాధకులకిది సముచితమయిన స్వాభీష్టమును గూర్చుగావుత.

భగవద్భావాను సంధాన మొనర్చువారల కనిష్ట నివారణ మిష్టప్రాప్తియను రెండు నభీష్టములు. కావుననే యుపాస్యదేవతయందు సర్వాయుధశోభి, నానాబాహువిరాజితము సముదగ్రమయిన రూపమొకటియు, ప్రసన్నము సర్వమంగళాస్పదము శివాత్మకము భక్తానుగ్రహపరమయిన రూపము వేరొకటియు సంభావితమగుచున్నది. సాధకుడు సాధనపథము ప్రవేశించుటకు శత్రువినాశ మావశ్యకము. అంతశ్శత్రువులు బహిశ్శత్రువులని ఆ శత్రువులు ద్వివిధమున నుందురు. ఉగ్రరూపానుసంధానమున ద్వివిధశత్రువినాశము సుకరమగును. కామక్రోధాద్యంతః శత్రువులు నశింపకపోయినచో బహిఃశత్రువినాశము శక్యము కాదు. అంతరమునందున్న శత్రుభావమే బయటివ్యక్తులం దాపాదితమగునని సంవిచ్ఛాస్త్రము చెప్పుచున్నది. స్వసంవేదనమున సంవిత్సామాన్యమును గుర్తించుట ప్రతిభాసముత్తేజనము కలవారలకు మాత్రమె శక్యమగును. రామారాయకవి యట్టివ్యక్తియని నేను విశ్వసించుచు పాఠకులందరట్లు విశ్వసింపవలెనని సూచ్యసూచనమున కుతూకపడుచున్నాను. దృష్టశ్రుతరూపములై యుండు బహిరంతఃశత్రువులు మానవులను వ్యాధిరూపమున పీడించును. ఆ వ్యాధులను భావనాత్మకమయిన పరమౌషధమున నశింపజేయవచ్చు. అటి పరమౌషధమునే రామారాయకవి వివర్ణాదిరూపమున నిందు నిరూపించెను. మంత్రవర్ణములందుగ్రాత్మకమయిన భావన భావించు కొందరికి భీజనకముగ నున్నను దాని యర్థమును భావించిన భీజనకముగ నుండదు. అందుననే శాంతాత్మకమయిన రూప మనుసంధానింపవలెను. స్వభావశాంతము ప్రసన్నమునయిన రూపమును భావించినచో నంత

రంగములోని భావోల్లోలకల్లోల ముపశమించును. ఈ రీతి సహస్రనామసంభావనమున రూపద్వయానుసంధానము కూడ అంతరుల్లాసమున నఖండభావము పొంది యద్వయతత్త్వముగనే గోచరించును. రామారాయకవి యట్టి యద్వయతత్త్వము గుర్తించియే యీ **వివర్ణాదిసహస్రము** రచించెనని సాధకులు గుర్తింపగలరు.

సాధకుడయిన జీవుడనంత శక్తులకు కేంద్రము. అట్టి యాతనికి శక్తివికాసము ముఖ్యము. విశ్వమయుడయిన పర మాత్మ ననుసంధానించిననే యది సులభమగును. శక్తిచక్ర సముల్లాసమున స్వస్వరూపము గోచరించుననుట యీ నామా వళియందు స్పష్టమయినది. "విశ్వం విష్ణుః" అని విష్ణుసహస్ర నామావళీ ప్రారంభమగుచున్నది. "విష్ణుర్విశ్వం" అని దీని ప్రా రంభమున్నది. విష్ణువును విశ్వమునకన్న వేరుగా భావించుట కంటె విశ్వమునే విష్ణువుగా భావించుట యుక్తమని వివిధాశ యములతో విశిష్టులయిన రామారాయకవులకు ప్రతిభాతమై యుండును. విష్ణువును మొదటనుపక్రమించి యాతడు విశ్వమం తట ననుగతుడై యుండుటను ఈ నామావళి నిర్దేశించును. సామాన్యముగా నామములన్నియు నానుపూర్వితో కూడి యున్నవనుట రామారాయవ్యాఖ్యయే నిరూపించినది. "వివి ధాశయాంచితః" అని యిందలి చివరినామము. శ్రీవిష్ణువే యట్టి వాడగుట కాదు. రామారాయకవియు వివిధాశయాంచితుడు. సాధకులు నామపారాయణానుసంధానమున "వివిధాశయాం చితులు" అగుదురు గావుత. ఆర్షవిద్యాసక్తులందరు విష్ణుమం త్రోపదేశము పొంది పూజావిశేషములందు దీనినుపయోగింప

వచ్చును. పారాయణము చేయవచ్చును. మంత్ర ముపదేశము పొందనివారయినను నిత్యమీనామావళిని పఠించుదురుగావుత. సర్వదేవతలందును తన దేవతనే భావించుట, తనదేవత కితర దేవత లంగముగానున్నట్లు భావించుటయను సంప్రదాయవిశే షములును సూక్ష్మముగా నిందున్నవి. దేవీదేవుల మహాశృం గారమును రామారాయకవి సర్వభేదయుక్తముగా కీర్తించి మహాభావముద్బోధించెను. స్వదేశమతములందే కాక విదేశము ల నుండి వచ్చిన విమతములందును విష్ణువిభూతి ప్రదర్శించుచు రామారాయకవి నామకీర్తనము జేసెను. ఈ సహస్రనామావళి కావ్యముగా దర్మతత్త్వములను సూచించునదిగా, స్వానుభవము చెప్పునదిగా, భావసాధనమిచ్చునదిగా నున్నది. దీనిని సాధకు లనుకూలముగా స్వీకరించి యభీష్టము పొందుదురుగాక!

రామారాయకవి జీవన చరిత మితర గ్రంథములందు విశ దముగ నున్నది. వీరి యీ గ్రంథములు కాలగర్భమున పడిపోవు నపుడు శ్రీకవితా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పట్టుదలతో ముద్రణమునకై యత్నముచేయుట ప్రశంసాస్పదము. ముద్రణ మునకు వలయు ద్రవ్యమిచ్చి ధర్మకర్మనిరతులయిన వదాన్యు లును అభినందనీయులు. ఇట్టిగ్రంథములు వెలువడుట లోక భాగ్యము. ఈ నామావళి సంస్కృతప్రియులకందరకు సంతృప్తి నిచ్చుటకై నాగరాక్షరముల ముద్రితమయినను సంస్కృతము రాని తెలుగువారికందర కుపకరించుటకై కాలాంతరమున తెలుగు తాత్పర్యములతో వెలయుగావుత.

Sri Lakshmi Hayagreevar, Mohanur
JR
DESIGNS

శ్రీః

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

వివర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళీ వ్యాఖ్యా

శ్లో॥ విష్ణుర్విశ్వం విశ్వకర్తా విశ్వహృద్విశ్వపాలకః ।
విశ్వదూరో విశ్వగతో విశ్వాత్మా విశ్వచేతనః ॥ 1

హరిః ఓమ్

విష్ణవే నమః. కోఽసౌ విష్ణురత ఆహ–విశ్వమితి. యదేతద్దృశ్యమాన మఖిలం జగత్తదేవ విష్ణుః. **"సర్వం పురుష ఏవేద"** మితి. **"సర్వం ఖిల్విదం బ్రహ్మేతి"** చ శ్రుతేః. నను జగదిదమనిత్యం కార్యత్వాద్ఘటవదిత్యను మానాత్ యది విశ్వం విష్ణుస్తర్హి స కార్యభూతోఽనిత్య ఏవ స్యాదత ఆహ–విశ్వకర్తేతి. విశ్వనిమిత్తకారణం విశ్వస్రష్టేత్యర్థః. నను బ్రహ్మణా విశ్వం సృజ్యతే, రుద్రేణ హన్యతే, విష్ణునా రక్ష్యతే, ఇతి ప్రవాదాత్కథం విష్ణోర్విశ్వకర్తృత్వమితి శఙ్కాయాం – న కేవలం కర్తృత్వం, కిన్తు హర్తృత్వం పాతృత్వఞ్చేతదుభయమపి తస్యైవేత్యాహ – విశ్వహృద్విశ్వ పాలక ఇతి. "అహం బ్రహ్మా చ శర్వశ్చ జగతః కారణమ్పర" మితి భాగ వతాజ్జగత్కారణమేకమేవేశ్వరాత్మకం వస్తు. బ్రహ్మాదినామత్రయ– మూర్తిత్రయ – కార్యత్రయ – భాగ్భవతీత్యర్థః. ఏతేన యచ్చ విశ్వం యే చ విశ్వహేతవో బ్రహ్మాదయస్తత్సర్వం విష్ణురేవేతి ఫలితమ్. నను విరుద్ధ మిదముక్తం, యద్విశ్వకర్తరి విష్ణౌ విశ్వత్వం. న హి ఘటకర్తరి కులాలే ఘట త్వమస్తి! అత ఆహ – **విశ్వదూర** ఇతి. న హ్యయం కులాలాది సమాన లక్షణః, కిన్తు విశ్వవిలక్షణః, తేన విష్ణౌ విశ్వత్వం విశ్వకర్తృత్వఞ్చేత్యుభ యమస్త్యేవేతి భావః. వైలక్షణ్యమేవ ప్రథయితుం విరుద్ధాన్తరమాహ – **విశ్వగత** ఇతి. ఏకస్మిన్విష్ణౌ విశ్వత్వవిశ్వకర్తృత్వవిశ్వగతత్వరూపం విరుద్ధం ధర్మత్రయమస్త్యేవ. తస్య విరుద్ధబహుధర్మసమావేశయోగ్యవిశ్వ విలక్షణవస్తుత్వాదితి భావః. విశ్వగతత్వమేవ దర్శయతి – **విశ్వాత్మేతి.** సర్వస్మిన్నప్యాత్మరూపేణాస్తీతి విశ్వగతత్వమస్యేతి భావః. అస్య విశ్వా త్మత్వే ఉపపత్తిమాహ – **విశ్వచేతన** ఇతి. చేతయితృత్వమాత్మధర్మ ఇతి

సార్వజనీనమ్. తథాచ – ఇదం జగద్యశ్చేతయతి స ఆత్మా విష్ణురేవేత్యర్థః. **"ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాన్తరా"** త్మేతి శ్రుతేరితి భావః. (అత్ర నవనామాని) (౯)

శ్లో॥ విశ్వయన్తా విశ్వతనుర్విశ్వవిద్విశ్వదుర్గమః ।
విశ్వాజ్ఞేయాత్మకో విశ్వనిదానం విశ్వపావనః ॥ 2

నను యో ఘటాదీనాం చేతయితా స జీవ ఏవ. తే చ జీవా బహవః స్వస్వదేహాదికం చేతయన్తి. అతః కథమీశ్వరస్య విశ్వచేతనత్వమత ఆహ – **విశ్వయన్తేతి**. జీవానాం వ్యావహారికం పారమార్థికఞ్చేతి రూప ద్వయమస్తి. తత్ర సచ్చిదానన్దాత్మకం పారమార్థికరూపం భగవానేవ. యత్పునర్వ్యావహారికం వర్ణజాత్యాద్యభిమానప్రయుక్తం, తద్రూపవన్తో జీవా అనన్తా అపి భగవత్పరతన్త్రా ఏవ. అతస్తేఽపి స్వచ్ఛన్దేన చేతయితు మిదం న శక్నువన్తి. కిన్తు భగవదనుగ్రహేణైవ తస్మాద్విశ్వప్రేరకో భగవా నేవ విశ్వచేతయితా. అపరఞ్చ హేతుమాహ – **విశ్వతను**రితి. ఏకస్యాత్మనః వ్యష్ట్యభిమాని పురుషస్య స్వాయతనశరీరచేతయితృత్వమేవ యథా కథ ఞ్చిత్స్యాత్. న తు విశ్వచేతనత్వమ్. విష్ణోస్తు సమష్ట్యభిమాని పురుషస్య సర్వం జగత్తనురేవేతి స్వాయతనసర్వజగచ్చేతయితృత్వమస్తీతి భావః. విశ్వతనుత్వే హేతుమాహ – **విశ్వవిది**తి. యథా జీవః స్వాయతనం శరీరం స్వీయ త్వేన వేద, తథా విష్ణుర్జగత్స్వీయత్వేన వేత్తీత్యర్థః. నను స్వాత్మనస్స్వస్య సులభత్వాద్విశ్వాత్మాఽయం కిం విశ్వస్య సులభ? ఇత్యత ఆహ – **విశ్వ దుర్గమః** విశ్వస్య దుష్ప్రాప ఏవాయమ్. తత్ర హేతుమాహ – **విశ్వాజ్ఞే యాత్మక** ఇతి. విశ్వమిదం యస్య స్వరూపమేవ న వేద, తం కథం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః. **"దేవోఽసవోఽక్షా మనవో భూతమాత్రా – నాత్మాన మన్యఞ్చ విదుః పరం యత్ సర్వం పుమాన్వేద గుణాంశ్చ తద్‌జ్ఞో న వేద సర్వజ్ఞమనన్తమీడే"** ఇతి భాగవతాత్. అజ్ఞేయత్వే హేతుమాహ – **విశ్వ నిదాన**మితి. నిదానన్త్వాదికారణమిత్యమరః. ప్రధానకారణమిత్యర్థః. **"యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే"** ఇతి శ్రుతేః స్వోపాదానం స్వస్మా త్ప్రాక్సిద్ధం వస్తు కథం జ్ఞేయం స్యాత్స్వస్యేతి భావః. నను నిమిత్త కారణమీశ్వర ఇతి తార్కికాః, ఉపాదానఞ్చేతి వేదాన్తినః తత్ర వేదాన్తి

మతే - యథా విశ్వమిదమనృతజడదుఃఖాత్మతయా అశుద్ధం తథా ఈశ్వరోఽప్యశుద్ధ ఏవ స్యాత్. మృద్ఘటయోరివ కార్యకారణయోస్సమాన ధర్మకత్వాదితి శఙ్కాయామాహ - **విశ్వపావన** ఇతి. నాత్ర మృద్ఘట న్యాయః ప్రసారయితవ్యః, మృది ఘటోపాదానత్వమేకమేవాస్తి, న తు ఘటనిమిత్తత్వమ్. ఈశ్వరే తు విశ్వనిమిత్తత్వోపాదానత్వయో ర్ద్వయో స్సత్వాత్సర్వవిలక్షణ ఏవాయమ్. తేనాస్మిన్విశ్వపావనత్వమేవాస్తి న తు విశ్వవదశుద్ధత్వమితి భావః (౭ నామాని) (ఆహత్య ౧౬)

శ్లో॥ విశ్వోదయో విశ్వలయో వివిశ్వో విశ్వపారగః ।
విశ్వమ్భరో విశ్వమయో విశ్వభుగ్విశ్వమోహనః ॥ 3

విశ్వోపాదనత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి - **విశ్వోదయో విశ్వలయ** ఇతి. యద్వస్తు యస్మాదుదేతి యస్మిన్లీయతే తస్య వస్తునస్తదుపాదానం స్యాత్. యథా మృద ఉదేతి, మృది లీయతే, ఘట ఇతి ఘటస్య మృదుపాదానం. **యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే - యేన జాతాని జీవన్తి - యత్ప్రయ న్త్యభిసంవిశన్తీ**తి శ్రుతేః. నను కారణే కార్యం సూక్ష్మరూపేణ వర్తతే, బీజే వృక్ష ఇవేతి సిద్ధాన్తాత్. కిం తథా ఈశ్వరే విశ్వమప్యస్తీత్యత ఆహ - **వివిశ్వ** ఇతి. నను జగదిదం జీవసృష్టమేవ ప్రాసాదాదివదిత్యత ఆహ - **విశ్వపారగ** ఇతి. విశ్వస్యాన్తమధిగన్తుం జగదన్తఃపాతినో జీవా న శుక్నుయుః, ఏక ఏవేశ్వరో జగదన్తమధిగచ్ఛతి. అత ఈశ్వరే ఏవ జగల్లీయతే ఇతి వక్తవ్యమ్. తేన స ఏవ జగదుదయస్థానమితి భావః నను విశ్వోదయో విశ్వలయ ఇతి నామభ్యామాద్యన్తయోర్విశ్వస్య ఈశ్వరే స్థితిర్దర్శితా, మధ్యే తు జగదిదం కుత్రాస్తీత్యత ఆహ - **విశ్వమ్భర** ఇతి. మృదీవ ఘట ఈశ్వరే ఏవ జగద్వర్తతే ఇతి భావః. ఏతావతా సిద్ధమర్థమాహ - **విశ్వమయ** ఇతి. నిఖిలాత్మక ఇత్యర్థః. **"ఏవం గజేన్ద్రముపవర్ణితనిర్విశేషం బ్రహ్మా దయో వివిధలిఙ్గభిదాభిమానాః నైతే యదోపససృపుర్నిఖిలాత్మకత్వా త్తత్రాఖిలామరమయో హరిరావిరాసీ"** దితి భాగవతాత్. ఈశ్వరస్య విశ్వ మయతా నామ ఇయమేవ. విశ్వాత్మత్వ విశ్వోదయత్వ విశ్వలయత్వ విశ్వమ్భరత్వ - విశ్వతనుత్వాది ప్రయుక్తేతి బోధ్యమ్ - నను విశ్వమయ శబ్దే మయట్ కిం స్వార్థే? ఉత వికారార్థే? ఉత ప్రాచుర్యార్థే? నాద్యః,

విశ్వమిత్యనేన పౌనరుక్త్యాత్. న ద్వితీయః, విశ్వకారణే ఈశ్వరే విశ్వకార్యత్వాసమ్భవాత్, అనిత్యత్వాది ప్రసఙ్గాచ్చ న తృతీయః, వివిశ్వ ఇత్యనేన వ్యాఘాతాత్. యత్ర విశ్వం సూక్ష్మతయాపి నాస్తి కుతస్తత్ర స్థూలతయా విశ్వస్య స్థితిః? ఇతి చేదుచ్యతే. ప్రాచుర్యే మయడితి. న చ స్వవచనవ్యాఘాతః. విచిత్రే భగవతి విరుద్ధధర్మసమావేశస్య సత్త్వాత్. కథమన్యథా వివిశ్వే విశ్వమ్భరత్వం స్యాత్. ప్రాచుర్యఞ్చ కార్యతయా హార్యతయా పాల్యతయా ధార్యతయా వేద్యతయా నియామ్యతయా ఏవమాది బహు ప్రకారైర్విశ్వస్య విష్ణౌ విషయే ఉచ్యమానత్వమితి బోధ్యమ్. నను విష్ణౌ విశ్వమయత్వమసిద్ధమ్ **"సోఽనన్తోఽన్తకరః కాలోఽనాదిరాదికృదవ్యయః, జనం జనేన జనయన్మారయన్మృత్యునాన్తకమ్"** ఇతి భాగవతాత్ - కాల ఏవ విశ్వజన్మాదిహేతురిత్యత ఆహ - **విశ్వభుగి**తి. యశ్చ నిత్యః కాలస్స పరమాత్మైవ. యశ్చ జన్యస్త్రుటినిమేషాదిరూపస్స కాలో విశ్వాన్తః పాతిత్వేన విశ్వవదీశ్వరేణైవ భుజ్యతే. తస్మాత్ విశ్వం కాలకర్మాదిరూపం సర్వం జగద్భుఙ్క్తే ఇతి విశ్వభుక్. ఈశ్వర ఏవ న తు కాల ఇతి భావః. నను యద్యేవమీశ్వర ఏవ సర్వహేతుస్తర్హీమే జనాః మామయం హన్తి, మమాయం పితేత్యేవం జీవమేవ కిమితి మన్యన్తే? అత ఆహ - **విశ్వమోహన** ఇతి. భగవన్మాయయా సర్వేఽపి మోహితాః తత్త్వం న విదురిత్యర్థః (౮) (౨౪)

శ్లో॥ విశ్వానన్దో విశ్వదుఃఖదూరో విశ్వసుఖప్రదః ।
విశ్వప్రియో విశ్వసఖో విశ్వధృద్విశ్వరూపధృత్ ॥ 4

విశ్వమయత్వాదేవ భగవానయం విశ్వానన్దః. విశ్వస్య యో య ఆనన్దోఽస్తి స సర్వో భగవద్గామ్యేవ. యథా స్వానన్దస్స్వాత్మగామీ. విశ్వస్యానన్దో విశ్వానన్దః సోఽస్యాస్తీత్యర్శ అద్యచ్. నన్వేవం విశ్వదుఃఖప్రసక్తిరిత్యత ఆహ - **విశ్వదుఃఖదూర** ఇతి. నను యథా స్వదుఃఖం స్వాత్మగామి తథా విశ్వదుఃఖం విశ్వాత్మగామి కుతో న స్యాదితి చేదుచ్యతే. భగవత ఆనన్దమయత్వాత్తేజోమయే భాస్కరే తమస ఇవ భగవతి దుఃఖస్య న సంబన్ధ ఇతి ఆనన్దమయత్వమేవ స్ఫుటయతి. **విశ్వసుఖప్రద** ఇది. యస్స్వయం సుఖీ సోఽన్యానపి సుఖయతీత్యర్థః. **"ఏష ఏవ ఆనన్దయం"** తీతి శ్రుతేః అత ఏవాయం విశ్వప్రియో విశ్వసఖశ్చ విశ్వస్య ప్రేమాస్పదం సఖా చ. సౌహా

ర్థమేవ దర్శయతి – **విశ్వధృదితి**. కూర్మవరాహాదిరూపేణ విశ్వం సర్వదా ధరతి పాతి వా. విశ్వమయత్వే నిదర్శనమాహ – **విశ్వరూపధృదితి**. కృష్ణ త్రివిక్రమాద్యవతారేషు విశ్వరూపస్య దర్శితత్వాదితి భావః (౭) (౩౧)

శ్లో॥ విశ్వక్రీడో విశ్వసేవ్యో విశ్వదో విశ్వసమ్మతః ।
విశ్వభోగ్యో విశ్వగుణో విశ్వచక్షుర్విరిఞ్చికృత్ ॥ 5

విశ్వమయతయా భగవతః ప్రయోజనమాహ – **విశ్వక్రీడ** ఇతి. విశ్వేన క్రీడా యస్య సః. యథా రాజా దీవ్యత్యక్షైస్తథా భగవాన్ విశ్వేన క్రీడతీత్యర్థః. క్రీడైవాస్య ప్రయోజనమితి భావః. విశ్వేనాస్య ప్రయోజనాభావేఽపి విశ్వస్య అనేన ప్రయోజనమస్తీతి కృత్వా విశ్వస్యాయం సేవ్య ఏవేత్యాహ – **విశ్వసేవ్య** ఇతి. ప్రయోజనమేవ దర్శయతి – **విశ్వద** ఇతి. తృణజలకాష్ఠ సస్యాదిరూపం ప్రజాపశ్వాదిరూపఞ్చ సర్వమపి దదాతీత్యర్థః. ప్రాణిభ్య ఇతి భావః. అత ఏవ విశ్వసమ్మతః, న తు కస్యాపి ద్వేష్య ఇత్యర్థః. విశ్వమ ప్యస్య సమ్మతమేవ. భోగ్యత్వాదిత్యాహ – **విశ్వభోగ్య** ఇతి. పరమాత్మనో భోక్తృత్వాజ్జగదిదం తస్య భోగ్యభూతమేవ. నను పరమాత్మా భోక్తా జగ ద్భోగ్యమిత్యత్ర కిం నియామకమత ఆహ – **విశ్వగుణ** ఇతి. గుణభూతం విశ్వం గుణీ తు పరమాత్మా. గుణస్య గుణిపరతన్త్రత్వాద్గుణిభోగ్యత్వముచి తమ్. యథా – దేహో దేహినః భోగ్యభూతః. విశ్వం గుణో యస్య స ఇతి విగ్రహః. ఉక్తార్థే హేతుమాహ – **విశ్వచక్షు**రితి. యథా చక్షుర్భాస్యో ఘటశ్చక్షుషో గుణభూతో భోగ్యశ్చ, తథా విష్ణుభాస్యం విశ్వం విష్ణోర్గుణో భోగ్యఞ్చ. తస్మాదయం విశ్వస్య ఘటప్రాయస్య చక్షుఃప్రాయ ఇత్యర్థః, విశ్వావభాసక ఇతి యావత్. **“విశ్వాక్షం విశ్వశంభువ”**మితి శ్రుతేః. నను త్రిమూర్తిమధ్యే బ్రహ్మణ ఏవ హిరణ్యగర్భత్వ విరాడ్రూపత్వాదిస్మరణాత్త స్యైవ విశ్వం భోగ్యం భవతీత్యత ఆహ – విరిఞ్చికృదితి. **“యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వ”** మితి శ్రుతేః (౮) (౩౯)

శ్లో॥ విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థో విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృత్ ।
విశ్వో విశ్వాన్తరో విశ్వతనుర్విశ్వప్రచోదనః ॥ 6

నను భగవాన్ విశ్వే ఆత్మరూపేణాస్తీత్యుక్తమ్. తద్రూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వఞ్చ ప్రతిపాదితమ్. అతస్తద్ధ్యాతుమశక్యమేవ. అథ భగవతో విశ్వరూపత్వముక్తమ్. తచ్చ మనసి దురారోపమేవ మన్దప్రజ్ఞానామ్. అతః కా గతిర్మన్దానామిత్యత ఆహ - **విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థ** ఇతి. **"య ఏషోఽక్షిణి పురుష"** ఇతి శ్రుతేః. సర్వస్యాపి చక్షుష్యాయతనే పురుషోఽస్తి స విష్ణురేవ. స చ సులభో ధ్యాతుమితి భావః. తస్య కృత్యమాహ - విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృదితి. యత్ప్రకాశబలాదేవ చక్షుర్ఘటాదికం ప్రకాశయతి, స పురుష ఇత్యర్థః నను స్వప్రకాశస్య జీవస్య ప్రకాశబలాదేవ చక్షురాదీనాం ప్రకాశ ఇతి కిమీశ్వరపర్యన్తానుధావనక్లేశేనేత్యత ఆహ - **విశ్వ** ఇతి. విశ్వో జీవః, స వస్తుత ఈశ్వర ఏవేత్యర్థః. అవిద్యావచ్ఛిన్నం చైతన్యం జీవః, మాయావచ్ఛిన్నన్తు ఈశ్వర ఇతి పరిభాషా. తత్ర విశేషణాంశే భేదేఽపి చైతన్యాంశే అభేదాదితి భావః. యద్వా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యేతి శ్రుతేః. ఈశ్వరస్యైవ జైవం రూపమపి విశ్వరూపవదితి భావః. కిఞ్చాయం స్థూలశరీరాభిమానీ జీవస్స్వాయతనచక్షురాదికం ప్రకాశయతు నామ; న పునర్విశ్వస్య చక్షురాదికం ప్రకాశయితుం శక్నోతి, వ్యష్టిపురుషత్వాత్. తస్మాత్ యోఽస్య జీవస్యాన్తరః పురుషః పరమాత్మా స ఏవ **విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృదితి** కృత్వా ఆన్తరత్వమేవాహ - **విశ్వాన్తర** ఇతి. **"య ఆత్మని తిష్ఠన్ నాత్మానమన్తరా యమయతి యస్యాత్మా శరీర"** మితి శ్రుతేరితి భావః. స్థూలశరీరాద్యభిమానిషు జీవేషు యదాన్తరం చైతన్యం తదేవేశ్వర ఇతి బోధ్యమ్. విశ్వాన్తరత్వాదేవ **విశ్వతనుః**. విశ్వా జీవాస్తనవశ్శరీరాణి యస్య స తథోక్తః. విశ్వతనుత్వాదేవ **విశ్వప్రచోదనః**. శరీరిణా హి శరీరం ప్రేర్యతే. (౬) (౪౫)

శ్లో॥ విశ్వాంశో విస్మయావాసో విశ్వకల్యాణభాజనమ్ ।
విశ్వబిమ్బో విశ్వనిధిర్విశ్వమాయో విభామయః ॥ 7

ఏవం విశ్వవిష్ణ్వోశ్శరీరశరీరిభావరూపనియామ్యనియామకభావరూపసమ్బన్ధద్వయముక్త్వా అథ అంశాంశిభావరూపం సంబన్ధమాహ - **విశ్వాంశ** ఇతి. విశ్వా జీవా అంశా యస్యేతి. **"మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతన"** ఇతి గీతావచనాత్. నను నిరవయవయోర్జీవేశ్వరయోర్నిరంశత్వా

దంశాంశిత్వకల్పనం విచిత్రమత ఆహ – **విస్మయావాస** ఇతి. సర్వాశ్చర్య నిలయే హరౌ కిమన్యద్విచిత్రమిత్యర్థః. నను అంశే విశ్వే యథా దుఃఖాద్య మఙ్గలోపలంభస్తథా అంశినీశ్వరేఽపీత్యత ఆహ – **విశ్వకల్యాణభాజన**మితి. సర్వేషాం కల్యాణానాం ముఖ్యస్థానభూతః. నను అవిద్యాప్రతిబిమ్బిత చైతన్యం జీవః, మాయాప్రతిబిమ్బితమీశ్వర ఇతి సిద్ధాన్తాత్ప్రతిబింబి తత్వాంశే న కోఽపి విశేష ఇతి కుత ఏకస్య అమఙ్గలత్వమన్యస్య సమ ఙ్గలత్వమత ఆహ – **విశ్వబిమ్బ** ఇతి. జీవానాం ప్రతి బిమ్బభూతానామీ శ్వరో బిమ్బభూత ఏవ. **"త్వత్ప్రభుజీవప్రియమిచ్ఛసి చేన్నరహరిపూజాం కురు సతతం, ప్రతిబిమ్బాలఙ్కృతివిధికుశలా బిమ్బాలఙ్కృతిమాదధతే"** ఇతి శఙ్కరోక్తేః. నను విశ్వస్తైజసః ప్రాజ్ఞ ఇతి జీవస్త్రిధా. తత్ర విశ్వ తైజసోస్సంసారిత్వేనామఙ్గలత్వేఽపి ప్రాజ్ఞస్సమఙ్గల ఏవేత్యత ఆహ – **విశ్వనిధి**రితి. విశ్వా జీవా నితరాం ధీయన్తే అస్మిన్నజ్ఞానోపాధికప్రాజ్ఞే ఇతి – విశ్వనిధిః. ప్రాజ్ఞస్స ఈశ్వర ఏవేతి భావః. నన్వేవం నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్త స్వభావస్యాసంసారిణః ప్రాజ్ఞస్య ఈశ్వరస్య కథం జీవత్వమితి శఙ్కా యాం మాయయేత్యాహ – విశ్వమాయ ఇతి. విశ్వా ఇతి మాయా కప టం యస్య సః. అనేన ఈశ్వరస్య జగద్రూపత్వఞ్చ మాయయైవేత్యుక్త ప్రాయమ్. విశ్వమితి మాయా యస్య స ఇతి వ్యుత్పన్త్యన్తరాశ్రయణా త్స ఫటోక్తమితి వా. నను గ్రాహకాభావే గ్రాహ్యాభావః యథా చక్షు రాద్యభావే ఘటాద్యభావః, తదేవం సుషుప్తౌ గ్రాహకాభావాద్గ్రాహ్యస్య ప్రాజ్ఞస్యాప్యభావ ఏవేత్యత ఆహ – **విభామయ** ఇతి. ప్రచురవిభః, స్వయమ్ప్రభ ఇతి యావత్. ప్రాజ్ఞ ఏవ సర్వస్య గ్రాహకః చక్షురాదికన్తు తద్గ్రాహ్యమేవ. అతస్సుషుప్తౌ సౌషుప్తతమస్సుఖానుభవశాలీ ప్రాజ్ఞోఽస్త్యేవ. సుఖమహమస్వాప్సం, న కిఞ్చిదవేదిషమితి ఉత్థితస్మృత్యా అనుభవాను మానాదితి భావః (౭)

శ్లో॥ వివస్వన్మణ్డలాన్తస్థో విద్యాసుఖసదాత్మకః ।
వివస్వాన్విగ్రహాదిత్యో వివస్వద్భాసకో విభుః ॥ 8

నను తేజోనిధిస్సూర్య ఏవేతి ప్రసిద్ధిరత ఆహ – **వివస్వన్మణ్డలాన్తస్థ** ఇతి. **"ధ్యేయస్సదా సవితృమణ్డలమధ్యవర్తీ నారాయణ"** ఇతి స్మృతేః.

ఏతావతా భగవదుపాసనస్య స్థానత్రయం దర్శితమ్. విశ్వమేకమాయతనమ్ చక్షుర్ద్వితీయమ్ సూర్యస్తు తృతీయమితి. ఉక్తేష్వాయతనేషు వర్తమానస్యేశ్వరస్య పారమార్థికం రూపమాహ - విద్యాసుఖసదాత్మక ఇతి. సచ్చిదానన్దస్వరూపః. ఇదమేవేశ్వరస్య స్వరూపలక్షణమ్. తటస్థలక్షణన్తు విశ్వకర్తేత్యాద్యుక్తమేవ. నను **"ఉద్యన్తమస్తంయన్తమాదిత్యమభిధ్యాయాతే"**తి శ్రుతేరాదిత్య ఏవ ధ్యేయ ఇత్యత ఆహ - వివస్వానితి. స చాదిత్యో విష్ణురేవేతి భావః. ఏతేన చక్షుః, తద్గతపురుషః, తదధిష్ఠాతా సూర్యో దేవః, తదన్తస్థో నారాయణశ్చేత్యేతచ్చతుష్టయం విష్ణురేవేతి ప్రతిపాదితమ్. ఏవమేవేన్ద్రియాన్తరేష్వప్యూహ్యమ్, ఉక్తమిదం చతుష్టయమపి కల్పితమేవ. వస్తుతస్తు విగ్రహాదిత్యః. విగతాః గ్రహాః చన్ద్రాదయ ఆదిత్యా ద్వాదశ చ యస్మిన్ స తథోక్తః. **"న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకా"** ఇతి శ్రుతేరితి భావః. నను దర్శితశ్రుతౌ **"తస్య భాసా సర్వమిదం విభా"**తీత్యుక్తమ్ యత్తదసిద్ధమ్. సూర్యేణైవ సర్వస్య ఘటపటాదేః ప్రకాశ్యమానత్వాదత ఆహ - **వివస్వద్భాసక** ఇతి. సూర్యమణ్డలమపి భూమణ్డలతుల్యమేవ, కిన్తు భగవాంస్తత్ర స్థిత్వా స్వతేజసా సూర్యం జగచ్చ భాసయతి. **"యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ యచ్చన్ద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామక"** మితి గీతావచనాదితి భావః. నన్వేకత్ర స్థితస్య తస్య కథం నిఖిలావభాసకత్వమత ఆహ - **విభురితి**. సమర్థస్యేశ్వరస్య కిమశక్యమితి భావః. (౬)

శ్లో॥ వికర్తనసహస్రాభో విష్వక్సేనో వికుంఠగః ।
విద్యుత్ప్రీతామ్బరో విద్యామన్దిరో విష్టరశ్రవాః ॥ 9

సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తినో నారాయణస్య కీదృశీ ప్రభేత్యాకాంక్షాయామాహ - **వికర్తనసహస్రాభ** ఇతి. సహస్రశబ్ద ఆనన్త్యవాచీ. తస్య ఈశ్వరత్వమాహ - **విష్వక్సేన** ఇతి. విష్వక్ సర్వత్రాప్రతిహతా సేనా యస్య స తథోక్తః. అథ చతుర్థం ధ్యానాయతనమాహ - **వికుంఠగ** ఇతి. వైకుంఠనగరే భగవాన్ ధ్యేయ ఇత్యర్థః. తస్యాఽఽకృత్యాదికం సంక్షేపేణాహ దశభిర్నామభిః. **విద్యుత్ప్రీతామ్బరః విద్యామన్దిరః** విద్యావేదవేదాఙ్గాదయో మన్దిరే యస్య స తథోక్తః. **విష్టరశ్రవాః** విష్టరమాసనవిశేషః దర్భగ్రన్థిర్వా తత్తుల్యకర్ణః. (౬)

శ్లో॥ వినాయకో విప్రబన్ధుర్విద్యుత్త్వన్ముగ్ధవిగ్రహః ।
వియద్గఙ్గాపదామ్భోజో విక్రమక్రాన్తలోకకః ॥ 10

వినాయకః ప్రభురహితః సర్వేశ్వర ఇత్యర్థః. విప్రాణాం వైదికానాం బన్ధుః. విద్యుత్త్వానివ ముగ్ధస్సున్దరో విగ్రహో యస్య స విద్యుత్త్వన్ముగ్ధ విగ్రహః. వియద్గఙ్గాయుక్తం పదామ్భోజం యస్య సః తస్య పాదాఙ్గుష్ఠా ద్గఙ్గా నిత్యం స్రవతీత్యర్థః. విక్రమేణ పరాక్రమేణ క్రాన్తా ఆక్రాన్తా లోకాస్సర్వే యస్య స తథోక్తః. శేషాద్విభాషేతి కః. (౫)

శ్లో॥ విరిఞ్చినాభీకమలో వినతాతనయధ్వజః ।
విషాయనో విషధరస్వామిశయ్యో విషోదయః ॥ 11

విరిఞ్చియుక్తం నాభీకమలం యస్య స తథోక్తః. వినతా తనయో గరుడో ధ్వజో యస్య సః. అథ పఞ్చమం స్థానమాహ - **విషాయన** ఇతి. విషం జలం సముద్ర ఇతి యావత్. అయనం స్థానం యస్య స తథోక్తః నారాయణ ఇత్యర్థః. తత్ర కఞ్చిత్పరికరమాహ - **విషధరస్వామిశయ్య** ఇతి. శేషశాయీత్యర్థః. శేష ఏవ తస్య తదా పరికర ఇతి భావః. నను తచ్చ జలం కేన సృష్టం? యస్మిన్నయం శేతే, అత ఆహ - **విషోదయ** ఇతి. **"అప ఏవ ససర్జాదా"**వితి స్మృతేరితి భావః. (౫)

శ్లో॥ విషాపహారీ విషధిస్తోమకుక్షిర్వియత్సమః ।
విలయామ్బుధివిశ్రాన్తో వికారరహితో విధుః ॥ 12

తస్య కిఞ్చిత్కృత్యమాహ - **విషాపహారీతి**. ఉద్వేలం సాగరజల మపిబదిత్యర్థః. నాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ - **విషధిస్తోమకుక్షి**రితి. కుక్షిస్సముద్రా ఇతి భాగవతమ్. యస్య సర్వే సముద్రాః కుక్షిస్తస్య సము ద్రజలపానం కియదితి భావః. నాస్య సముద్రపానాదిభిః కోఽపి వికార ఇత్యాహ - **వికారరహిత** ఇతి. తత్ర దృష్టాన్తమాహ - వియత్సమ ఇతి. విశ్వవిద్యున్మేఘాదిగ్రసనైర్యథా ఆకాశస్య న కోఽపి వికారస్తద్వదితి భావః. ఉక్తం హి - **"విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాఙ్గ"**మిత్యభి

యుక్తైః. ప్రళయే తస్య కిం చేష్టితమిత్యత ఆహ – విలయామ్బుధివిశ్రాన్త ఇతి. విశ్రాన్తిరేవ చేష్టేతి భావః. కుతో విశ్రాన్తికామనేత్యత ఆహ – **విధురితి**. విదధాతి సర్వమితి విధుః. యథా జీవో జాగ్రతి సర్వం వ్యవహారం విధాయ విశ్రాన్తికామనయా సుషుప్తిమ్భజతే, తద్వదీశ్వరోఽపి సర్వ జగత్సృష్టిస్థితిసంహారైశ్శ్రాన్తస్సన్విశ్రాన్త్యర్థం ప్రళయాబ్ధౌ స్వపితీతి భావః. యద్వా అహో మహిమాస్య! యస్య సముద్రా ఏవ కుక్షిరాసన్నిత్యత ఆహ – **వియత్సమ** ఇతి. వియత ఇవ నాస్య మహిమ్నః పార ఇతి భావః పునః కిమన్యదస్య చేష్టితమత ఆహ – **విలయామ్బుధివిశ్రాన్త** ఇతి. విశ్రాన్తత్వాదేవ వికారరహితశ్శాన్తాకార ఇత్యర్థః. కేన కృతోఽయం ప్రళయామ్బుధిరత ఆహ – విధురితి. యః ప్రపఞ్చామ్బుధిం నిర్మమే స ఏవ ప్రళయామ్బుధిమపి యదయం సర్వకర్తా ఇతి భావః. (౬)

శ్లో॥ విధిరుద్రేన్ద్రదాసేరో విబుధావళిపక్షగః ।
విబుధేశో విధూతాఘో విరుగ్ణమధుకైటభః ॥ 13

సముద్రప్రసఙ్గాత్ప్రలయం కిఞ్చిదభివర్ణ్య పునస్సింహావలోకితకేన శేషశాయినం వర్ణయతి. విధిరుద్రేన్ద్రా దాసేరా యస్య సః. క్షీరసముద్రే శేషశాయినం భగవన్తం బ్రహ్మాదయః పరిచరన్తీత్యర్థః. కిమర్థమేతే పరిచరన్తీత్యత ఆహ – **విబుధావళిపక్షగ** ఇతి. దేవపక్షపాతిత్వాద్దేవా ఏనం సేవన్త ఇత్యర్థః. అత ఏవాయం విబుధేశః దేవానామీశ్వరః, కుతోఽస్య తాదృశమైశ్వర్యమత ఆహ – **విధూతాఘ** ఇతి. సర్వవిధపాపలేశరహితః. ఇన్ద్రాదీనాన్తు పరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వాది దోషజన్యపాపసద్భావాన్నేదృశమైశ్వర్యమితి భావః. బ్రహ్మాదిభిస్సేవితేన బ్రహ్మాదిపక్షపాతినా కిమనేన కృతమత ఆహ – **విరుగ్ణమధుకైటభ** ఇతి. దేవద్వేషిణం మధుం కైటభఞ్చ జఘానేత్యర్థః. హయగ్రీవావతారం ధృత్వేతి భావః. (౫)

శ్లో॥ విధుమణ్డలమధ్యస్థో విధుసూర్యవిలోచనః ।
విధుసున్దరవక్త్రాబ్జో విధుహేతుహృదమ్బుజః ॥ 14

అథ షష్ఠమాయతనమ్. మధుకైటభహన్తా స హయగ్రీవః కుత్రేత్యాకాంక్షయామాహ – విధుమణ్డలమధ్యస్థ ఇతి. **"వన్దే పూరితచన్ద్రమండలగత"**

మితి బ్రహ్మాణ్డపురాణాత్. ప్రాక్సూర్యమణ్డలే, అధునా చన్ద్రమణ్డలే చ స్థితి రీశ్వరస్యాభివర్ణితా. న కేవలం సూర్యచన్ద్రావస్య ఆలయస్థానీయా కిన్తు నేత్రస్థానీయావపీత్యాహ - **విధుసూర్యవిలోచన** ఇతి. తత్తన్మణ్డలే స్థిత్వా తత్తద్ద్వారా సర్వం పశ్యతీతి తత్తన్నేత్రత్వమస్యేతి భావః. తస్య సౌన్దర్యా దికం కిఞ్చిద్వర్ణయతి. **విధుసున్దరవక్త్రాబ్జః**. వక్త్రమిహ ఫాలమ్ తదబ్జ తుల్యం చన్ద్రసున్దరఞ్చ. తన్మనశ్చాతిశీతలమిత్యాహ - **విధుహేతుహృద మ్బుజ** ఇతి. **"చన్ద్రమా మనసో జాత"** ఇతి శ్రుతేః, చన్ద్రస్య శీతలత్వ ప్రత్యక్షాచ్చ. చన్ద్రేణ కార్యేణ చన్ద్రకారణే మనసి శీతలత్వానుమానం సుకరమితి భావః. (౪)

శ్లో॥ విధులేఖనఖో విజ్ఞో విభయో విద్రుమాధరః ।
విషణ్ణాసురరాట్త్రాతా వినాథజనరక్షణః ॥ 15

చన్ద్రకళాతుల్యా అస్య నఖాః. నన్వాస్తాం సౌన్దర్యమ్, తత్త్వమస్య వదేత్యత ఆహ - **విజ్ఞ** ఇతి. విం పరమాత్మానం జానాతీతి విజ్ఞః. స్వతత్త్వం స్వయమేవ వేదాయమ్. న తు వయమ్. అతః కథం బ్రూమ ఇత్యర్థః. విజ్ఞత్వే నిదర్శనమాహ - **విభయ** ఇతి. **"ద్వితీయాద్వై భయమ్భవ"** తీతి శ్రుతేః. అద్వితీయం బ్రహ్మ యో వేద తస్య కుతో భయమ్? అతోఽభయత్వ లిఙ్గేన బ్రహ్మవిత్త్వమనుమేయమితి భావః. నిదర్శనాన్తరమాహ - విద్రు మాధర ఇతి. విః పరమాత్మైవ ద్రుర్వృక్షః తస్య యా మా సంపత్ స్వయ మ్ప్రకాశత్వతేజోమయత్వాదిరూపా ఫలపుష్పాదిరూపా చ తస్యా ధరః ధర్తా. నను పరమాత్మనః సర్వసమత్వం ప్రధానలిఙ్గమ్! అయన్తు దేవపక్ష పాతీ అతో న పరమాత్మేత్యత ఆహ - విషణ్ణాసురరాట్త్రాతేతి. అసురరాట్ బలిః పాతాలే బలిం స్థాప్య తద్ద్వారి తిష్ఠన్ తం రక్షతీత్యర్థః. దేవపక్షపా తినో రాక్షసపాలనం కథం స్యాదతో నాయం పక్షపాతీతి భావః. తథాపి వ్యవహారనిర్వాహయాస్యాపి కశ్చిత్పక్షపాత ఇత్యాహ - వినాథజనర క్షణ ఇతి. విః స్వయం నాథో రక్షకో యేషాన్తే వినాథాః సాత్వన్తః, తేషాం సాత్వతాం జనో బృన్దం తస్య రక్షణః, కల్పవృక్షవదయామాత్మాశ్రయం జనం రక్షతి, తస్మాదప్యస్యాశ్రయణరూపోపాధీ రక్షణే విషయే అస్తీతి భావః. కథమన్యథా దుష్టశిక్షణశిష్టరక్షణరూపపరమాత్మవ్యవహారస్య నిర్వాహస్స్యాదితి గూఢాశయః. (౬)

**శ్లో॥ విభవో విహతారాతిర్విస్పష్టకమలేక్షణః ।
విరిఞ్చివనితాగీతో విమృష్టమణినూపురః ॥ 16**

నన్వేకత్ర స్థితస్య కథమస్య సర్వసాత్వద్రక్షణం స్యాదత ఆహ - **విభవ** ఇతి. విశేషేణ సర్వత్ర భవతీతి విభవః. యత్ర యత్ర శిష్టజనోపరోధ స్తత్ర తత్ర స్వయమావిర్భవతీత్యర్థః. శిష్టరక్షణస్య దుష్టశిక్షణపూర్వకత్వా దాహ - **విహతారాతి**రితి. విహతాశ్శిక్షితా ఆరాతయశ్శత్రవో దుష్టా ఇతి యావత్, యేన సః. ఏవం శత్రుశిక్షణేఽపి నాస్య చిత్తస్య రోషాక్రాన్తతా ప్రాకృతజనవదిత్యాహ - **విస్పష్టకమలేక్షణ** ఇతి - వికసితశ్వేతాబ్జతుల్య నయనః. రోషే సతి నేత్రం వ్యాఘ్రస్యేవారుణం రక్తోత్పలతుల్యం స్యాదితి భావః. అత ఏవైనం త్రిలోకవన్ద్యాపి సరస్వతీ నిత్యం గాయతీత్యాహ - **విరిఞ్చివనితాగీత** ఇతి. కిఞ్చ సనాతనోఽయం చిరాల్లోకపాలాదిభిః ప్రణ మ్యతే ఇత్యాహ - **విమృష్టమణినూపుర** ఇతి. నన్నృజనకిరీటోద్ఘృష్టమణి మయనూపురః అస్య పాదయోర్నూపురాణి దేవాసురాదికిరీటమణిఘర్షణ వశాత్కిఞ్చిదుత్తేజితాని కృశాని చేతి భగవతోఽస్య అనాదిత్వం వ్యజ్యతే ఇతి భావః. (౫)

**శ్లో॥ విద్యుద్రుచిరలక్ష్మీకో విలసత్స్మేరచన్ద్రికః ।
వికస్వరసురోర్వీజపుష్పమాలానిభేక్షణః ॥ 17**

నను భగవానయం కిమద్వితీయస్సేవ్య ఉత సద్వితీయ ఇత్యత ఆహ- **విద్యుద్రుచిరలక్ష్మీక** ఇతి. పరమాత్మా ద్వివిధః. నిర్గుణస్సగుణశ్చేతి. తత్ర నిర్గుణోఽద్వితీయం బ్రహ్మైవ సగుణస్తు సద్వితీయ ఏవ. అతో విష్ణువల్లక్ష్మీ రపి సేవ్యైవేతి కృత్వా సలక్ష్మీకో విష్ణుస్సేవ్య ఇతి భావః. నన్వయం విశ్వ సేవ్య ఏవ భవతి - తథాపి కదాయం సేవ్యః? రాజానో హి యదా ప్రసన్నా స్తదా సేవ్యాః అతః కోఽస్య సేవాసమయ? ఇత్యత ఆహ - **విలసత్స్మేర చన్ద్రిక** ఇతి. సర్వదాప్యయం సేవ్య ఏవ, సర్వదాపి ప్రసన్నత్వాత్ప్రసన్నస్య చ లిఙ్గం స్మితసహితం వదనమేవేతి భావః. ప్రసాదస్య లింగాన్తరమాహం వికస్వరాణాం వికసనశీలానాం సురోర్వీజపుష్పాణాం మన్దారసుమానాం

మాలయా తుల్యాని ఈక్షణాని కటాక్షాః ధారాభూతానీతి భావః యస్య స తథోక్తః. (౩)

**శ్లో॥ విరూపాక్షప్రియో విద్వద్ధృదయామ్బుజబమ్భరః ।
విముక్తో విషయాసక్తో విపత్సమయభాన్ధవః ॥ 18**

ఏవం విధత్వాదేవాయం శమ్భోరతీవ ప్రేమాస్పద ఇత్యాహ – **విరూపాక్షప్రియ** ఇతి. అథ సప్తమం స్థానమాహ – **విద్వద్ధృదయామ్బుజ బమ్భర** ఇతి. విద్వాంసః హృదయాబ్జే ఏనం ధ్యాయన్తి, ఏష చ తత్ర భృఙ్గవద్రమతే. **"అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠ"** తీతి శ్రుతేః (ఆత్మామనః) న చాయం జీవవత్సంసారీ పురుష ఇత్యాహ – **విముక్త** ఇతి. నిత్యముక్తః. తత్ర లిఙ్గమాహ – **విషయాసక్త** ఇతి. విషయేషు శబ్దాదిష్వసక్తః. ఇదమేవ ముముక్షోస్సాధనం చేతి బోధ్యమ్. యాని సిద్ధస్య లిఙ్గాని తాన్యేవ సాధకస్య సాధనానీతి న్యాయాదితి భావః. నను యత్ర కుత్రాపి వా ఆయతనే సమ్పుదుద్రిక్తాః పురుషా నైవ సేవన్తే ఇత్యత ఆహ – **విపత్స మయబాన్ధవ** ఇతి. విపది ధనాదిమదాపగమాద్భగవతి మతిస్స్యాదితి భావః. **"విపదస్సన్తు నశ్శశ్వద్యాసు సఙ్కీర్త్యతే హరి"**రితి కున్తీప్రార్థనాత్. (౪)

**శ్లో॥ విపులోరా విశాలాక్షో విపులాంసో విజిత్వరః ।
విమలో వితతఖ్యాతిర్విశ్వనామా విభీషణః ॥ 19**

తస్య రూపం కిఞ్చిద్వర్ణయతి – విపులోరాః విశాలాక్షః విశాలనేత్రః విపులాంసః విజిత్వరః విజయశీలః విమలశ్శుభ్రః వితతఖ్యాతిః ప్రసిద్ధ ప్రఖ్యాతిః తస్య నామ కిమత ఆహ – **విశ్వనామేతి**. సర్వాణి నామాని తదీయాన్యేవ. **"స సర్వనామా స చ విశ్వరూపః ప్రసీదతా"** మితి భాగవతాత్. తస్య ప్రాభవమాహ – **విభీషణ** ఇతి. విశేషేణ సర్వాన్ భీషయతీతి విభీషణః. "భీషాస్మాద్వాతః పవత" ఇతి శ్రుతేరితి భావః. (౫)

**శ్లో॥ విలాసీ విలసద్భూషో వివిధాయుధభాస్వరః ।
విశ్వమ్భరాపతిర్విశ్వాతిక్రాన్తమహిమా విధిః ॥ 20**

విలాసీ విలాసవాన్ **విలసద్భూషః** భూషా భూషణాని. వివిధైరాయు ధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిర్భాస్వరః ప్రకాశనశీలః. నను కిం విష్ణుసేవయా? భూపతి

స్సేవ్యతామ్ స భువం ధనాది వా దాస్యతీత్యత ఆహ - విశ్వమ్భరాపతిరితి. అయమేక ఏవ చతుర్దశభువనకుక్షేర్ధరాయాః పతిః, అన్యే తు రాజానః పత్యాభాసా ఏవేతి భావః. కథమేతదత ఆహ - **విశ్వాతిక్రాన్తమహిమేతి**. అస్య మహిమా సర్వమపి జగదతిక్రమ్య వర్తతే. అతో మహామహిమా అయమేవ భూపతిరితి భావః. నను త్రిలోకాధిపతిరిన్ద్రః చతుర్దశలోకాధి పతిర్బ్రహ్మేతి ప్రసిద్ధిరత ఆహ - విధిరితి. స చ బ్రహ్మా భగవతోఽస్యావ తారభూత ఏవ. అతోఽయమేవ బ్రహ్మేపీత్యర్థః. **"ఆత్మా వై పుత్రనామా"** సీతి శ్రుతేశ్చేతి భావః. (౬).

శ్లో॥ విధిత్రాతా విధితపఃఫలదో విధిదేశికః ।
విధిస్తుతో విధివిధుశ్రీకణ్ఠాత్మా విధీశ్వరః ॥ 21

నను యథా విష్ణుర్విధిస్తథా విధిరపి విష్ణురేవ, అతో లోకాధిపతిర్విధిరేవ లోకరక్షకస్సేవ్య ఇత్యత ఆహ - విధిత్రాతేతి. అయమ్భావః - కార్యం కారణాత్మనా పరిణమతే ఇతి కృత్వా విష్ణుర్విధిర్భవత్యేవ, కార్యన్తు న కారణాత్మనేతి విధిర్విష్ణుర్న భవతి. శ్రుతావపి ఆత్మా వై పుత్రనామాసీతి పితా పుత్రో భవతీత్యుక్తమ్! న తు పుత్రః పితా భవతీతి, అథ య ఏవ విధిమపి రక్షతి స ఏవాస్మానపీతి కృత్వా విధిరక్షకో విష్ణురేవ సేవ్య ఇతి భావః. రక్షణమేవ ప్రపఞ్చయతి - **విధితపఃఫలదః** - విధిర్జగత్స్రష్టుం ప్రవృత్త స్తత్రాశక్తస్సన్ తచ్ఛక్తిసమ్పాద నాయ భగవన్తం ప్రతి తపస్తేపే, స చ తుష్టస్తస్మై తపః ఫలం దదావితిభాగవతమ్. విధిశక్తిప్రద ఇత్యనేన తు తపఃఫలం స్ఫుటీభవిష్యతి. యద్వా - విధిః పద్మే జాతస్సన్ స్వజనకం విచేతుం ప్రవృత్తః, తమప్రాప్య తదర్థం తపశ్చకార, తతస్తుష్టస్తస్మై భగవాన్ స్వలోకం దర్శయామాస; ఇతి భాగవతమత్రానుసన్ధేయమ్. తథా చ తపఃఫలం నామ భగవల్లోకప్రదర్శన మేవేతి బోధ్యమ్. కిఞ్చ విధిదేశికః **"హే బ్రహ్మన్! త్వం తపఃకురు"** ఇతి విధేరుపదేశకోఽపి విష్ణురేవేత్యర్థః. అత ఏవాయం నిత్యం విధినా స్తూయతే ఇత్యాహ - విధిస్తుత ఇతి. అయమేవ జీవానామివ త్రయాణామపీశ్వ రాణామన్తరాత్మేత్యాహ - **విధివిధుశ్రీకణ్ఠాత్మేతి**. న చ విష్ణుః కథం విష్ణోరాత్మా స్యాదితి వాచ్యమ్. మాయావచ్ఛిన్నం చైతన్యం హి విష్ణుర్విధిశ్శమ్భు శ్చ, తత్ర అవచ్ఛిన్నే శుద్ధచైతన్యం విశేష్యభూతమితి

చైతన్యమాత్రస్య అన్తరాత్మతా ఉచితా. తస్మాదీశ్వరతయా బ్రహ్మతయా చ నిర్దేశభేదా ద్విష్ణోరీశ్వరస్య విష్ణుర్బ్రహ్మ ఆత్మా స్యాదేవేతి భావః. న చైవం త్రయాణాం సామ్యం వాచ్యమిత్యాహ - **విధీశ్వర** ఇతి. సత్త్వరజస్తమసాం గుణానామ్మధ్యే సత్త్వస్య ఉత్కృష్టత్వాత్సత్త్వాత్మకో విష్ణుర్బ్రహ్మశివయోరీశ్వర ఏవేతి భావః (౬)

శ్లో॥ విధిశక్తిప్రదో విశ్వశక్తిర్విధివిమోహనః ।
వివిధాత్మజ్ఞానబలక్రియాశక్తిర్విలక్షణః ॥ 22

విధీశ్వరత్వమేవాహ - **విధిశక్తిప్రద** ఇతి. విధేరపి జగత్సర్జనసామర్థ్యమనేనైవ దత్తమిత్యయమేవ విధేరీశ్వర ఇతి భావః. న కేవలం **విధిశక్తిప్రదః,** కిన్తు విశ్వశక్తిప్రద ఇత్యాహ - **విశ్వశక్తి**రితి. విశ్వస్య సర్వస్యాపి శక్తిర్యస్మాత్స తథోక్తః. విధీశ్వరత్వే హేత్వన్తరమాహ - విధివిమోహన ఇతి. కృష్ణావతారే వత్సాపహారసమయే ఇతి భావః. యది విధిరీశ్వరస్స్వతన్త్రస్స్యాత్తర్హి కుతోఽస్య మోహ ఇతి బోధ్యమ్. నను విధిశక్తిప్రదో విష్ణుశ్చేత్తస్య శక్తిప్రదః కః ఇతి శఙ్కాయామనవస్థారూపదోషాన్నైవమిత్యాహ - **వివిధాత్మజ్ఞానబలక్రియాశక్తి**రితి. వివిధా బహువిధాః ఆత్మనస్స్వాభావికాః జ్ఞానబలక్రియాశక్తయః యస్య స తథోక్తః. "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా"చేతి శ్రుతేః. అత ఏవాయం విలక్షణః సర్వేభ్య ఇతి శేషః. (౫)

శ్లో॥ విశ్వోత్తమో విసదృశో విద్వన్ద్వో విగతవ్యయః ।
విమత్సరో విశ్వసిద్ధిర్విజితాత్మా విముక్తిదః ॥ 23

అత ఏవాయం **విశ్వోత్తమః** విశ్వేషు పురుషేషూత్తమః శ్రేష్ఠః అత ఏవ **విసదృశః** సదృశవస్తురహితః. ఉత్తమత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి. **విద్వన్ద్వః** ద్వన్ద్వాతీతః బ్రహ్మాదయో జీవాస్తు సుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వోపహతా ఇతి భావః. **విగతవ్యయః** అవ్యయః. బ్రహ్మాదయస్తు కల్పే కల్పే జాయన్తే మ్రియన్తే చ. అతస్తే సవ్యయా ఏవ. **విమత్సరః** తే తు మాత్సర్యపిశాచగ్రస్తాః. **విశ్వసిద్ధిః** విశ్వాస్సర్వా అణిమాద్యాస్సిద్ధయో యస్య సః. తేషాన్తు కాశ్చిదేవ సిద్ధయః నత్వీశత్వవశిత్వాదయః సర్వా ఇతి భావః. విజితాత్మా జిత

మనాః తే తు అస్వాధీనహృదయాః కామాదిపరిభూతత్వాదితి భావః. **విముక్తిదః "మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనా"**దితి మోక్షప్రదం దైవమయమేక ఏవ. తే తు సమ్పదాదిదాతార ఏవ. (౮)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాభారహరో విష్వద్రీచీనవైభవః ।
వివిధప్రాణికరుణో విద్రావితజనాన్తకః ॥ 24

విశ్వమ్భరాభారహరః భూభారభూతదుష్టనాశనః రామకృష్ణాద్యవతారైరితి భావః. తే తు భువో భారం శమయితుం న శక్నువన్తి కథమన్యథా భారతప్తాయామ్భువి గోరూపధారిణ్యాం బ్రహ్మలోకగతాయాం బ్రహ్మా తయా సహ విష్ణులోకం జగామ. **విష్వద్రీచీనవైభవః** సర్వవ్యాప్త్యైశ్వర్యః. తేషాన్తు వైభవం తత్తల్లోకేష్వేవేతి భావః. వివిధప్రాణికరుణః సర్వభూతదయః సర్వసమత్వాదితి భావః. బ్రహ్మాదయస్తు స్వస్వపూజకేష్వేవ దయాశాలిన ఇతి భావః. **విద్రావితజనాన్తకః** జనాన్తకో మృత్యుః యేన విద్రావితః సః **"మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ"**ఇతి శ్రుతేః. తే తు మృత్యుగ్రస్తా ఏవ. (౯)

శ్లో॥ విధూతమాయావిభవో విఖ్యాతబలపౌరుషః ।
వినిద్రో విజరో విత్తో విదోషో విఫలక్రియః ॥ 25

జీవేశ్వరయోరేవమత్యన్తతారతమ్యే ప్రధానహేతుమాహ - **విధూతమాయావిభవ** ఇతి. జీవాస్తు మాయాపరతన్త్రా ఇతి భావః. విఖ్యాత బల పౌరుషః యస్య బలం పౌరుషఞ్చ శ్రుతిస్మృత్యాదిషు విఖ్యాతం ప్రసిద్ధం సః. తేత్వల్పబలా అల్పపౌరుషాశ్చేతి భావః. **వినిద్రః** నిద్రారహితః. బ్రహ్మాదయస్తు నిద్రాగ్రస్తా ఏవ. **విజరః** జరారహితః. తే తు జరసా గ్రస్తాః. **విత్తః** ప్రసిద్ధః. రాజా హి ప్రసిద్ధో జీవాస్తు భృత్యా ఇవ నైవమితి భావః. **విదోషః** దోషలేశరహితః. నిఖిలహేయ ప్రత్యనీకకల్యాణగుణైకతానతా విష్ణావేవ, న తు జీవేష్వితి భావః. విఫలక్రియః పూర్ణకామత్వాన్నాస్య సృష్ట్యాదిక్రియాభిః కిఞ్చిత్ఫలమ్. జీవానామపూర్ణకామత్వాత్ క్షుత్తృడాది నివారణం భోజనాదిక్రియాఫలమస్తీతి భావః. (౧౦)

శ్లో॥ విజ్ఞానవాదీ విమదో విక్రోధో విజితేన్ద్రియః ।
వినేతా విశ్రుతకథో విమలాశయదర్శనః ॥ 26

విజ్ఞానవాదీ విజ్ఞానోపదేష్టా శ్రీకృష్ణవ్యాసాదిరూపేణేతి భావః. తే తు శిష్యా ఏవ. **విమదః**. నాన్య పృథివ్యాదిమదః. **జీవాస్తు** మదగ్రస్తా ఏవ. **విక్రోధః**. కామాహతత్వాన్నాస్య క్రోధః, కామే ప్రతిషిద్ధే హి క్రోధం ఆవిర్భవేత్, జీవాస్తు కామహతా ఇతి క్రోధగ్రస్తా ఏవ. కుత ఏవమత ఆహ - విజితేన్ద్రియ ఇతి. ఇన్ద్రియజయే సతి కథం క్రోధాదీనామవకాశ ఇతి భావః. **వినేతా** శిక్షకః అజితేన్ద్రియాణామితి శేషః. జీవాస్తు స్వయమజితేన్ద్రియాః కుతః పరశిక్షణావకాశ ఏషామితి భావః. **విశ్రుతకథః** ఏతస్య సముద్రమథనాదికథాః జగతి విశ్రుతాః, జీవానాన్తు కా కథేతి భావః. కిఞ్చాయం **విమలాశయదర్శనః** విమలే కామాదిరహితే ఆశయే దృశ్యత ఇతి తథోక్తః. తే తు బహిరేవోపలభ్యన్తే. ఆశయే విమలీకృతే తు నైవోపలభ్యన్తే. (౭)

శ్లో॥ వితర్కహీనో విరుజో విభేదో విప్రియాప్రియః ।
విజ్వరో వికచాంభోజచరణో వినతాఖిలః ॥ 27

వితర్కహీనః, క్వాపి జ్ఞేయాంశే నాస్య సంశయః. జీవానాన్తు సర్వత్ర సంశయ ఏవ. **విరుజః** నిరామయః, తే తు సర్వావస్థాస్వపి రోగాక్రాన్తా ఏవ. విభేదః భేదబుద్ధిరహితః, ఆత్మస్వరూపజ్ఞత్వాదితి భావః. జీవాస్తు బ్రాహ్మణోఽహముత్తమశ్శూద్రోఽయమధమ ఇత్యాదిభేదబుద్ధ్యాక్రాన్తాః. విప్రియాప్రియః అస్య న కిఞ్చిత్ప్రియం నాపి కిఞ్చిదప్రియమ్. జీవానాన్తు ఇష్టం ప్రియమనిష్టమప్రియఞ్చేతి భావః. అత ఏవ **విజ్వరః** సన్తాపరహితః జీవాస్తు **"యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగసుయోగజన్మతాపాగ్నినా సకలయోనిషు దహ్యమాన"** ఇతి ప్రహ్లాదవచనాత్తాపవన్తః. లోకే ఏతస్య ప్రియమప్రియఞ్చ న స్యాతాం నామ! లోకస్య తు అస్మిన్ సర్వం ప్రియమేవ, న తు కిఞ్చిదప్రియమ్, తత్ర ప్రధానం ప్రియం చరణారవిన్దమేవేత్యాహ - **వికచామ్భోజచరణ** ఇతి. అత ఏవ వినతాఖిలః సర్వేఽపి ప్రియతమత్వాదస్య చరణే నిత్యం వినతా భవన్తి. (౭)

శ్లో॥ విధికర్తా విధానజ్ఞో, విధిర్విధిఫలప్రదః ।
విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చ్యో విధిహీనో విధిప్రియః ॥ 28

ఏవం పురుషోత్తమత్వముపపాద్య అథాయం కర్మణా భక్త్యా జ్ఞానేన చ లభ్య ఇతి వక్తుమాదౌ కర్మమార్గం ప్రతిపాదయన్ తత్ర కర్మణశ్శాస్త్రాధీనత్వాత్తచ్ఛాస్త్రస్య ప్రామాణ్యఞ్చ తత్కర్త్రధీనత్వాదాదౌ శాస్త్రకర్తారం భగవన్తమేవ నిర్దిశతి - **విధికర్తేతి**. శాస్త్రకృత్ భ్రమప్రమాదాది దోషగన్ధానాక్రాన్తః పరమేశ్వర ఏవ కర్తేతి శాస్త్రం ప్రమాణభూతమేవేతి భావః. తత్ర హేతుమాహ - **విధానజ్ఞ** ఇతి. యస్య కర్మణో యాదృగ్విధానం తత్సర్వమయమేవ వేద. నత్వన్య ఇత్యయమేవ శాస్త్రకర్తా. నహ్యజ్ఞశ్శాస్త్రం కుర్యాదితి భావః. నను మీమాంసకాః కర్మైవ బ్రహ్మేతి వదన్తీత్యత ఆహ - **విధిరితి**. సర్వస్య విష్ణుమయత్వాత్కర్మాపి విష్ణురేవేత్యర్థః. మీమాంసకమతం నిరాకరోతి **విధిఫలప్రద** ఇతి. ఫలప్రదానస్య చేతనకార్యత్వాదచేతనస్య కర్మణః ఫలప్రదానాసమ్భవాత్. జ్యోతిష్టోమాదికర్మణాం స్వర్గాదిఫలశ్రవణాచ్చ కర్మఫలప్రదో భగవానేవ బ్రహ్మ, న తు జడం కర్మ బ్రహ్మేతి భావః. తాశ్చ విధివిహితాః క్రియా భగవదర్చనాయామేవోపయుజ్యేరన్నిత్యాహ - **విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చ్య** ఇతి. ఇన్ద్రాదిదేవతాన్తరార్చనస్తు అవివేకవిలసితమేవేతి భావః. నను యథా వయం కర్మశాస్త్రబన్ధాస్తథా ఈశ్వరోఽపి కిమిత్యత ఆహ - **విధిహీన** ఇతి. శాస్త్రాబద్ధ ఇత్యర్థః న హి శాస్త్రకర్తా శాస్త్రేణ బధ్యతే, నాపి బ్రహ్మణి శాస్త్రం ప్రవర్తతే ఇతి భావః. యస్మాదయం విధికర్తా తస్మాదేవ విధిప్రియః, విధయః విహితాని కర్మాణి ఫలాభిసన్ధిరహితానీతి భావః. ప్రియాణి యస్య సః తథోక్తః. భగవత్ప్రీత్యర్థం విహితం కర్మ కుర్యాదిత్యయం కర్మమార్గనిష్కర్షః. (౭)

శ్లో॥ విధిసూత్రాబద్ధలోకో విధివత్కృతకర్మపః ।
విహితత్యాగిసంశాస్తా విహితావిహితాతిగః ॥ 29

న చాయం త్యక్తుం శక్య ఇత్యాహ - విధిసూత్రాబద్ధలోక ఇతి. **"స్వకర్మసూత్రగ్రథితో హి లోక"** ఇతి శాస్త్రాదితి భావః. యద్వా - విధిశ్శాస్త్రం తదేవ సూత్రం తేనాబద్ధః లోకః యేన స తథోక్తః. **"అహర**

హస్సన్ధ్యాముపాసీ"తేత్యాదిశాస్త్రేణ లోకమిమం కర్మమార్గే దృఢం బన్ధితవాన్ స్వయమేవ భగవానతో నాయం కర్మమార్గస్త్యాజ్య ఇతి భావః. యేత్వేతన్మార్గస్థాస్తాన్ స్వయమేవ రక్షతీత్యాహ - **విధివత్కృతకర్మప** ఇతి. విధివద్యథాశాస్త్రం కృతాని కర్మాణి యైస్తాన్ జనకాదీనిత్యర్థః. పాతీతి విధివత్కృతకర్మపః. ఏతత్ప్రతికూలశిక్షణమపీత్యాహ - విహిత త్యాగిసంశాస్తేతి. విహితత్యాగినో నాస్తికాః. తేషాం సంశాస్తా శిక్షకః యమదణ్డనద్వారేతి భావః. నను విహితత్యాగిత్వాదీశ్వరోఽపి దణ్డ్య ఏవే త్యత ఆహ - **విహితావిహితాతిగ** ఇతి. విధినిషేధౌ ద్వావప్యయమతి క్రాన్తవాన్. తే తు నాస్తికా నైవ మతస్తే దణ్డ్యా ఏవేతి భావః. జీవానా మేవ విధినిషేధౌ ఈశ్వరాజ్ఞారూపౌ బాధకౌ భవతః నత్వీశ్వరస్యేతి తత్త్వమ్. (౪)

శ్లో॥ విహితాఖిలమర్యాదో విధిరుద్రాదిశాసనః ।
విధివత్కర్మసంగోప్తా విధివిద్వేషిభంజనః ॥ 30

ఇయఞ్చ వ్యవస్థా ఈశ్వరేణైవ కృతేత్యాహ - **విహితాఖిలమర్యాద** ఇతి. యథా వర్ణాశ్రమధర్మమర్యాదాః కృతాస్తథా జీవేశ్వరధర్మవ్యవస్థా అపీశ్వరేణైవ కృతా ఇతి భావః/ కిమనేన కృతాం వ్యవస్థాం సర్వే పాల యన్తీత్యత ఆహ - **విధిరుద్రాదిశాసన** ఇతి. బ్రహ్మాదయ ఏవైతదాజ్ఞాము ల్లఙ్ఘితుం న శక్నువన్తి, కిమ్పునరన్యే ఇతి భావః. న చైషాం కర్మణాం రక్షకాభావశ్శంక్య ఇత్యాహ - **విధివత్కర్మసఙ్గోప్తేతి**. స్వయమేవ భగ వాన్ రక్షతి అత ఏవ శ్రాద్ధాదిషు సంరక్షకస్య విష్ణోరారాధనం క్రియతే ఇతి భావః. కర్మరక్షణస్య కర్మద్వేషిశిక్షణపూర్వకత్వాదాహ - **విధివిద్వేషి భఞ్జన** ఇతి. విధివిద్వేషిణో రాక్షసాః తేషామ్భఞ్జనో నాశకః, శ్రీరామావ తారే మారీచసుబాహ్వాదీనాం విశ్వామిత్రమఖద్వేషిణాం హతత్వాదితి భావః. (౪)

శ్లో॥ విధాతృదర్శితపదో విధిలోపాపహాభిధః ।
విలసత్కమలావక్షా విప్రదైవో విపద్ధరః ॥ 31

అస్మిన్కర్మమార్గే ప్రథమః పాన్థో విధాతైవ. స చానేనైవ భగవ త్పదం దృష్టవానిత్యాహ - **విధాతృదర్శితపద** ఇతి. విధాత్రే దర్శితం

పదం స్వరూపం యేన స తథోక్తః. **"సత్రే మమాస భగవాన్ హయ శీర్ష ఏవ సాక్షాత్స యజ్ఞపురుషస్తపనీయవర్ణ"** ఇతి బ్రహ్మోక్తేరితి భావః. నను మన్త్రలోప ద్రవ్యలోప క్రియాలోపాదిభిః కర్మణో దుష్కరత్వాను సన్ధానేన లోకోఽయం బిభేతీత్యత ఆహ - **విధిలోపాపహాభిధ** ఇతి. విధౌ కర్మణి యే లోపాః తానపఘ్నన్తీతి తాదృశా అభిధా నామాని యస్య స తథోక్తః. **"యస్య స్మృత్యా చ నామోక్త్యా తపః పూజాక్రియాదిషు న్యూనం సమ్పూర్ణతాం యాతి సద్యో వన్దే తమచ్యుత"** మితి స్మరణాదితి భావః. నను కర్మ ద్రవ్యసాధ్యం! కథం క్రియతామత ఆహ - **విలసత్కమ లావక్షా** ఇతి. యదపాఙ్గవశాత్సామ్రాజ్యాదిలాభ ఇన్ద్రాదీనాం సా దేవీ లక్ష్మీస్స్వయం యస్యోరపి వర్తతే తదనుగ్రహే సతి ద్రవ్యస్య కః ప్రయాస ఇతి భావః. య ఏవం కర్మరతా స్తానయం భగవాన్ బహుమన్యత ఇత్యాహ **విప్రదైవ** ఇతి. విప్రా వేదాధ్యయనతదర్థానుష్ఠాతారః దైవం యస్య స తథోక్తః. **"దైవాధీనం జగత్సర్వం మన్త్రాధీనన్తు దైవతమ్ తన్మన్త్రం బ్రాహ్మణాధీనం బ్రాహ్మణో మమ దైవత"** మితి స్మరణాదితి భావః. నను విపత్సు కథం కర్మ కార్యమత ఆహ - **విపద్ధర** ఇతి. వైదికా నాం న కాపి విపదితి భావః. (౫)

శ్లో॥ విధువిద్యోతమానాబ్జో విరోచనసుదర్శనః ।
విద్విడ్రక్తాచితగదో విపన్నాభయకృత్కరః ॥ 32

కథమనేన విధయో రక్ష్యన్తే పరికరహీనేనేత్యత ఆహ - **విధు విద్యోతమానాబ్జః** చన్ద్రవద్భాసతే పాఞ్చజన్యోఽస్య కరే ఏకస్మిన్, అన్య స్మింస్తు సూర్యవద్భాసతే చక్రమ్, అపరత్ర తు శత్రురక్తవ్యాప్తా కౌమో దకీ భాసతే, చతుర్థస్తు కరో విపన్నేభ్యోఽభయం దత్తే; అతో రక్షణ క్షమ ఏవాయమితి భావః. అనేన వివిధాయుధభాస్వర ఇతి నామ ప్రప ఞ్చితమ్. న చ పునరుక్తిః, తత్రాయుధవిశేషణ నిర్ధారణాభావాత్తస్యా కాంక్షత్వాచ్చేతి. (౪)

శ్లో॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనో విజ్ఞానకలనప్రభుః ।
వితీర్ణవిమలప్రజ్ఞో విశ్రాణనసురద్రుమః ॥ 33

నను భ్రమయతి భాన్తీవ ఉరువృత్తిభిరుక్థజడానితి కర్మజడా నిన్దన్త ఏవేతి కుతః కర్మమార్గ ప్రపఞ్చనమత ఆహ - విశుద్ధేతి. యే కర్మణా క్షీణ కల్మషాస్తేషాం విజ్ఞానమప్యయమేవ దిశతి. పరిశుద్ధవిజ్ఞానఘనత్వాదిత్యర్థః నను భగవాన్ విజ్ఞానఘనో భవతు నామ! కిం తావతా నః న హి రాజ్ఞి ధనికే సతి దరిద్రాణామ్మనోరథపూర్తిరత ఆహ - **విజ్ఞానకలనప్రభుః** విజ్ఞా నం దాతుం సమర్థః **"నను కూపే పశ్య పయోనిధావపి ఘటో గృహ్ణాతి తుల్యం జల"**మితి న్యాయాన్నాస్మాకం విజ్ఞానగ్రహణే శక్తిః కిన్తు భగవత్స న్నిధావపి వయం పరిమితమేవ కర్మ గ్రహీతుం శక్నుమ ఇత్యత ఆహ - **వితీర్ణవిమలప్రజ్ఞ** ఇతి/ కర్మణా క్షీణే కల్మషే సతి భగవదనుగ్రహేణ తేషాం విమలా ప్రజ్ఞా సా జాయతే యయా భగవదుపదిష్టం విజ్ఞానం గృహ్ణీయా దితి భావః. నను విజ్ఞానం దదాతు నామ! లోకే గురువోఽపి శిష్యేభ్యః విజ్ఞా నం దిశన్త్యేవ, కిన్తు ప్రజ్ఞాదానం చిత్రమిత్యత ఆహ - **విశ్రాణనసురద్రుమ** ఇతి. కల్పవృక్షవదయం సర్వం దదాత్యేవ, అతో న ప్రాకృతగురుశిష్య న్యాయోఽత్ర సఞ్చారయితవ్య ఇతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విధికోటిశతానన్దో వివాదావిషయో విశః ।
విహ్వలద్విరదత్రాతా విషాటీన్ద్రవిదారణః ॥ 34

కర్మభిరేవాస్య మహానానన్దః విధిప్రియత్వాదిత్యాహ - **విధికోటి శతానన్దః** విధికోటిభ్యశ్శతమమితమానన్దం యస్య స తథోక్తః. భగవత్ప్రీ త్యర్థం జనకాదిభిః కర్మసు బహుషు క్రియామాణేషు సత్సు భగవానయమతీవ నన్దతీత్యర్థః. నను ఈశ్వర ఏవ అస్తీతి నాస్తీతి వివాదాక్రాన్తః. కిమ్పునః కర్మేతి నాస్తికాశఙ్కాం వారయతి - వివాదావిషయ ఇతి. తత్ర హేతుమాహ- **విశ** ఇతి. విశతి ప్రవిశతి రక్షణార్థం యజ్ఞాదిష్వితి విశః, పచాద్యచ్. యత్ర యత్ర యజ్ఞాదికం తత్ర తత్ర భగవాన్ప్రవిష్టస్సన్నస్త్యేవేతి నాస్తి వివాదావ కాశ ఇతి భావః. అథ భక్తిమార్గమవతారయన్ భక్తా భగవతా రక్ష్యన్త ఇత్యేతన్నిదర్శనాయాహ - **విహ్వలద్విరదత్రాతేతి**. భక్తరక్షణస్య అభక్త శిక్షణపూర్వకత్వాదాహ - **విషాటీన్ద్రవిదారణ** ఇతి. విషం జలం తత్రాటన్తి మత్స్యాదయః తేషామిన్ద్రో గ్రాహవిశేషః తస్య విదారణః ఛేత్తా **"భక్త్యా**

తుతోష భగవాన్ గజయూథపా''యేతి భాగవతాద్భక్త్యైవ భగవాన్ గ్రాహనాశనపూర్వకమ్ గజేన్ద్రం రక్షితవానితి భావః. (౫)

శ్లో॥ వివిధాఖ్యానసంస్థాననిర్మాతా విశ్వతోముఖః ।
విష్వగ్భుజానీకశతో వికచాబ్జాయుతేక్షణః ॥ 35

భక్తిర్ద్వివిధా - సగుణా నిర్గుణా చేతి. సాలగ్రామార్చావతారాదిషు భగవద్బుద్ధ్యా యా ప్రీతిరర్చనఞ్చ సా సగుణా. అన్తర్హృది భగవత్స్వరూపం కల్పయిత్వా తద్భజనన్తు నిర్గుణా. తత్ర సగుణా మన్దప్రజ్ఞవిషయా, నిర్గుణభక్తిమార్గే చ ప్రథమ విశ్రాన్తిభూమిర్విశ్వరూపమేవ. భక్తిమార్గమారురుక్షూణాం బృహతి విశ్వరూపే మనఃప్రవేశనస్య సుకరత్వాత్. తతో విశ్వరూపం తావద్వర్ణనీయమ్. విశ్వరూపఞ్చ బహువిధనామరూపసంబన్ధసిద్ధమతస్తావన్నామరూపనిర్వహణం వక్తవ్యమిత్యాహ - వివిధేతి. బహువిధనామరూపనిర్వాహకః. అథ విశ్వరూపమాహ - **విశ్వతోముఖః** విశ్వతస్సర్వత్ర ముఖాని యస్య సః **విష్వగ్భుజానీకశతః** సర్వత్ర భుజబృన్ద సమూహభాక్ **వికచాబ్జాయుతేక్షణః** వికచాబ్జతుల్యాని అయుతాని అమితానీక్షణాని యస్య సః. (౪)

శ్లో॥ విష్వక్ఛిరా విష్వగక్షిర్విష్వక్ఛ్రోత్రో విసృత్వరః ।
విష్వగూరుర్విష్వగురా విష్వక్కంఠో విపుష్కరః ॥ 36

విష్వక్ సర్వత్ర శిరాంసి అక్షయః శ్రోత్రాణి ఊరవః ఉరాంసి కంఠాశ్చ యస్య సః. **విసృత్వరః** ప్రసరణశీలః, వ్యాపీతి యావత్. విపుష్కరః నిరాకాశః, అవకాశరహిత ఇత్యర్థః. **"సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షి శిరోముఖమ్ సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి" "సహస్రశీర్షా పురుషస్సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్"** ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్య ఇతి భావః. (౮)

శ్లో॥ విద్యుత్త్వత్కేశనిచయో విటపివ్రాతలోమకః ।
విష్ణుపద్యాదితటినీనాడీకో విష్టపాకృతిః ॥ 37

విద్యుత్త్వన్తో మేఘా ఏవ కేశనిచయో యస్య సః, విటపివ్రాతః వృక్షసమూహ ఏవ లోమాని యస్య సః విష్ణుపదీ గఙ్గా, తదాది తటిన్య

ఏవ నాడ్యో యస్య సః, విష్టపా లోకాశ్చతుర్దశైవ ఆకృతిశ్శిర ఆదిసంస్థానం యస్య సః. (౪)

శ్లో॥ వివస్వత్తనయోదారదంష్ట్రో విష్ణుపదాక్షికః ।
విన్ధ్యాదిభూమీధరాస్థిర్విద్యాహాసో వికమ్పనః ॥ 38

వివస్వత్తనయో యమ ఏవ ఉదార దంష్ట్రాః దీర్ఘదంష్ట్రాః, యస్య విష్ణుపదం గగనమేవ అక్షిగోళకం యస్య, విన్ధ్యాదిభూమీధరా ఏవ అస్థీని యస్య, విద్యా మాయైవ హాసో యస్య, **వికమ్పనః** అచలః పూర్ణత్వాదితి భావః. (౫)

శ్లో॥ విబుధేశభుజవ్రాతో వియద్వైద్యోరునాశికః ।
విదిక్కర్ణో విధిస్థానమౌళి - ర్విశ్వమ్భరాపదః ॥ 39

ఇన్ద్రాదిలోకపాలా అస్య భుజాః అశ్వినౌ నాసికే వివిధా దిశో విదిశ ఏవ కర్ణా యస్య. విధిస్థానం సత్యలోకో మౌళిః విశ్వమ్భరా భూలోకః పదం చరణమ్. (౫)

శ్లో॥ విహఙ్గమవ్యాకరణో వియన్మధ్యో విరాడ్వపుః ।
విదీప్తసన్ధ్యావసనో విధృతోడుసుమస్రజః ॥ 40

విహఙ్గమాః పక్షిణ ఏవ వ్యాకరణం వ్యాహారః విచిత్రాలాప ఇతి యావత్. యస్య సః. వియదేవ మధ్యో యస్య. ఏవం విధం విరాడ్రూప మేవ వపుర్యస్య సః. విదీప్తా విశేషణ దీప్తా సన్ధ్యా వసనం యస్య సః. విధృతా ఉడూనాం నక్షత్రాణామేవ సుమానాం స్రజో మాలా యేన స తథోక్తః. ఉక్తార్థే ప్రమాణాని **"ఈశస్య కేశాన్విదురమ్బువాహా"** నిత్యా దీని పద్యాని భాగవతే ద్రష్టవ్యాని. (౫)

శ్లో॥ విదీర్ణకాణ్డపటహో వియదమ్బునిషిక్తపత్ ।
విలయాబ్ధికృతాచామో విశ్వాహారో విశృఙ్ఖలః ॥ 41

విదీర్ణః కాణ్డో బ్రహ్మాణ్డ ఏవ పటహో యేన సః. బ్రహ్మాణ్డాన్తరవ- కాశాభావాదితి భావః. ప్రథితమేతత్త్రివిక్రమావతారే. వియదమ్బునా

బ్రహ్మాణ్డోపరి కర్పరే భగ్నే సతి తదావరణజలం బ్రహ్మాణ్డే పతితం, తదేవ వియదంబ్విత్యుచ్యతే. నిషిక్తౌ నితరాం సిక్తౌ పాదౌ యస్య సః. ప్రభృతి గ్రహణస్య ప్రకారార్థత్వాత్పాదస్య పదాదేశః. **విలయాబ్ధికృతాచామః** విలయాబ్ధిరుద్వేలస్సాగరః ప్రళయ ఏవ సముద్రస్యోద్వేలత్వాదితి భావః. తేన కృత ఆచామో ఆచమనం యేన స తథోక్తః. **విశ్వాహారః** విశ్వం జగదాహారో యస్య సః తాదృశమహాపురుషస్య సాగర ఏవాచమనస్థానీయః, ప్రపఞ్చ ఏవాహారస్థానీయశ్చేతి భావః. **విశృఙ్ఖలః** అనర్గళః క్వాప్యస్య ప్రతిబన్ధో నాస్తీత్యర్థః. (౫)

శ్లో॥ విసృత్వరతమస్సిన్ధుమధ్యస్థో విగతాశయః ।
విలీనశక్తిర్విశ్రాన్తో విహితాత్మసుఖాశనః ॥ 42

ప్రసఙ్గాద్విశ్వరూపోపసంహారమాహ - విసృత్వరేతి విశ్వస్య సముద్రస్య చ నష్టత్వాత్తదానీం తమ ఏకమేవాసీత్. తస్య చ తమసో మధ్యే భగవానేక ఏవాసీదిత్యర్థః. విగతాశయః వాసనారహితః. **విలీనశక్తి** స్సుప్తశక్తిః, విశ్రాన్తః విశ్రమం గతః, విహితమాత్మసుఖస్య నిజానన్దస్యాశనమనుభవో యస్య స తథోక్తః. (౫)

శ్లో॥ విక్షేపహీనో వికృతిర్విగుణో విగతావృతిః ।
విలీనపురుషాజ్ఞానోపాధిర్విశ్వపరాయణః ॥ 43

మాయాయా ఆవరణశక్తిర్విక్షేపశక్తిశ్చేతి శక్తిద్వయమస్తి. తే చ శక్తీ భగవతి న ప్రసరతః. చిన్మయత్వాత్తస్య. వ్యవహారదశాయాన్తు ఈశ్వరో విక్షేపశక్త్యా జగత్సృష్ట్యాది కార్యకృత్. జీవస్త్వావరణశక్త్యా ముహ్యతి. ఏవం స్థితే ప్రళయే పరమార్థదశాయా మీశ్వరస్య విక్షేపశక్త్యభావమాహ - **విక్షేపహీన** ఇతి. అత ఏవ **వికృతిః** కృతిరహితః. **విగుణో** గుణరహితశ్చ. ఈశ్వరత్వాదావరణశక్తేః ప్రసక్తి రేవ నాస్తీత్యాహ - **విగతావృతిరితి**. నను ప్రళయే కిం బ్రహ్మ నిరుపాధిక ముత సోపాధికమ్? ఆద్యే ప్రళయే సర్వేషాం బ్రహ్మణి లయస్మరణాత్సర్వముక్తిప్రసఙ్గః. ద్వితీయే తు - ప్రళయేఽపి ప్రపఞ్చప్రసఙ్గః. మాయాయాస్సత్త్వాదత ఆహ - **విలీనపురుషాజ్ఞానోపాధిః**, విలీనాః పురుషా లిఙ్గశరీరోపాధయో జీవా యస్మిం

స్తత్. విలీనపురుషం తచ్చ తదజ్ఞానముపాధిర్యస్య స తథోక్తః. గుణ సామ్యావస్థా ప్రకృతిరేవేహాజ్ఞానమ్. అతో న ప్రపఞ్చప్రసఙ్గః. కాలాద్గుణ క్షోభే సత్యేవ ప్రపఞ్చోదయాత్. నాపి సర్వముక్తిః జీవోపాధీనామనష్ట త్వాదితి భావః. నను వ్యవహారే జీవ ఈశ్వరో జగచ్చేతి త్రయమస్తి, తత్ర ప్రళయే జీవానామీశ్వరోపాధౌ లయ ఇత్యుక్తమ్. అథ జగతః కా గతిరత ఆహ - **విశ్వపరాయణ** ఇతి. విశ్వస్య పరమయనం స్థానం స్థితిరితి యావత్. యస్మిన్ స తథోక్తః. తచ్చ భూతసూక్ష్మాదిరూపేణ తస్మిన్నీ శ్వరే ఏవ విలీనమిత్యర్థః. (౬)

శ్లో॥ విశ్వాదృష్టవశత్యక్తయోగనిద్రో విబుద్ధధీః ।
విశ్వాబ్జనాభిర్వివిధప్రాణిబీజకృతోదయః ॥ 44

అథ కథమస్య వ్యాపారస్వీకార ఇత్యత ఆహ - **విశ్వాదృష్టవశ త్యక్తయోగనిద్ర** ఇతి. జీవానామదృష్టవశాద్భగవతా యోగనిద్రా త్యజ్యతే. యోగే త్యక్తే సతి ప్రకృత్యున్మేషో భవతీత్యాహ - **విబుద్ధధీరితి**. సుప్తప్రాయా ప్రకృతిః పునః ప్రబుద్ధేత్యర్థః. తతస్తస్మిన్ ప్రాగ్లీనం విశ్వం పునరఙ్కురయతీత్యాహ - **విశ్వాబ్జనాభిః** విశ్వాత్మకమబ్జం నాభౌ యస్య సః. **వివిధప్రాణిబీజకృతోదయః** వివిధానాం ప్రాణిబీజానాం కృత ఉదయ ఆవిర్భావో యేన స తథోక్తః. (౪)

శ్లో॥ విరిఞ్చ్యాదిప్రజానాథసముత్పాదితసత్ప్రజః ।
విశ్వభూరుణ్మూలకన్దో విశ్వవృద్ధివిధాయకః ॥ 45

అథ ప్రపఞ్చం వర్ణయతి - విరించ్యాదిభిః ప్రజానాథైః ప్రయోజ్య కర్తృభిరుత్పాదితాస్సత్యః శోభనాః ప్రజాః యేన స తథోక్తః. అత ఏవ **విశ్వభూరుణ్మూలకన్దః** విశ్వమయస్య వృక్షస్య మూలకన్దభూతః, విశ్వమయ పద్మనాభిత్వాదితి భావః. ఏవం విశ్వస్య సృష్టిలయహేతుత్వముక్త్వా వృద్ధిహేతుత్వమస్యాహ - **విశ్వవృద్ధివిధాయక** ఇతి. (౩)

శ్లో॥ విచిత్రవీర్యో విచిత్రకృత్యో విశ్వకుటుమ్బకః ।
విచిత్రావతరో విశ్వరక్షావహితమానసః ॥ 46

అత ఏవాస్య వీర్యాణి కృత్యాని చ విచిత్రాణీత్యాహ - **విచిత్ర వీర్యః** విచిత్రకృత్య ఇతి. తత్పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాది సంతత్యాక్రాన్త త్వాదిదం విశ్వం సర్వమప్యస్య కుటుమ్బమేవేత్యాహ - **విశ్వకుటుమ్బక** ఇతి. నను ద్విపాద్విశేషస్య విష్ణోర్బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రప్రజాపత్యాది ద్విపా త్సన్తతిరస్తు నామ. కథం క్రిమికీటాదిసన్తతిరత ఆహ - **విచిత్రావతర** ఇతి. విచిత్రా మత్స్యకూర్మాదయోఽవతరా అవతారా యస్య స తథోక్తః. విష్ణోర్బహురూపత్వాద్బహువిధప్రాణిసన్తతి హేతుత్వముచితమితి భావః. అవతారధారణే హేతుమాహ - **విశ్వరక్షావహితమానస** ఇతి, అవ హితం వ్యగ్రం సావధానమితి యావత్. (౫)

శ్లో॥ విచిత్రాలయమాయేశో విశ్వపావనచేష్టితః ।
విద్యానిధిర్విద్వదాప్తో విరక్తజనశేవధిః ॥ 47

నను జీవానాం విచిత్రవీర్యత్వాదికం కుతో నేత్యత ఆహ - **విచిత్రాలయమాయేశ** ఇతి. విచిత్రాణామాలయభూతాయా మాయాయా ఈశస్స్వామీ, జీవాస్తు మాయావశ్యా ఇతి భావః. సముద్రమథనసేతు బన్ధనాది విచిత్రకృత్యాణాం ఫలమాహ - **విశ్వపావనచేష్టిత** ఇతి. విశ్వస్య పవిత్రీకరణమేవ ఫలమితి భావః అథ జ్ఞానమార్గం వర్ణయతి. జ్ఞానమార్గ కృదపి భగవానేవేత్యాహ - విద్యానిధిరితి. విద్యానాం వేదవేదాఙ్గా దీనాం నిధిః. అత ఏవాయం **విద్వదాప్తః**. విదుషామాప్తః ప్రియః **"ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ"** మితి గీతా. కీదృశీ ప్రీతిరిత్యత్ర దృష్టాన్త మాహ - **విరక్తజనశేవధి**రితి. సంసారిణాం శేవధౌ యాదృశీ ప్రీతి ర్విరక్తానాం విదుషామస్మిన్ తాదృశీ ప్రీతిరిత్యర్థః. యే విద్వాంసస్తే జ్ఞాతతత్త్వతయా సంసారే విరక్తా భవన్తీతి విరక్తశబ్దోఽత్ర విద్వద్వాచీతి బోధ్యమ్. (౫)

శ్లో॥ వితృప్తో విరతో విస్థో విక్రీడో విదితాత్మకః ।
విహతేన్ద్రియసఞ్చారో విదితావిదితేతరః ॥ 48

జ్ఞానమార్గిణా తావత్ జీవేశ్వరజగదాత్మపరమాత్మనాం స్వరూ పం జ్ఞాతవ్యమ్. తత్ర జీవేశ్వర జగన్తి ప్రతిపాదితస్వరూపాణ్యేవ. అథ

ఆత్మ పరమాత్మనోస్స్వరూపం వక్తవ్యమ్. తత్ర అవిద్యోపహిత ఆత్మా, మాయోపహితః పరమాత్మేతి ఉపాధిభేద ఏవ. వస్తుతస్తు ఆత్మైవ పరమాత్మా. **''అయమాత్మా బ్ర''**హ్మేతి శ్రుతేః. పరమాత్మనస్స్వరూపఞ్చ సచ్చిదానన్దముక్తమేవ విద్యాసుఖసదాత్మక ఇతి **''సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్ర''**హ్మేతి శ్రుతిరత్ర ప్రమాణమ్. ఏవం విధం పరమాత్మానం యో వేద స ఈశ్వర ఏవ. విదితాత్మతత్త్వస్య ఈశ్వరస్య కిం లిఙ్గమత ఆహ - వితృప్త ఇత్యాది పఞ్చనామాని. ఈశ్వరోఽయం పరమాత్మన్యేవ తృప్తః రతః స్థితిమాన్ క్రీడావాన్ భవతి. **''ఆత్మరతిరాత్మక్రీడ''** ఇతి శ్రుతేః. నను జీవాః కుత ఏవం విధా న స్యురత ఆహ - **విదితాత్మక** ఇతి. అనేనైకేనైవ ఆత్మస్వరూపం విదితమ్. జీవైస్తు న విదితమ్. అతో న తే వితృప్తత్వాదిలక్షణలక్షితా ఇతి భావః. న చ ఋషభభరతాదిభిర్విదితమేవేతి వాచ్యమ్. తైరపి యథావన్న విదితమేవ. యది విదితమేవేత్యాగ్రహస్తర్హి తే ఈశ్వరా ఏవ, న జీవా ఇతి బోధ్యమ్. అథ పరమాత్మతత్త్వమాహ - **విహతేన్ద్రియసఞ్చారః** యత్ర చక్షురాదీన్ద్రియాణాం న ప్రవృత్తిస్స ఈశ్వరః. అత ఏవ విదితావిదితేతరః. **''అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితా''** దితి శ్రుతేరితి భావః. **''విదితాఽవిదితాభ్యాన్తత్పృథగ్బోధస్వరూపక''**మితి విద్యారణ్యవచనాత్. వేదితైవ భగవాన్. న తు విదితః, నాప్యవిదితః వేద్యే ఘటే ఏవ చక్షురాదిప్రవృత్తిర్న తు వేదితర్యాత్మని. అతో న పరమాత్మా ఇన్ద్రియగోచర ఇతి బోధ్యమ్. (౭)

శ్లో॥ విపాపో వికలో విస్వో విపుణ్యో విపరో వియత్ ।
విదుఃఖో విసుఖో విజ్యో వివాయుర్వివిరోచనః ॥ 49

నన్వేవమతీన్ద్రియం వస్తు కేన ప్రమాణేన జ్ఞేయమ్. న తావత్ప్రత్యక్షప్రమాణేన - ప్రత్యక్షప్రమాణమిన్ద్రియమేవేతి తార్కికసమయాద్వస్తునోఽస్య అతీన్ద్రియత్వాచ్చ. నాప్యనుమానేన - వ్యాప్తి జ్ఞానాభావాత్. పర్వతే ధూమలిఙ్గాద్వహ్న్యనుమానస్య మహానసానుభవజన్యం యత్ర ధూమస్తత్రవహ్నిరితి వ్యాప్తిజ్ఞానం హి కారణమ్. నైవం ప్రకృతే బ్రహ్మానుమానే వ్యాప్తిజ్ఞానమస్తీతి భావః. నాప్యుపమానం ప్రమాణమ్. బ్రహ్మ

సదృశద్వితీయవస్తునోఽభావాత్. **"ఏకమేవాద్వితీయం బ్ర"**హ్మేతి శ్రుతేరితి భావః. నాపి శబ్దేన. జాతిక్రియాగుణాన్యతమస్య శబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తస్య బ్రహ్మణ్యభావాత్. పృష్టఞ్చ భాగవతే. **"బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్య నిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః కథం చరన్తి శ్రుతయ సాక్షాత్సదసతఃపరే?"** ఇతి. తస్మాదప్రమాణమేవేదం బ్రహ్మేతి చేన్నైవమ్. శబ్దానాం బ్రహ్మణి ద్వేధా ప్రవృత్తిరస్తి. విధిముఖేన నిషేధముఖేన చ. తత్ర సత్యం జ్ఞానమిత్యాది శబ్దా విధిముఖేన, నిష్కలం నిష్క్రియమిత్యాది శబ్దా నిషేధముఖేన చ బ్రహ్మణి ప్రవర్తన్త ఏవేతి బ్రహ్మ శబ్దప్రమాణైకవేద్యమేవ. ఉక్తఞ్చ వ్యాసేన శాస్త్రయోనిత్వాది సూత్రముక్తవతా. తదేవమ్ విద్యాసుఖసదాత్మక ఇత్యా దిభిర్విధిముఖేన శబ్దప్రకృత్తిర్బ్రహ్మణి దర్శితైవ. అథ నిషేధముఖేనాహ - విపాప ఇత్యాదిభిః. పాపం పుణ్యం స్వజనః పరజనః దుఃఖం సుఖ మేవమాదిద్వన్ద్వం నాస్త్యస్మిన్ అస్య వా కలా అంశశ్చ నాస్తి. అత ఏవ **వియత్** పరమాకాశరూపః. సర్వశూన్య ఇత్యర్థః. పఞ్చభూతేషు మధ్యే ఆకాశస్య స్వత ఏవ శూన్యత్వాత్తద్భిన్నభూతచతుష్టయాభావమాహ - **విజ్య** ఇత్యాదినా - నామచతుష్టయేన. జ్యా భూమిః. విరోచనోఽగ్నిః. (౧౧)

శ్లో॥ విజలో విగతస్పర్శో విరసో విగతధ్వనిః ।
విగన్ధో విమహత్తత్త్వో విగతాహఙ్కృతిర్విధః ॥ 50

భూతతన్మాత్రా అపి నేత్యాహ - **విగతస్పర్శ** ఇత్యాదినా. ధ్వని శ్శబ్దః. ప్రకృతిమహదహఙ్కారా అపి న సన్తీత్యాహ - **విమహత్తత్త్వ** ఇత్యాదినా. ధా బుద్ధిః ప్రకృతిరితి యావత్. (౮)

శ్లో॥ విరూపో విగతాభిఖ్యో విస్త్రీభావో విపౌరుషః ।
విక్లైబ్యో విమనుష్యత్వో విదైవో విగతాసురః ॥ 51

నాస్య రూపం నామ వా, స్త్రీత్వం పుంస్త్వం. క్లీబత్వం వా నాస్య, మనుష్యత్వం దేవస్యేదం దైవం దేవత్వమ్, అసురస్యేదమాసురం అసురత్వఞ్చ నాస్య సన్తి. (౮)

శ్లో॥ విశేషో విశ్వధిక్కారశేషో విశ్వతమోరవిః ।
విసఙ్గో విగతాసఙ్గో విబన్ధో విశ్వబన్ధకృత్ ॥ 52

ఉక్తాతిరిక్తశ్శేషః న నాస్తి ఏవం విశ్వస్య జగతో ధిక్కారే నిషేధే యశ్శిష్యతే స విశ్వధిక్కారశేషః. **"స వై న దేవాసురమర్త్య తిర్యఙ్న స్త్రీ న షణ్ఢో న పుమాన్న జన్తుః, నాయం గుణః కర్మ న సన్న చా సన్నిషేధశేషో జయతాదశేష"** ఇతి భాగవతమ్. నన్వేవం నిష్ప్ర పఞ్చస్య బ్రహ్మణస్సాక్షాత్కారః కథం స్యాత్ప్రపఞ్చస్య ప్రతిబన్ధస్య సత్త్వాదత ఆహ - **విశ్వతమోరవి**రితి. విశ్వమేవ తమస్తస్య రవిః ఘటాది సాక్షాత్కారే తమః ప్రతిబన్ధకం న తు రవేస్సాక్షాత్కారే. తద్వద్విష్ణుసాక్షాత్కారే విశ్వం నైవ ప్రతిబన్ధకమితి భావః. అత ఏవ **విసఙ్గః. "అసఙ్గో హ్యయమ్పురుష"** ఇతి శ్రుతేః. తమసా సూర్యస్యేవ విశ్వేనాత్మనస్సఙ్గో నాస్తీతి భావః. తథాపి నాస్య విశ్వేనాసఙ్గః సర్వ వ్యాపిత్వాదిత్యాహ **విగతాసఙ్గ** ఇతి, మాయయేతి భావః. (౭)

శ్లో॥ విపాణిర్విపదో విశ్వగ్రాహీ విశ్వాతిగస్యదః ।
విచక్షుర్విశ్వదృగ్విశ్వశ్రోతా విగతకర్ణకః ॥ 53

నన్వసఙ్గస్య కథం ససఙ్గత్వమితి శఙ్కా విరోధాన్తరాణాం వర్ణ నేన పరిహరతి - **"అపాణి పాదో జవనో గృహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణ"** ఇతి శృతేః. నాస్య పాణిస్తథాప్యయం విశ్వం గృహ్ణాతి. నాస్య పాదౌ తథాపి విశ్వాతిక్రాన్తవేగః. నాస్య చక్షుః తథాపి విశ్వం పశ్యతి. నాస్య కర్ణౌ తథాపి విశ్వం శృణోతి. (౮)

శ్లో॥ విప్రాణో వివిధప్రాణిప్రాణనో విమనా విభుః
విశుభ్రో విద్యుదాపీతశిఖాన్తస్థో వియత్పదః ॥ 54

నాస్య ప్రాణాస్సన్తి నాపి మనః **"అప్రాణో హ్యమనాశ్శుభ్ర"** ఇతి శ్రుతేః, తథాపి వివిధాన్ప్రాణినః ప్రాణయతి జీవయతీతి తథోక్తః. నను శ్రుతిగతా ప్రాణపదస్య విప్రాణపదస్య చ అర్థభేదోఽస్తి. అవిద్యమాన ప్రాణ ఇతి అపగతప్రాణ ఇతి చ తేన విప్రాణపదస్య మృత ఇత్యర్థః ఫలతి అతో దోష ఇతి చేన్నైవమ్. ప్రసక్తి పూర్వత్వాన్నిషేధస్య. అప్రాణ పదాదపి స ఏవార్థః ప్రతీయేత. తస్మాన్న తథా. కిన్తు యత్ర ప్రాణాదిరస్తిత్వేన భాతి తత్ర తద్భానం మృషైవేతి వివక్షితత్వాన్న

దోష ఇతి. విమానా ఇతి. మనోనిషేధేన ఇన్ద్రియప్రసక్తేరాహ. **విఖ** ఇతి. ఖానీన్ద్రియాణి యత్ర న సన్తి స విఖః. అత ఏవ **విశుభ్రః** విశేషేణ పరిశుద్ధః. అస్య స్థానమాహ – **విద్యుదాపీతశిఖాన్తస్థ** ఇతి విద్యుదివ ఆ సమన్తాత్పీతా యా శిఖా తస్యాన్తస్తిష్ఠతీతి తథోక్తః. **"నీలతోయదమధ్యస్థా ద్విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా. నీవారశూకవత్తన్వీ పీతాభాస్వత్యణూపమా తస్యాశ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత"** ఇతి. స్థానాన్తరమాహ – **వియత్పద** ఇతి. వియత్ ఖం పదం స్థానం యస్య సః **"పరమే వ్యోమ"** న్నితి శ్రుతేః. (౭)

శ్లో॥ విన్నో వినాయకాధీశో విఘ్నహర్తా వికామనః ।
విశ్వాసీ విశ్వజనకో విశ్వాయుష్యోపసఙ్గ్రహః ॥ 55

ఏవమాత్మ తత్త్వముపవర్ణ్య అథ పునరీశ్వరతత్త్వమేవ వర్ణయతి. **విన్న** ఇత్యాదినా. నన్వవిచారితరమణీయమీశ్వరతత్త్వమిత్యత ఆహ – విన్న ఇతి. వేదైర్వేదవిద్భిశ్చ విచారిత ఏవాయమ్. కిమితి **వినాయకాధీశ** ఇతి. యే వివిధా నాయకాస్తేషాం సర్వేషామపి అధీశః **"తమీశ్వరాణామ్పరమం మహేశ్వర"**మితి శ్రుతేరితి భావః. విచారణసమయే విఘ్నాస్స్యురత ఆహ – **విఘ్నహర్తేతి**. ఈశ్వరస్య పరిపూర్ణకామత్వం ప్రధానలక్షణం. తస్య చ చిహ్నం కామాభావ ఏవేత్యాహ – **వికామన** ఇతి. క్వాపి వస్తుని నాస్య వాఞ్ఛా విద్యతే. ప్రాప్తత్వాత్సర్వస్యేతి భావః. నను నిర్ఘృణేనానేన కిన్న ఇత్యత ఆహ – **విశ్వాసీతి**. కుతోఽస్యాస్మాసు విశ్వాసోఽత ఆహ – **విశ్వజనక** ఇతి. జనకస్య జన్యేషు విశ్వాస ఉచిత ఇతి భావః. తస్య వైభవమాహ – **విశ్వాయుష్యోపసఙ్గ్రహః** సర్వేషామప్యాయుష్యముపసంగృహ్ణాతీతి తథోక్తః. సర్వేఽపి బ్రహ్మాదయ ఏతస్య పురతో జాయన్తే లీయన్తే చేతి సర్వాయుష్యోపసఙ్గ్రహణమస్యేతి భావః. (౭)

శ్లో॥ విపదమ్బుధిపోతాఙ్ఘ్రిర్విచారాసహనాకృతిః ।
విరాజద్విక్రమాదిత్యో విపశ్చిద్గళభూషణమ్ ॥ 56

సంసారసాగరోత్తారణే ఏతదఙ్ఘ్రిపోత ఏవావలమ్బనమిత్యాహ – విపదితి. నను నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావస్యేశ్వరస్య కథమాకృతిస్సా చ

కిం సతీ? ఉతాసతీ? అత ఆహ - **విచారాసహనాకృతి**రితి. నిరాకార స్యేశ్వరస్య సర్వేఽప్యాకారా మాయికత్వాద్విచారా సహనా ఏవ. తథాపి నాయం తిరస్కరణీయ ఇత్యాహ - **విరాజద్విక్రమాదిత్య** ఇతి. యస్య విక్రమ ఆదిత్యరూపేణ విరాజతే సః. అల్పవిక్రమా రాజాన ఏవ న తిరస్కరణీయా దణ్డభయాత్కిమ్పునరీశ్వర ఏవంవిధ ఇతి భావః. అత ఏవాయం నిత్యం విద్వద్భిస్తూయతే ఇత్యాహ - విపశ్చిద్గళభూషణ మితి. (౪)

శ్లో॥ వియచ్ఛత్రో విధుమయాదర్శో విశ్వమ్భరాసనః ।
విరోచనప్రతీహారో విద్యున్మాలామయామ్బరః ॥ 57

ఈశ్వరస్య సామ్రాజ్యం వర్ణయతి. వియదేవ ఛత్రమస్య చన్ద్రోఽస్య దర్పణః. సింహాసనన్తు వసున్ధరైవ. ద్వారపాలకస్తు సహస్రకిరణః. అస్య పట్టామ్బరన్తు విద్యున్మాలైవ. (౫)

శ్లో॥ విషరాశిస్ఫురత్పాత్రో విటనాయకకందుకః ।
విదిక్పదిక్పాలభృత్యో విచరద్వాయుచామరః ॥ 58

సముద్ర ఏవాస్య పాత్రమ్. మేరురేవ కన్దుకః. విదిశాం దిశాఞ్చ పాలకా ఈశానేన్ద్రాదయోఽస్యభృత్యాః. సదాగతిర్వాయురేవ చామర ప్రాయః (౪)

శ్లో॥ విరోచనముఖో విప్రముఖో విధిహుతాశనః ।
విదూరుర్వివిధక్షత్రబాహుర్విధికరాఙ్ఘ్రికః ॥ 59

అగ్నిరేవాస్య ముఖమ్. అనేన చ ముఖేనాయం **విధిహుతాశనః** విధినా హుతమశ్నాతి అస్య చ మహాపురుషస్య ముఖే విప్రాః ఊర్వో ర్వైశ్యాః బాహ్వోర్వివిధాని సూర్యచన్ద్రాదివంశ్యాని క్షత్రాణి అంఘ్రో స్తు విధికరాశ్శూద్రాశ్చ జాతాః. **"బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీద్బాహూ రాజన్యః కృతః ఊరూ తదస్య యద్వైశ్యః పద్భ్యాం శూద్రో అజాయ"** తేతి శ్రుతేః. విప్రో ముఖం యస్యేత్యేవం సమానాధికరణబహువ్రీహయ ఏవ. బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీదితి శ్రుతావపి తథా శ్రవణాత్. అర్థాత్తు ముఖబ్రాహ్మణయోర్జన్యజనకభావ ఇతి బోధ్యమ్. (౬)

**శ్లో॥ విశ్వంభరాతివర్తిష్ణుదశాఙ్గులమహాకృతిః ।
విశ్వభూతమయైకాంశో వివిశ్వత్రిపదామృతః ॥ 60**

ఏతస్య పురుషస్యాకృతేః పరిమాణ మాహ - విశ్వమ్భరాతివర్తిష్ణు దశాఙ్గులమహాకృతిః విశ్వమ్భరామతిక్రమ్య వర్తనశీలం దశాఙ్గులమ్ దశా నామఙ్గులానాం సమాహారో యస్యాస్సా మహతీ ఆకృతిర్యస్య స తథోక్తః **"స భూమిం విశ్వతో వృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాఙ్గుల"**మితి శ్రుతేః. ప్రపఞ్చపరిమాణాత్తదాకృతి పరిమాణం దశాఙ్గులమధికమిత్యర్థః. అస్య ఏకస్మిన్నంశే ఏవ సర్వే భూతాని సన్తీత్యాహ - విశ్వభూతమయైకాంశ ఇతి. అవశిష్టే అంశత్రయే కిమస్తీత్యత ఆహ - **వివిశ్వత్రిపదామృత** ఇతి. విశ్వరహితే పదత్రయే అమృతమస్తి. **"పాదోஉస్య విశ్వా భూతాని త్రిపా దస్యామృతం ది"** వీతి శ్రుతేః. (౩)

**శ్లో॥ విద్యావిద్యాసృతిక్రాన్తా విబుధాహవసద్ధవిః ।
విపన్యువిప్రసంచింత్యో వితానమయవిగ్రహః ॥ 61**

ధూమాదిమార్గోஉర్చిరాది మార్గశ్చేతి మార్గద్వయమస్తి. మృతా నాం లోకాన్తరగమనే. తత్ర అర్చిరాది మార్గోஉనశనః విద్యామార్గశ్చ/ అన్యస్తు అవిద్యామార్గస్సాశనః. విద్యామార్గేణ య ఏతి స న పునరా వర్తతే. అన్యస్తు పునరావర్తతే. దర్శితకర్మభక్తిజ్ఞానమార్గనిరతాస్తు పుమాంసః విద్యామార్గగోచరా ఏవ. పామరాస్తు అన్యవిషయాః భగవానీశ్వరస్తు మార్గద్వయమతిక్రాన్త ఏవ. తేనైవ నిర్మితత్వాన్మార్గ ద్వయస్యేతి భావః. తదేతదాహ - **విద్యావిద్యాసృతిక్రాన్తేతి**. అయమేవ పరమపురుషః పురా దేవానాం మానసయజ్ఞే పశురాసీదితి పురుషసూక్తో క్తార్థమాహ - **విబుధాహవసద్ధవిరితి**. విబుధానాం దేవానామాహవే యజ్ఞే సచ్ఛ్రేష్ఠహవిః హవ్యపశుః **"యత్పురుషేణ హవిషా దేవా యజ్ఞ మతన్వ"**తేతి శ్రుతేః. మానసయజ్ఞే అధికారిణ ఆహ - **విపన్యువిప్రసంచిన్త్య** ఇతి. **"విపన్యవో జాగృవాంసస్సమిన్ధత"** ఇతి శ్రుతేః. పన్యుర్వ్యవహారః వ్యవహారశూన్యైర్విప్రైస్సమ్యక్ చిన్తనీయః. అస్య శరీరమేవ యజ్ఞోప కరణానీత్యాహ - **వితానమయవిగ్రహ** ఇతి. యద్వా యజ్ఞే నిత్యమయం

ప్రతిష్ఠిత ఇత్యాహ - వితానమయవిగ్రహ ఇతి. యజ్ఞ ఏవాస్య శరీర మిత్యర్థః. అథవా అయమేవ యజ్ఞస్వరూప ఇత్యాహ - వితానమయ విగ్రహ ఇతి. విగ్రహస్స్వరూపమ్. (౪)

శ్లో॥ వితానకృద్వితానేశో వితానాఙ్గవపాశనః ।
వితానవీతిహోత్రాత్మా వితానాయుతదుర్లభః ॥ 62

అస్యాపి మానసయజ్ఞస్య భగవానేవ ప్రథమాచార్య ఇత్యాహ - వితానకృదితి. స్వయమాచరన్యోఽన్యైరాచారయతి స ఆచార్య ఇతి సిద్ధాన్తాద్భగవానేవ ప్రథమమ్మానసం యజ్ఞం కృత్వా పశ్చాద్బ్రహ్మా దిభిః కారితవానిత్యర్థః. అయమేవ తస్యాపి ప్రభురిత్యాహ - **వితానేశ** ఇతి. సర్వేష్వపి యజ్ఞేషు ప్రధానాఙ్గభూతా వపా యజ్ఞపురుషేణ తేనైవ భుజ్యత ఇత్యాహ - **వితానాంగవపాశన** ఇతి. యచ్చ యజ్ఞే ఆహవనీయ గార్హపత్య దక్షిణాగ్ని నామకమగ్నిత్రయం తదపీశ్వర ఏవేత్యాహ - వితానవీతిహోత్రాత్మేతి. జ్ఞానసహితైరేవ యజ్ఞైరయం సులభః న తు జ్ఞానశూన్యైః పామరవిషయైరిత్యాహ - **వితానాయుతదుర్లభ** ఇతి. అత్ర వితానశబ్దోపలక్షణయా జ్ఞానహీనవితానవాచీ, యద్వా - జ్ఞానయజ్ఞ మనోయజ్ఞ ద్రవ్యయజ్ఞాదయో బహవో యజ్ఞాస్సన్తి. తత్ర జ్ఞానయజ్ఞ ఏవ భగవత్ప్రాప్తి హేతుర్నత్వన్యే ఇతి. వితానాయుతదుర్లభ ఏవ భగ వాన్ జ్ఞానయజ్ఞాతిరిక్తయజ్ఞవాచీ వితానశబ్దోఽయమత్రేతి బోధ్యమ్. (౪)

శ్లో॥ విజయీ విజయాగీతనామా విజయదాయకః ।
విజయాజయతుల్యాంశో విజేతవ్యవివర్జితః ॥ 63

ఇన్ద్రచన్ద్రాదివదస్య యజ్ఞాద్యసులభత్వాదేవ సర్వోత్కృష్టోఽయ మిత్యాహ - **విజయీ**తి. విశేషేణజయ స్సర్వోత్కర్షో యస్య స విజయీ, అత ఏవ పతివ్రతాపి పార్వతీ ఏతస్య నామ నిత్యం జపతీత్యాహ - **విజ యాగీతనామే**తి. స్వయం విజయిత్వాదేవ పరేషామయం విజయం దత్త ఇత్యాహ - **విజయదాయక** ఇతి. నచాయమాత్మోత్కర్షేణ గర్విత ఇత్యాహ - **విజయాజయతుల్యాంశ** ఇతి. విజయాపజయా వుభావప్యస్య

సమానకక్ష్యే భవత ఏవేత్యర్థః. అంశ శబ్దోఽత్ర కక్ష్యావాచీ. విదితాత్మ తత్త్వత్వాదితి భావః. తథాపి సర్వమనేన జితమేవ స్వభావాదిత్యాహ – **విజేతవ్యవివర్జిత** ఇతి. (౧)

శ్లో॥ విశేషహీనచిద్రూపో విశిష్టో విగతాఞ్జనః ।
విశేషణీభూతవిశ్వో విబుధాలిసుధాకరః ॥ 64

కుతోఽనేన సర్వం జితమత ఆహ – **విశేషహీనచిద్రూప** ఇతి. నిర్వి శేష చిన్మాత్రో హి భగవాన్ చైతన్యేన చ సర్వం వ్యాప్తమితి సిద్ధా న్తాత్. వ్యాపకేన చైతన్యేన వ్యాప్యం విశ్వం వ్యాప్తమేవేతి జితమేవేతి భావః. వ్యాపకస్య జేతృత్వం వ్యాప్తస్య జితత్వఞ్చ లోకసిద్ధమేవేతి తత్త్వమ్. అత ఏవాయం విశిష్టః ఉత్తమోత్తమః తత్ర హేతుమాహ – **విగతాఞ్జన** ఇతి. నిరఞ్జన ఇత్యర్థః. చైతన్యస్య సర్వవ్యాపకత్వాదేవ సర్వ మప్యస్య విశేషణీభూతమిత్యాహ – విశేషణీ భూతవిశ్వ ఇతి. వ్యాపకో హి విశేష్యం వ్యాప్యన్తు విశేషణమితి భావః. నను నిర్విశేషచిన్మాత్ర స్యాశ్రయణం వృథేత్యత ఆహ – **విబుధాలిసుధాకర** ఇతి. దేవేభ్యోఽ యమేవామృతం దత్తే నిత్యం చన్ద్రరూపేణేతి కృత్వా అస్మభ్యమపి తథైవ దాస్యతీతి నాస్యాశ్రయణం వ్యర్థమ్. న చ నిర్విశేషస్య కథం విధుమయత్వం వ్యాఘాతాదితి వాచ్యమ్. నిర్విశేషస్యాపి మాయయా విశ్వరూపత్వమిత్యభిహితత్వాన్న హి మాయాయాం వ్యాఘాతో నామ ఏ తేన "సోమోఽస్మాకం బ్రాహ్మణానాం రా"జేతి సోమ ఏవ సేవ్య ఇతి శఙ్కాపి పరాస్తా. (౧)

శ్లో॥ విశ్వకేతుమనోజ్ఞాఙ్గో విధున్తుదనికృన్తనః ।
విశ్వకేతుపితా విశ్వకేతువైభవవర్ధనః ॥ 65

ఇతః ప్రాక్కర్మభక్తిజ్ఞానమార్గత్రయం దర్శితమ్. తత్ర భక్తిమార్గే విశ్వరూపచిన్తనప్రకారో దర్శితః స్వాధీనే తు విశ్వరూపే పురుషప్రమాణే భగవద్విగ్రహే మానసికే మనో నివేశయితవ్యమ్. తస్య చ భగవద్విగ్రహస్య అతీవ సున్దరత్వాత్తత్ర మనః స్వత ఏవానాయాసేన ప్రవర్తతే. సున్దర స్త్రీజన ఇవేత్యాహ – **విశ్వకేతుమనోజ్ఞాఙ్గ** ఇతి. మన్మథస్యేవాస్యాఙ్గమ్మ

నోహరమ్. ఏవమతిసుకుమారమపి శత్రునిబర్హణక్షమమేవేత్యాహ - **విధున్తుదనికృన్తన** ఇతి. రాహోశ్ఛేత్తా మోహిన్యవతారే ఇతి భావః. నను సాక్షాన్మన్మథ ఏవ ధ్యేయః కిమ్పునస్తత్తుల్యాంగో విష్ణురత ఆహ - **విశ్వకేతుపితేతి**. పితృత్వాన్మన్మథస్యాపి స ఏవ సేవ్యః. కిమ్పునరస్మాకమితి భావః. ఏతదుపాసనాదేవ మన్మథస్యాపి తాదృశం వైభవమిత్యాహ - విశ్వకేతువైభవవర్ధన ఇతి. వర్ధనో వృద్ధికరః. (౪)

శ్లో॥ విశ్వకేతుర్విశ్వకేతుజయీ విశ్వప్రలోభనః ।
విశ్వకేతుస్మరో విశ్వకేతువిశ్వజయప్రదః ॥ 66

విశ్వకేతుర్మన్మథోఽప్యయమేవ. ప్రద్యుమ్నవ్యూహ రూపత్వా ద్విష్ణోరితి భావః. నచాయం శఙ్కరాదివన్మన్మథ పరతన్త్ర ఇత్యాహ - **విశ్వకేతుజయీ**తి. తత్ర హేతుమాహ - **విశ్వప్రలోభనః** విధిరుద్రేన్ద్ర మన్మథాది సర్వజగద్వఞ్చకః మాయిత్వాదితి భావః. నను నాయం మన్మథ జయీ తథాత్వే లక్ష్మీకామనాదిరస్య న స్యాదత ఆహ - మన్మథమన్మథ ఇతి. మన్మథస్యాపి రతిదేవ్యాం కామోఽస్తీతి శ్రూయతే. స చ కామః కిం మన్మథ ఏవ, ఉతాన్యః? న మన్మథః స్వస్య స్వయం మన్మథః కథం స్యాద్వ్యాఘాతాత్. అతోఽన్యేన మన్మథమన్మథేన భవితవ్యమ్. స చ విష్ణురేవ. యదుక్తం విష్ణోర్లక్ష్మ్యాం కామ ఇతి. స మాయా ప్రభావ ఏవేతి భావః. విష్ణోర్లక్ష్మీ కామనాది విడమ్బనం మాయైవేతి తత్త్వమ్. సుమఙ్గలః కశ్చన కాంక్షతే హి మామితి లక్ష్మ్యైవ విష్ణోస్స్వస్మిన్కామా భావస్య ప్రతిపాదితత్వాత్. అపి చ మన్మథో హి బ్రహ్మాది సర్వజగ త్స్వాయత్తీకరోతి, తచ్చ భగవదనుగ్రహాదేవ, న స్వత ఇత్యాహ - **విశ్వకేతువిశ్వజయప్రద** ఇతి. (౫)

శ్లో॥ విద్యాధరాదివినుతో విభూతిసముపాసితః ।
విభూతిభూషితమునిర్విభూతిమయవిష్టపః ॥ 67

అత ఏవ విద్యాధరాదయో దేవా ఏనం నిత్యం స్తువన్తీత్యాహ - **విద్యాధరాదివినుత** ఇతి. తేఽపి సిద్ధిశాలిన ఏవ. కుత ఏనం స్తువన్తీత్యత ఆహ - **విభూతిసముపాసిత** ఇతి. విభూతీర్విద్యాధరాదయస్సేవన్తే.

ఏష తు విభూతిభిరేవ సేవ్యతే ఇతి విశేష ఇతి భావః. అత ఏవాయం స్వాశ్రితాన్మునీన్విభూతిభిర్భూషయతీత్యాహ - **విభూతిభూషితముని** రితి. తత్ర ప్రధానాం భగవతో యోగసిద్ధిమాహ - **విభూతిమయ విష్టప** - ఇతి. విభూతయో విభవావతారా ధ్రువాదయః లోకోఽయమేత ద్విభవావతారప్రచురః న హి యోగశక్తిం వినా ఏతద్ఘటతే ఇతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విభూత్యలుబ్ధస్వజనో విభూతివిభవప్రదః ।
విభూతిదుర్విభావ్యాత్మా విభూతిసముదఞ్చనః ॥ 68

ఇమాశ్చ సిద్ధయో మాయికా ఏవేతి నాస్మాకం తాసు రుచి రుచితే త్యత్ర వృద్ధాచారం ప్రమాణయతి. **విభూత్యలుబ్ధస్వజన** ఇతి. స్వజనో ధృవాదిః విభూతిషు సిద్ధిషు అలుబ్ధాస్స్వజనా యస్య స తథోక్తః. తత్ర హేతుమాహ **విభూతివిభవప్రద** ఇతి. విభూతీనామయం విభవో దూరదృ ష్ట్యాదిరూపో యస్మాదాసీత్స ఏవ సేవ్యస్తాసామస్మాకం చేతి భావః. ప్రధానహేతుమాహ - విభూతిదుర్విభావ్యాత్మా యస్యాత్మా స్వరూపం విభూతిభిర్లక్షణయా విభూతిలుబ్ధైః పురుషైర్దుర్విభావ్యః మనసాపి విభావయితు మశక్యః. స తథోక్తః. తాశ్చ విభూతయోఽస్మాదేవోదితా ఇత్యాహ - **విభూతిసముదఞ్చన** ఇతి. (౪)

శ్లో॥ వితథేతరసఙ్కల్పో వివిక్తబహులక్రియః ।
వివిక్తరూపో వివిక్తనామా విశదసద్రదః ॥ 69

నను కథం విభూతీనామయం స్రష్టేత్యత ఆహ - సఙ్కల్పాదితి. **వితథేతరసఙ్కల్పః** అమోఘోస్య సఙ్కల్పః **"తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ"** యేతి శ్రుతౌ సర్వజగతోఽపి భగవతా సఙ్కల్పపూర్వకం సృష్టత్వం ప్రతిపాదితమేవేతి కృత్వా విభూతీనాం స్రష్టా కా కథేతి భావః. సఙ్కల్పపూర్వికా అస్య బహ్వ్యః క్రియా అతీవ పవిత్రాః. అత ఏవ విశ్వం పావయితుం శక్నువన్తీత్యాహ - వివిక్తబహులక్రియ ఇతి. న కేవలమస్య క్రియా ఏవ పవిత్రాః, కిన్తు నామాని రూపాణి చేత్యాహ

వివిక్తరూపః వివిక్తనామా ఇతి. అథ తద్విగ్రహ ప్రత్యఙ్గసౌష్ఠవం వర్ణయతి. **విశదసద్రద** ఇత్యాది నామభిః. విశదాశ్శుభ్రాస్సన్తశ్శోభనా రదా దన్తా యస్య స విశదసద్రదః జీవానాన్త్వశుద్ధా అశోభనాశ్చ దన్తా ఇతి బోధ్యమ్. ఏవముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్. (౫)

శ్లో॥ వివిక్తచిహ్నో విస్పష్టపద్మమాలో విశేషకీ ।
వితీన్ద్రశృఙ్గమకుటో విశదోపలకుణ్డలః ॥ 70

వివిక్తం పవిత్రం చిహ్నం శ్రీవత్సాఖ్యం యస్య సః వికసిత పద్మానాం మాలా యస్య సః, విశేషకం తిలకం కస్తూరీమయమితి భావః, తస్యైవ ప్రశస్తత్వాత్ప్రశంసాయామినో విధానాచ్చేతి విశేషకమప్యాస్తీతి **విశేషకీ**. ప్రశంసాయామినిః. వితీన్ద్రో మేరుస్తస్య శృఙ్గం జామ్బూనదం శిఖరమివ మకుటం కిరీటం యస్య సః. **విశదోపలకుణ్డలః** విశదోపలా వజ్రమణయః తేషాం కుణ్డలే యస్య సః. (౫)

శ్లో॥ విశ్వకేతుధనుఃప్రాయభ్రూలతో విస్తృతాసనః ।
విశ్వమాత్రాశయహరో విలోలమధుపాలకః ॥ 71

విశ్వకేతోర్మన్మథస్య ధనుఃప్రాయే ధనుస్తుల్యే భ్రువౌ లతే ఇవ యస్య సః విస్తృతం విస్తీర్ణం కమలతుల్యమితి భావః. ఆననం యస్య విశ్వమాతుర్లక్ష్మ్యా అపి ఆశయం చిత్తం హరతీతి తథోక్తః. విలోలా మధుపా ఇవ అలకా యస్య. (౪)

శ్లో॥ విముగ్ధనాసికాదణ్డో విశాలహనుసుందరః ।
విశ్వమాత్రాదర్శగణ్డో వినీలశ్మశ్రుమణ్డలః ॥ 72

విముగ్ధస్సున్దరో నాసికా దణ్డ ఇవ యస్య సః విశాలాభ్యాం హనుభ్యాం సున్దరః, విశ్వమాతురాదర్శ ఇవ గణ్డో యస్య విశేషేణ నీలం శ్మశ్రుమణ్డలం యస్య. (౪)

శ్లో॥ విశాలాక్ష్యారక్తరేఖో విస్తీర్ణశ్రీకృతిశ్రవాః ।
విశ్వమాతృకరగ్రాహ్యచిబుకో విశదస్మితః ॥ 73

విశాలయోః రక్ష్ణోరాసమన్తాద్రక్తా రేఖా యస్య సః విస్తీర్ణే శ్రీకృతీ ఇవ శ్రవసీ శ్రోత్రే యస్య. విశ్వమాత్రా కరేణ గ్రాహ్యం లాలనీయం చిబుకం యస్య. విశ్వదం సర్వప్రదం ధ్యాతౄణామితి భావః స్మితం యస్య. (౪)

శ్లో॥ విశాలఫాలో విషజగ్రీవో విషజరత్నధృత్ ।
విలమ్బిహారరుక్పూరవిశదోరస్థలాన్తరః ॥ 74

విశాలమస్య ఫాలమ్. గ్రీవా తు శంఖ ఇవ, సముద్రజలజం కౌస్తుభమణిం ధరతి. విలమ్బినాం హారాణాం ముక్తాహారాణాం రుక్పూరేణ విశదం శుభ్రమురస్థలాన్తరం యస్య. (౪)

శ్లో॥ విషద్రేన్ద్రాయతభుజో విషాణిరిపుమధ్యమః ।
వినిమ్ననాభిర్విపులశ్రోణిర్వివిధలేపనః ॥ 75

విషద్రాస్సర్పాః. తేషామిన్ద్రశ్శేషో వాసుకిర్వా. తద్వదాయతా దీర్ఘా భుజా యస్య. విషాణీ గజస్తస్య రిపు స్సింహ స్తస్యేవ మధ్యమో యస్య సః. విశేషేణ నిమ్నా గభీరా నాభిర్యస్య. విపులే విస్తీర్ణే శ్రోణీ యస్య, వివిధాని లేపనాని చన్దన కర్పూరాది విలేపనాని యస్య. (౫)

శ్లో॥ వినదత్స్వర్ణవలయో విద్యుద్వ్రతతిమేఖలః ।
విషాణికరముగ్ధోరుర్విజతూణీరజంఘికః ॥ 76

విశేషేణ నదన్తస్స్వర్ణమయా వలయాః కఙ్కణాని యస్య. విద్యుద్వ్రతతిరివ మేఖలా యస్య. విషాణినో గజస్య కరావివ ముగ్ధౌ ఊరూ యస్య. వి-ర్విష్ణు-స్తస్మాజ్జాయత ఇతి విజః మన్మథః. తస్య తూణీరే ఇవ జంఘికే యస్య సః. (౪)

శ్లో॥ విగూఢజత్రుర్విశ్వౌఘశరణ్యాఙ్ఘ్రిపయోరుహః ।
విసారవజ్రచక్రాబ్జహలకేత్వఙ్కధృత్పదః ॥ 77

విగూఢజత్రు రస్ఫుటజత్రుః. విశ్వానాం జీవానామోఘస్య బృన్దస్య శరణ్యే అఙ్ఘ్రిపయోరుహే యస్య. విసారో మత్స్యః. వజ్రమా

యుధం చక్రం సుదర్శనం. అబ్జం కమలం. హలః కేతుర్ధ్వజః. ఏతేషా మఙ్కాశ్చిహ్నాని ధరత ఇతి తథోక్తే పదే చరణే యస్య స తథోక్తః. (౩)

శ్లో॥ విద్రుమారక్తనఖరో వివిధామ్నాయనూపురః ।
విముగ్ధస్నిగ్ధరక్తాఙ్ఘ్రితలో విసదృశాకృతిః ॥ 78

విద్రుమవదా సమన్తాద్రక్తా నఖరా నఖా యస్య సః, వివిధా ఆమ్నాయా వేదా ఏవ నూపురాణి యస్య సః. విముగ్ధం విశేషేణ సున్దరం స్నిగ్ధం మృదులం రక్తఞ్చ అఙ్ఘ్రితలం పాదాధోభాగః యస్య సః. ఏవం విధత్వాదేవ అసదృశాకృతిః. ఏతదాకారేణ సదృశా అన్యా ఆకృతిః క్వాపి నాస్తీత్యర్థః. (౪)

శ్లో॥ విద్యారాజో విద్యమానో విద్యాకమలినీరవిః ।
విద్యమానాగామిభూతప్రభుర్విద్యాదురన్వయః ॥ 79

"అకామస్సర్వకామో వా మోక్షకామో వా భగవన్తం సేవ" తేతి భాగవతే ప్రతిపాదితమ్. తత్ర విద్యాకామిభిరప్యయ మేవ సేవ్య ఇత్యాహ - **విద్యారాజః** విద్యానాం వేదవేదాఙ్గాదీనామయమేవ రాజా **"తుభ్యం నమో హయగ్రీవవిద్యారాజాయ విష్ణవే"** ఇతి బ్రహ్మాణ్డపురాణాత్. నను కస్మిన్కాలే అయం **విద్యారాజ** ఇత్యత ఆహ - **విద్యమాన** ఇతి. సద్రూపం కాలత్రయాబాధ్యమస్య స్వరూపమతః కాలత్రయేఽప్యయ మేవ సేవ్యః. అయమేవ విద్యారఞ్జకోఽపీత్యాహ - **విద్యాకమలినీరవి** రితి. యథా పద్మినీనాం రవిః, తథా విద్యానామయమ్ప్రకాశకరః. న కేవలం కాలత్రయేఽప్యయం విద్యానామేవ రాజా, కిన్తు సర్వస్యాపీత్యాహ - విద్యమానానాం వర్తమానానాం చరాచరాణాం ఆగామినాం భవిష్య తాం భూతానామతీతానాఞ్చ ప్రభుః విద్యా అపి సమగ్రమేనం న వదే యు రిత్యాహ - **విద్యాదురన్వయ** ఇతి. విద్యానామన్వేతుమశక్యః. **"యతో వాచో నివర్తన్తే"** ఇతి శ్రుతేః. నిశ్శేషభగవత్తత్త్వం ప్రతిపాద యితుం న విద్యానామస్తి శక్తిరితి భావః. న చ వాచాం సుతరామవిషయ ఇతి వాచ్యమ్. శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రవ్యాకోపాత్. (౫)

శ్లో॥ విద్యావల్లీమూలకన్దో విద్యానన్దాబ్ధిఖేలనః ।
విద్యాలతోపఘ్నభుజో విద్యామ్భోరుహబమ్భరః ॥ 80

విద్యానామేవ వల్లీనాం మూలకన్దః. విద్యాజన్యా యే ఆనన్దాస్తేషా మబ్ధౌ ఖేలనం క్రీడనం యస్య సః విద్యానిధిత్వాదితి భావః. విద్యా నామేవ లతానాముపఘ్నభూతౌ భుజౌ యస్య. ఏతదాశ్రయణాభావే విద్యాస్సఙ్కోచం ప్రాప్నుయురితి భావః. అయమేవ విద్యాసారవిది త్యాహ - **విద్యామ్భోరుహబమ్భర** ఇతి. విద్యాస్వేవామ్భోరుహేషు బమ్భర తుల్యః యథా పద్మసారగ్రాహీ భ్రమరస్తథా విద్యాసారగ్రాహీ విష్ణు రితి భావః. (౪)

శ్లో॥ విద్యాపద్మమరన్దాత్మా విద్యాపుష్కరచన్ద్రమాః ।
విద్యావినయసమ్పన్నబ్రహ్మహస్త్యాదితుల్యధీః ॥ 81

సోఽపి సారో భగవానేవేత్యాహ - విద్యాపద్మమరన్దాత్మేతి. అయం విద్యాసు గగనే చన్ద్ర ఇవ భాతీత్యాహ - **విద్యాపుష్కరచన్ద్రమా** ఇతి. అస్య విద్యాసారవత్త్వే కిఞ్చిల్లిఙ్గమాహ - విద్యావినయసమ్పన్నే బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణే హస్త్యాదౌ చ తుల్యా ధీర్యస్య సః. ఆత్మనస్సర్వత్ర సమత్వాదితి భావః. (౩)

శ్లో॥ విద్యానన్దమయో విద్యానన్దబిమ్బో వివిద్యకః ।
విద్యాప్రదాయీ విద్యాత్మా విద్యాఫలమయాకృతిః । 82

విద్యాజన్యో య ఆనన్దస్స భగవానేవ. సర్వత్రాపి ఆనన్దస్య భగ వద్రూపత్వాదితి భావః. తత్ర హేతుమాహ - **విద్యానన్దబిమ్బ** ఇతి. బిమ్బ భూత భగవదానన్ద ఏవ విద్యావాసితే అన్తఃకరణే ప్రతిఫలితస్సన్ విద్యా నన్ద ఇత్యుచ్యతే. బిమ్బప్రతిబిమ్బయోరైక్యం ప్రసిద్ధమేవేతి భావః. ఏతాశ్చ విద్యాబుద్ధావేవ న స్వరూపే సన్తీత్యాహ - **వివిద్యక** ఇతి. వివిద్య ఏవ వివిద్యకః. అనేనైవ విద్యా దీయన్తే రాజ్ఞా ధనమివేత్యాహ - **విద్యాప్రదాయీతి**. సా చ విద్యా భగవద్రూపైవేత్యాహ - విద్యాత్మేతి. సర్వస్యాపి భగవద్రూపత్వాదితి భావః. భగవద్దత్తయా విద్యయా కిమ్ఫల

మత ఆహ – **విద్యాఫలమయాకృతి**రితి. భగవత్స్వరూపదర్శనమేవ ఫలమితి విద్యాయాః ఫలం భగవత్స్వరూపమేవేతి భావః. (౬)

శ్లో॥ విద్యాలక్ష్మీత్రపాకీర్తితుష్టిపుష్టిసతీవృతః ।
విక్రాన్తో విహ్వలత్రాతా వియాతో వినయాన్వితః ॥ 83

విద్యా లక్ష్మ్యాదయ ఏనం మూర్తీభూయ సేవన్త ఇత్యాహ – విద్యేతి. అనేన విద్యాకామశ్శ్రీకామో హ్రీకామః కీర్తికామస్తుష్టికామః పుష్టికామశ్చ భగవన్తమేవైనం సేవేతేతి ధ్వనితమ్. అథ తస్య కాంశ్చిద్గుణా నాహ – విక్రాన్తశ్శూరః. **విహ్వలత్రాతా** విహ్వలానామార్తానాం త్రాతా రక్షకః. వియాతో ధృష్టః. పరైరప్రధృష్య ఇత్యర్థః. వినయా న్వితః భృగ్వాదిష్వితి భావః. (౫)

శ్లో॥ విరోధహీనో విస్నేహో విగుణో విమదో విమః ।
విక్లమో విగతాధర్మో వివృద్ధిర్విపరిక్షయః ॥ 84

న చాస్య కేషు చిద్విరోధః, కేషుచిచ్చ స్నేహః, ఆత్మన ఏకత్వాది తరస్య భూతజాతస్య జడత్వాదనిత్యత్వాచ్చేతి భావః. నాయం కాలాధీన వృద్ధిక్షయాది శాలి సత్త్వాది గుణవానిత్యాహ – **విగుణ** ఇతి. శుద్ధసత్త్వాత్మ కత్వాన్నాస్య రజ ఆదిగుణజన్మవృద్ధిక్షయసంసర్గ ఇతి భావః. అత ఏవ **విమదః** అష్టమదరహితః. నాప్యేతచ్ఛరీరం కర్మవశాన్మ్రియతే ఇత్యాహ – **విమ** ఇతి. మా మృతిః, నాప్యస్య కార్యేషు ఆయాసః. ప్రభూతశక్తిత్వా దిత్యాహ – **విక్లమ** ఇతి. ధర్మాధర్మయోస్తుల్యత్వేఽపి లోకసఙ్గ్రహాయాయం ధర్మమేవానువర్తత ఇత్యాహ – **విగతాధర్మ** ఇతి. ఏతచ్ఛరీరస్య నాస్తి వృద్ధిః. నాపి పరిక్షయ ఇత్యాహ – **వివృద్ధిర్విపరిక్షయ** ఇతి. అస్తి జాయతే వర్ధతే విపరిణమతే పరిక్షీయతే నశ్యతి ఇతి షడూర్మయో నాస్య దేహస్యేతి భావః. (౯)

శ్లో॥ విస్వేదో విమలో విస్రహీనో విక్షుర్విత్వృడ్విజః ।
విప్రాకృతో విభాపిణ్డో విప్రమాణో విబన్ధనః ॥ 85

అన్తః కల్పితరూపప్రసఙ్గాన్నిత్యవిభూతి విగ్రహగుణానపి కాంశ్చిదాహ – అస్య దేహే స్వేదో నాస్తి, చక్షుర్మలాదిమలాని న సన్తి.

దుర్గన్ధో నాస్తి. క్షుత్తృడ్భ్యాం పరిభవో నాస్తి. జన్మాపి నాస్తి. దేహ స్యాస్య. అత ఏవాయమమప్రాకృతః. అత ఏవ **విభాపిణ్డః** దివ్యతేజోమయః. న తు పాఞ్చభౌతికః. న చాస్య పరిమాణం విద్యతే. నాపి కాలకర్మాది వశ్యతా రూపం బన్ధనమస్య విద్యతే. (౧౦)

శ్లో॥ విప్రకృష్టో వికుర్వాణో విహారీ విరళోదయః ।
విశామ్పతిర్విశ్రుతాత్మా వివిధామ్నాయమృగ్యపత్ ॥ 86

కిమిత్యేనం సర్వే న విదురత ఆహ - విప్రకృష్ట ఇతి. అవిదుషామ తీవ దూరస్థః పునస్తస్య గుణానాహ - **వికుర్వాణః** సన్తుష్టమనాః **విహారీ** విహరణశీలః **విరలోదయః** క్వాచిత్కావిర్భావః. మత్స్యాద్యవతారాణాం క్వాచిత్కత్వాదితి భావః. విశాం జనానామ్పతిః విశ్రుతః ప్రసిద్ధ ఆత్మా స్వరూపం యస్య సః. అస్మాకం కా కథా యద్వేదా ఏవైనం మృగయన్తే ఇత్యాహ - వివిధేతి. (౮)

శ్లో॥ వివిక్తసేవినేదీయాన్ వినాయకవివర్జితః ।
విదైవో విప్లవాహర్తా విధేయాఖిలదైవతః ॥ 87

అవిదూషాం దూరస్థోపి విదుషాం సన్నిహిత ఏవాయమిత్యాహ - **వివిక్తసేవినేదీయానితి**. వివిక్తం విజనస్థలం సేవన్త ఇతి వివిక్తసేవినః తేషాం నేదీయాన్ సత్యదృష్టే గురూపదేశాదయం లభ్యః. తస్య తు న గురుర్నాపి దైవం స్వతన్త్రత్వాదిత్యాహ. **వినాయకవివర్జితః** వినాయకో గురుః, **విదైవః** దైవం భాగధేయమ్. ఏతద్భజనే న కోఽప్యుపద్రవః, శక్త్యాది భజనవదిత్యాహ - **విప్లవాహర్తేతి**. సర్వోపద్రవపరిహర్తా. నచైతదేకభజనే అన్యదేవతానాం కోపస్స్యాదితి వాచ్యమ్ ఇత్యాహ - **విధేయాఖిలదైవత** ఇతి. యస్య విధేయేషు కార్యేషు అఖిలాని దైవతాని వర్తన్తే సః లబ్ధా యాం రాజసేవాయాం కిన్తద్భృత్యైరితి భావః. యద్వా - ఏతద్భజనే నైతదనుగ్రహే సతి సర్వా దేవతా భగవదాజ్ఞయా భక్తకార్యనిర్వహణం కుర్యరేవ. కా పునస్తేషాం కోపకథేతి భావః. (౯)

శ్లో॥ వికుణ్ఠలోకనిర్మాతా వికుణ్ఠేశో వికుణ్ఠభః ।
వికుణ్ఠాకూటతనయో వికుణ్ఠనగరీప్రియః ॥ 88

కా పునరస్య రాజధానీ? సా కేన వా నిర్మితేత్యత ఆహ - **వికుణ్ఠలోకనిర్మాతా** వికుణ్ఠస్య పురస్యేశః ప్రభుః పురరక్షకః క? ఇత్యతశ్చక్రమేవేత్యాహ - **వికుణ్ఠభ** ఇతి. వికుణ్ఠమప్రతిహతం భాః చక్రం యస్య స తథోక్తః. కస్మిన్నవతారే నిర్మిత? ఇత్యత ఆహ - **వికుణ్ఠాకూటతనయ** ఇతి. పత్నీ వికుణ్ఠా శుభ్రస్య తస్యాః కపటపుత్రః ఈశ్వరస్య జన్మాదివిడమ్బనం కృత్రిమమేవేతి కూటశబ్దప్రయోగః వైకుణ్ఠావతారే తస్మిన్కృత ఇత్యర్థః వికుణ్ఠనగరీ ప్రియా యస్య సః సైవ రాజధానీతి భావః. (౫)

శ్లో॥ వికుణ్ఠపద్మమార్తణ్డో వికుణ్ఠవిభవాశ్రయః ।
వికుణ్ఠలోలో వికుణ్ఠనారీనయనచన్ద్రమాః ॥ 89

నగర్యాస్తస్యాయమతీవ ప్రకాశకర ఇత్యాహ - **వికుణ్ఠపద్మమార్తణ్డ** ఇతి. వికుణ్ఠే చ తస్మిన్ యో విభవః గజాశ్వాది సంపత్. తస్య ఆశ్రయః ఆధారభూతః నిత్యమయం తస్మిన్నాసక్తః యాశ్చ తత్పురస్త్రియః తాసామయమతీవ నేత్రానన్దకరః యథాస్మాకం చన్ద్రః. (౪)

శ్లో॥ వినతాసుతసద్బాహుభాసకోరుర్విభాసకః ।
విలోలతులసీమాలో వికచాబ్జవిధూననః ॥ 90

అథైకాదశభిర్వైకుణ్ఠనగరే తస్య గరుడోత్సవం వర్ణయతి. ధ్యాతౄణాం ధ్యానసౌకర్యాయ. వినతాసుతో గరుడః తస్య సతోశ్శోభనయోర్బాహ్వో ర్భాసకౌ ఊరూ యస్య సః విం ఖం భాసయతి ఉత్సవసమయే దీపాదిభిరితి **విభాసకః** గరుడే చలతి సతి శరీరస్య చలనాత్తత్రహారచలనమిత్యాహ - **విలోలతులసీమాల** ఇతి. గరుడమారూఢస్య తస్య కృత్యమాహ - **వికచాబ్జవిధూనన** ఇతి. వికచమబ్జమేకేన కరేణ విశేషేణ ధునోతి విలాసార్థమితి భావః.

శ్లో॥ విశదోపలముక్తౌఘఛత్రద్వయసమఞ్చితః ।
వివస్వదయుతచ్ఛద్మప్రదీపో విచలత్పటః ॥ 91

విశదోపలా వజ్రమణయః ముక్తా మౌక్తికాని తాసామోఘస్సమూహః తస్య ఛత్రద్వయం తద్వికారాతపత్రయుగలం తేన సమఞ్చితః

సమ్యక్పూజితః వివస్వతాం సూర్యాణామయుతస్య ఛద్మనా ప్రదీపా యస్య సః. ఏకైకో దీపః ఏకైకసూర్యవద్భాతీతి భావః. విశేషేణ చలన్ పట ఉత్తరీయం యస్య. (౩)

శ్లో॥ విధుబిమ్బమయప్రాజ్యారాత్రికోడుప్రదీపితః ।
విమర్దోత్థాపారగన్ధమూర్ఛితాశాప్రబోధనః ॥ 92

విధుబిమ్బమయ్యాం ప్రాజ్యాయాం ప్రకృష్టాజ్యయుక్తాయామా రాత్రికాయాం యాని ఉడూని నక్షత్రాణి దీపస్థానీయాని తైః ప్రదీపితో నీరాజితః పురస్త్రీభిరితి భావః/ విమర్దోత్థో యోఽ పారో గన్ధః పరి మలః తేన మూర్ఛితా ఆశా దిశః ప్రబోధయతి స్వహారమణి ధ్వనిభిర్మఙ్గ లవాద్యధ్వనిభిర్వా తథోక్తః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాకరామ్భోజచామరానిలసేవితః ।
విద్యుద్భూషణభూషాఙ్గశ్రీముఖేన్దుప్రభార్చితః ॥ 93

విశ్వమ్భరాయా భూదేవ్యాః కరామ్భోజే యశ్చామరస్తస్మాద్యో ఽనిల స్తేన సేవితః. విద్యుతాం భూషణభూతా భూషా భూషణాని అఙ్గే యస్య సః. విద్యుతామివ భూషణానాం భూషాభూతమఙ్గం యస్యా ఇతి వా. తస్యాశ్శ్రీదేవ్యా ముఖస్యైవేన్దునాదిప్రభయా చన్దనరసాయిత యా ఇతి భావః. అర్చితస్సేవితః లిప్త ఇతి. యావత్ తథోక్తః - ఇత్యర్ధసహస్రం నామాని వ్యాఖ్యాతాని. - (౩)

శ్లో॥ విధ్యంసవిన్యస్తభుజో విష్వక్సేనాదిసంవృతః ।
విధ్యణ్డరేణుసఞ్చారక్షమరోమాన్ధజాలకః ॥ 94

అథ గరుడావరోహణం పదద్వయేనాహ - విధేర్బ్రహ్మణోఽంసే విన్యస్తో భుజో యేన సః విష్వక్సేనః ఆదిపదాత్సునన్దకుముదాదయః తై స్సంవృతః పరీతః అథ విష్ణురేవ పరమేశ్వర ఇతి భాగవతమతం వ్యవ స్థాపయితుం తదితర హైరణ్యగర్భ శైవాదిమతాని నిరా చికీర్షు స్తావ ద్విష్ణోర్మహిమానమాహ నామత్రయేణ. విధ్యణ్డా బ్రహ్మాణ్డా ఏవ రేణవః

తేషాం సఞ్చారే క్షమాణి రోమాన్ధ్ర రూపాణి జాలకాని గవాక్షా యస్య సః **"పుంస్యేవాన్ధుః ప్రహిః కూప"** మిత్యమరః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరారజఃపుఞ్జగణకాగణ్యవీర్యవాన్ ।
విష్టపత్రయపృష్ఠోర్ధ్వలోకవిష్కమ్భకస్యదః ॥ 95

విశ్వమ్భరాయా యో రజః పుంజః తస్యాపి యే గణకాః గణనా కర్తారః తైరపి గణితుమశక్యం వీర్యమస్యాస్తి. విష్టపత్రయస్య భూర్భు వస్స్వర్లోక త్రయస్య పృష్ఠే య ఊర్ధ్వలోకః. మహర్లోక ఇతి యావత్. తస్య విష్కమ్భకః కమ్పకః స్యదో వేగో యస్య సః. **"విష్ణోర్ను వీర్య గణనాం కతమోఽర్హతీహ యః పార్థివాన్యపి కవిర్విమమే రజాంసి చస్కమ్భ యస్స్వరభసా స్ఖలతాత్ర పృష్ఠం యస్మాత్త్రిసామ్యసదనా దురు కమ్పయాన"** మితి భాగవతమత్రానుసన్ధేయమ్. (౨)

శ్లో॥ విరిఞ్చికల్పాన్తసాక్షీ విరిఞ్చిప్రీతివర్ధనః ।
విరిఞ్చ్యయుతసాహస్రజనకో విధిపావకః ॥ 96

ఆదౌ హైరణ్యగర్భమతం నిరాకరోతి. ఇయఞ్చ తేషాముపపత్తిః **"హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీ"** దితి శ్రుతేః. విరిఞ్చిరేవేశ్వరః త్రిమూర్తిషు చ స ఏవ ప్రథమతో నిర్దిశ్యతే. బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరా ఇతి వరాహరూపీ విష్ణూరుద్రాశ్చాస్మాదేవ జాతాః ఇతి. అథాహ భాగవతః - విరిఞ్చిర్న దైవమ్. తస్య మహాకల్పే అవర్జనీయ నాశత్వాదితి. విరిఞ్చికల్పాన్తసాక్షీ బ్రహ్మప్రళయస్య సాక్షాద్ద్రష్టా భగవా నేవేశ్వరః. యుష్మాకమేవ విష్ణౌ ద్వేషః విరిఞ్చేస్తు ప్రీతిరేవేత్యాహ - **విరిఞ్చిప్రీతివర్ధన** ఇతి. విరిఞ్చేరాత్మని ప్రీతిం వర్ధయతీతి తథోక్తః. ప్రీతౌ హేతుమాహ - విరిఞ్చీనామయుతసాహస్రస్యాపి జనకః. జనకే జన్యస్య ప్రీతిరుచితేతి భావః. అనేన యస్మాదనేకే బ్రహ్మాణో జాతాస్స విష్ణురేవే శ్వరో న తు బ్రహ్మా, తస్య కార్యత్వాదితి సిద్ధమ్. విరిఞ్చిరప్యేతన్నామ జపాదేవ పూత ఇత్యాహ - **విధిపావక** ఇతి. విధిం పావయతీతి తథోక్తః. (౪)

శ్లో॥ విరిఞ్చిదత్తప్రవరరక్షఃఖణ్డనపణ్డితః ।
విరిఞ్చికార్యనిర్వాహో విరిఞ్చిపరదైవతమ్ ॥ 97

విరిఞ్చినా దత్తః ప్రకృష్టో వరో యేషాన్తేషాం రక్షసాం హిరణ్య కశిప్వాదీనాం ఖణ్డనే పణ్డితః. అనేన విరిఞ్చేరసర్వజ్ఞత్వం రక్షోభ్యో వరదానే యదనిష్టం భవేత్తస్య తేనావిదితత్వాదితి భావః. విరిఞ్చి భక్తానామవర్జనీయ నాశత్వేన విరిఞ్చేరనాశ్రయణీయత్వఞ్చ ధ్వనితమ్. విరిఞ్చేర్యత్కార్యం జగత్సర్జనం తదయమేవ నిర్వహతి. తస్య తత్రా శక్తత్వాదిత్యాహ - **విరిఞ్చికార్యనిర్వాహ** ఇతి. విరిఞ్చేరయ మేవ పర దైవతమ్. అతోఽస్మాకమపి స ఏవేత్యుచితమితి భావః. (౩)

శ్లో॥ విరిఞ్చిపుత్రోపదిష్టతత్త్వో విధిహృదాలయః ।
విపఞ్చీశిల్పదేవర్షిసఙ్గీతో విధిసౌహృదః ॥ 98

విరిఞ్చేరతత్త్వవిత్త్వాత్తత్పుత్రైర్భ్యస్సనకాదిభ్యస్తత్త్వమనేనైవో పదిష్టమిత్యాహ - **విరిఞ్చిపుత్రోపదిష్టతత్త్వ** ఇతి. విరిఞ్చిరపి నిత్యమముం మనసి కరోతీత్యాహ - **విధిహృదాలయ** ఇతి. విరిఞ్చి పుత్రో దేవర్షి ర్నారదః. తేన సమ్యగ్గీతః. యది విరిఞ్చి రేవేశ్వరస్స్యాత్తర్హి తత్పుత్రః కథం విష్ణుం గాయేదితి భావః. విధేరపి కరణప్రవర్తకత్వాదయం సుహృదిత్యాహ - **విధిసౌహృద** ఇతి. "**న యస్య సఖ్యం పురుషో వైతి సఖ్యుస్సఖావవసన్ సంవసతః పురేఽస్మి**" న్నితి బ్రహ్మాదిజీవానాం సహజసుహృదీశ్వర ఇతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విధిసత్త్వోన్మేషకారీ విధివక్త్రాటవీహరిః ।
విధిలోకాతినేదీయాన్ విధిముక్తిప్రదాయకః ॥ 99

అన్తరాత్మత్వాదయం విధేరపి సత్త్వస్యోన్మేషం వికాసం కరో తీతి తథోక్తః. విధిర్నిత్యమముమేవ జపతీత్యాహ - **విధివక్త్రాటవీహరి** రితి. సింహో యథాటవ్యాం విహరతి, తద్వద్బ్రహ్మ వక్త్రేషు విష్ణురితి భావః. అయమేవ భగవతోఽనన్తరః సన్నిహితత్వాదిత్యాహ - **విధిలో**

కాతినేదీయానితి. వైకుణ్ఠలోకస్య సత్యలోకసన్నిహితత్వాదితి భావః. యది విధిర్భక్తస్యాత్తర్హి తస్య ముక్తిమయమేవ దిశతీత్యాహ - **విధిముక్తి ప్రదాయక** ఇతి. (౪)

శ్లో॥ విధిబంభరనాభ్యబ్జో విధివక్త్రాబ్జభాస్కరః ।
విధిలోకకృతశ్రేయా విధిబన్ధుర్విధీష్టదః ॥ 100

అస్య నాభీకమలే విధిర్భృఙ్గప్రాయః ఏతద్దర్శనాద్బ్రహ్మణో ముఖం వికసతి ఆనన్దాత్. స్వర్గాదిలోకానాం సఙ్కర్షణముఖాగ్నినా దగ్ధత్వేఽపి సత్యలోకస్య అదగ్ధత్వమేతత్కృపయైవేత్యాహ - **విధిలోక కృతశ్రేయా** ఇతి. శ్రేయః దాహాభావరూపః. తత్ర హేతుమాహ - **విధిబన్ధు**రితి. న హి సమర్థో బన్ధువిపత్తిం సహతే ఇతి భావః. అత ఏవ **విధీష్టదః**. యద్విధేర్వాఞ్ఛితం తత్సర్వం దదాతి. పుత్రవాత్సల్యాదితి భావః. (౫)

శ్లో॥ విష్టపేశీకృతవిధిర్విధిదత్తాఖిలాగమః ।
విధిసౌభాగ్యసన్ధాతా విధిచేతోవిశోధనః ॥ 101

కిం విధేర్వాఞ్ఛితం విష్ణునా దత్తమత ఆహ - అవిష్టపేశో విష్టపేశః కృతః విష్టపేశీకృతో విధిర్యేన సః. విధేశ్చతుర్దశలోకాధిపత్యం దత్త వానిత్యర్థః. కిఞ్చ విధయే ఆగమా వేదా అఖిలా అప్యనేన దత్తాః. **"తేనే బ్రహ్మహృదాయ ఆదికవయే"**, ఇతి భాగవతాత్. అపి చ విధేస్సౌభాగ్య సన్ధాతా సుభగత్వప్రదః. కిమేభిర్విధేశ్చిత్తమప్యనేనైవ పరిశుద్ధం కృత మిత్యాహ - **విధిచేతో విశోధన** ఇతి. **"ఉత్తుఙ్గరక్తవిలసన్నఖచక్రవాల జ్యోత్స్నాభిరాహతమహద్ధృదయాన్ధకార"** మితి భగవచ్చరణే మనసి కృతే సతి సమూలాజ్ఞాననాశా న్మనః పరిశుద్ధం భవతీతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విశ్వోపజీవ్యో విశ్వాన్యో విశ్వానన్యో విదర్దనః ।
విశ్వేశమ్భుర్విరూపాక్షజిహ్వారఙ్గస్థలీనటః ॥ 102

న కేవలం విధేరేవాయం దర్శితరీత్యా ఉపజీవ్యః. కిన్తు విశ్వస్యాపీ త్యాహ - **విశ్వోపజీవ్య** ఇతి. న చాయం ప్రపఞ్చాన్తఃపాతీ విధివదిత్యాహ -

విశ్వాన్య ఇతి. కారణత్వాదితి భావః. ప్రపఞ్చస్తు నాస్మాదన్యః. కార్యస్య కారణాత్మకత్వాదిత్యాహ - **విశ్వానన్య** ఇతి. విశ్వమనన్యం యస్మాత్సః. అథ శైవమతం నిరాకరోతి శైవా హి శివ ఏవేశ్వరః విధి సృష్టస్య విష్ణు పాలితస్యాపి విశ్వస్య నాశకత్వాత్ ఇత్యాది వదన్తి. తత్రాహ భాగ వతః **విదర్దనః** జనార్దనః ప్రలయే ఇతి భావః. శివసూర్యవహ్నిసముద్రా దయస్తు నిమిత్తమాత్రా ఏవేతి బోధ్యమ్. నను **"తన్నో రుద్ర మృడ"** యేతి శ్రుతే శ్శివ ఏవ లోకశుభకర ఇత్యత ఆహ - **విశ్వశమ్భు**రితి. విశ్వస్య శం సుఖం భవత్యస్మాదితి విశ్వశంభుః. **"విశ్వాక్షం విశ్వశంభువ"** మితి శ్రుతేః. నను విష్ణుకృత శివస్తోత్ర దర్శనా ద్విష్ణుస్తుత శ్శివ ఏవేశ్వరోఽత ఆహ - విరూపాక్షస్య జిహ్వారసనైవ రఙ్గస్థలీ తస్యాం నటః నృత్యతీత్యర్థః. **"శ్రీరామ రామ రామేతి రమే రామే మనోరమే"** ఇతి మన్త్రదర్శనా దితి భావః. శివేన పార్వత్యై ప్రోక్తం తదితి బోధ్యమ్. (౬)

శ్లో॥ విరూపాక్షజటాకాశగఙ్గావర్షవలాహకః ।
విరూపాక్షశరణ్యాఙ్ఘ్రిర్విరూపాక్షత్రిశూలదః ॥ 103

నను పరమపావనీ గఙ్గా శివశిరసి వర్తతే. అత ఆహ - విరూపా క్షస్య జటాకాశే జటావకాశే గఙ్గాయా వర్షోవర్షణం యస్య స చాసౌ వలాహకో మేఘః. యథా మేఘో నభసి జలధారాం వర్షతి తద్వచ్ఛివ జటాసు గఙ్గాం భగవానిత్యర్థః. గఙ్గాయా విష్ణుపాదోదకత్వాదితి భావః. విరూపాక్షస్య శరణ్యౌ అఙ్ఘ్రీ యస్య సః. కిమర్థమముం విరూపాక్ష శ్శరణం గత ఇత్యత ఆహ - త్రిశూలాయేతి. విరూపాక్షత్రిశూలదః. అనేన విష్ణవే చక్రం శివేన దత్తమితి పరాస్తమ్. (౩)

శ్లో॥ విరూపాక్షద్విషద్భస్మాసురప్రాణవినాశనః ।
విరూపాక్షపరిత్రాతా - విరూపాక్షశుభప్రదః ॥ 104

విరూపాక్షస్య ద్విషన్ శత్రుర్యో భస్మాసురః తస్య ప్రాణానాం వినాశనః అపహర్తా. అత ఏవ **విరూపాక్షపరిత్రాతా** విష్ణుశరణగత్యా న కేవలం శత్రుసంహార ఏవ ఫలమ్, కిన్తు పార్వతీ లాభాది శుభమపీ త్యాహ - **విరూపాక్షశుభప్రద** ఇతి. (౩)

శ్లో॥ విరూపాక్షబలాధాతా విరూపాక్షజయప్రదః ।
విరూపాక్షస్మయాహర్తా విరూపాక్షేషుభూతభః ॥ 105

న కేవలం త్రిశూలమేవ శివాయాయం దదౌ, కిన్తు బలమపీత్యాహ- **విరూపాక్షబలాధాతే**తి. గజాన్ధకాసురాది యుద్ధేష్వేతదనుగ్రహాదేవ తస్య జయ ఇత్యాహ - **విరూపాక్షజయప్రద** ఇతి. అహమేవ సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తిశ్చేత్యాకారకః పశుపతేర్యో గర్వోఽనేన సోఽపి పరిహృత ఏవ భస్మాసురాది సఙ్కటేష్విత్యాహ - **విరూపాక్షస్మయాహర్తే**తి. నన్వ నేన త్రిపురాణి జితానీత్యత ఆహ - **విరూపాక్షేషుభూతభ** ఇతి. భగవత్తే జసి బాణే భవతి సతి శివస్త్రిపురాణి సంహృతవాన్ న స్వత ఇతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విరూపాక్షజయీ విభ్రాడ్విరూపాక్షవిపక్షహృత్ ।
విరూపాక్షప్రీతిపాత్రం విరూపాక్షమనోగతః ॥ 106

బాణాసురాది యుద్ధేషు శివోఽనేన జిత ఇత్యాహ - **విరూపాక్ష జయీ**తి. ఏవం సర్వజయిత్వా దేవాయం **విభ్రాట్** విశేషేణ భ్రాజతే. యథాయం స్వాశ్రితదేవేన్ద్రశత్రూన్ హన్తి, తథా స్వాశ్రితశివశత్రూన పీత్యాహ - **విరూపాక్షవిపక్షహృ**దితి. ఏవం రక్షకత్వాదేవ విరూపా క్షస్య విష్ణౌ మహతీ ప్రీతిరిత్యాహ - **విరూపాక్షప్రీతిపాత్ర**మితి. అత ఏవ విరూపాక్షో నిత్యమముం మనసి ధత్తే ఇత్యాహ - **విరూపాక్షమనోగత** ఇతి. (౫)

శ్లో॥ విరూపాక్షమయో విద్ధవిరూపాక్షతమోఽశుభః ।
విరూపాక్షానన్తకోటిక్షయసాక్షీ విరోధజిత్ ॥ 107

యుష్మదభిమతస్సోఽపి శివో విష్ణురేవేత్యాహ - **విరూపాక్షమయ** ఇతి. శివస్వరూపః స్వార్థే మయట్ సర్వస్యాపి విష్ణుత్వాదితి భావః. **"స బ్రహ్మా స శివస్స హరిస్సేన్ద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరా"**డితి శ్రుతేః ఈశ్వరస్య సాత్త్వికత్వేన భావ్యత్వాచ్ఛివస్య చ తమోమయత్వాచ్ఛివో నేశ్వర ఇత్యాహ. విద్ధం నాశితం విరూపాక్షస్య తమోగుణజన్య

మశుభం యేన సః తథోక్తః. నను విష్ణుప్రలయే శివో జాగర్తీతి ప్రథిత మత ఆహ - విరూపాక్షానన్తకోటిక్షయసాక్షీతి. విష్ణోః పురతశ్శివా అనన్తకోటయః క్షయం గతా ఇత్యర్థః. నన్వేవం శైవ వైష్ణవ పురాణయో ర్వైషమ్యాత్కిమ్ప్రమాణమత ఆహ - **విరోధజిదితి**. సర్వేఽపి విరోధా అనేనైవ పరిహృతాః శ్రీకృష్ణావతారే భగవద్గీతాసు - **"క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మే త్యుదాహృతః. యస్మాత్ క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమః అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమ"** ఇతి విష్ణోరేవ పురుషోత్తమత్వస్య స్థాపితత్వాదితి అత్ర విరుద్ధాన్ బలినః కేచిజ్జయన్తు నామ విరోధస్తు అయ మేక ఏవ జితవానితి ప్రతీయతే. (౪)

శ్లో॥ విరూపనేత్రహృదయం విరూపాక్షపితామహః ।
విరూపనేత్రసద్బన్ధుర్విరూపాక్షముఖాక్షిదః ॥ **108**

యథా జీవానాం వ్యావహారికం పారమార్థికఞ్చేతి రూపద్వయం, తథా బ్రహ్మశివాదీనామపి. తతశ్చ శివస్యాపి వాస్తవం రూపం విష్ణురేవే త్యాహ - **విరూపనేత్రహృదయ**మితి హృదయం తత్త్వమిత్యర్థః. **"శివస్య హృదయం విష్ణు"** రితి శ్రుతేః వ్యవహారతస్తు శివస్య పితా బ్రహ్మా, తస్య పితా తు విష్ణురిత్యాహ - **విరూపాక్షపితామహ** ఇతి. అత ఏవ విరూపనేత్రస్య సన్ బన్ధుః అకృత్రిమబాన్ధవః అత ఏవ విరూపా క్షాయ ఫాలనేత్రమయం దత్తవాన్ తదితః ప్రాగ్విష్ణుపాదారవిన్దగతమితి భావః. (౪)

శ్లో॥ విరూపాక్షసమానాత్మా విరూపాక్షాష్టసిద్ధిదః ।
విరూపాక్షమహాదేవో విరూపాక్షమహాగురుః ॥ **109**

కిన్తచ్ఛివస్య తత్త్వమ్? యద్విష్ణురితి భవానాహ, అత ఆహ - **విరూపాక్షసమానాత్మేతి**. విరూపాక్షస్య విష్ణోశ్చ ఆత్మతత్త్వమభిన్నమాత్మన ఏకరూపత్వాదితి భావః. విరూపాక్షాయ అష్టసిద్ధీరయమేవ దత్తవా నిత్యాహ - **విరూపాక్షాష్టసిద్ధిద** ఇతి. అత ఏవాయం శివస్య మహాన్ దేవః గురుశ్చ. (౪)

శ్లో॥ విరూపనేత్రాన్తరాత్మా విరూపాక్షసమీరణః ।
విరూపాక్షపరిజ్ఞేయతత్త్వో వివిధమార్గకృత్ ॥ 110

న కేవలం దేవో గురుశ్చ బాహ్యః, కిన్త్వన్తరాత్మాపి విష్ణురేవ, కుతః యతో విరూపాక్షస్య సమీరణః ప్రేరకః, అన్తర్యామిత్వాదితి భావః. ఏతస్య తత్త్వన్తు శివేన పరిజ్ఞాతుం శక్యమేవ. శివస్య సాఙ్ఖ్యశాస్త్రజ్ఞత్వాత్. తచ్చ సాఙ్ఖ్యశాస్త్రమనేనైవ కృతమ్. న కేవలం తదేకమేవ, కిన్తు యోగాది శాస్త్రాణ్యప్యయమేవ చకార. ఇమాని శాస్త్రాణి హి భగవత్పదప్రాప్తయే మార్గభూతాని. (౪)

శ్లో॥ విరూపాక్షబ్రహ్మహత్యాహరభిక్షాప్రదాపనః ।
విరూపాక్షాభయకరో విరూపాక్షవిమోహనః ॥ 111

విరూపాక్షతమోఽశుభమనేన నాశితమిత్యుక్తం, తత్ర కిఞ్చి న్నిదర్శనమాహ – విరూపాక్షేతి. తమోగుణాతిరేకవశాచ్ఛివేన బ్రహ్మణశ్శిరో నిహతం, తతశ్చ శివస్య బ్రహ్మహత్యాసీత్, సా చ విష్ణునా లక్ష్మీకారిత భిక్షయా నివారితేతి పురాణే గాథా సాత్రానుసన్ధేయా. అత ఏవ విరూ పాక్షస్యాభయప్రదః. నన్వద్వితీయబ్రహ్మజ్ఞానినః కుతోఽస్య భయమత ఆహ – **విరూపాక్షవిమోహన** ఇతి. మోహినీవేషదర్శనేనేతి భావః. అతశ్శివస్య బ్రహ్మజ్ఞానం న సార్వత్రికం. కిన్తు సత్త్వోన్మేషదశాయా మేవ. అన్యదా తు కామాద్యుపహత ఏవ. కథమన్యథా మోహినీం దృష్ట్వా కామాతురస్స్యాదితి భావః. (౩)

శ్లో॥ విరూపనేత్రోపభుక్తవిషవీర్యవినాశనః ।
విరూపాక్షకృతత్రాసో విశ్వభవ్యమహాతపాః ॥ 112

నను సత్స్వపి విష్ణ్వాదిషు శివేనైవ కాలకూటం భక్షితమతశ్శివ ఏవే శ్వర ఇత్యత ఆహ – విరూపేతి. భగవదనుగ్రహాదేవ తద్విషస్య వీర్యం నష్టమ్. తచ్చ విషగిలనం భగవదాజ్ఞయైవ కృతమిత్యాహ – **విరూపాక్ష కృతత్రాస** ఇతి. విరూపాక్షోఽపి భగవదాజ్ఞోల్లఙ్ఘనాద్బిభేతీత్యర్థః. నను **బదరీనారాయణాదౌ** విష్ణుస్తపస్తప్యతీతి ప్రథితమ్. తచ్చ తపో విరూపాక్ష

ప్రసాదముద్దిశ్యైవేత్యత ఆహ - **విశ్వభవ్యమహాతపా** ఇతి. లోకక్షేమాయ భగవతా తపస్తప్యతే. నత్వన్యార్థమితి భావః. (౩)

శ్లో॥ విరూపాక్షప్రజారక్షో విరూపాక్షవిమోక్షదః ।
విరూపాక్షమతావిష్టపాషణ్డజనతాపనః ॥ 113

నాయం విరూపాక్షమేకమేవ రక్షితవాన్. కిన్తు తత్ప్రజా అపి. న కేవలమయం శివాయ విభూత్యాదీనేవ దత్తవానపి తు మోక్షమపి దదాత్యేవ. **"అవ్యాకృతం భాగవతోఽథ వైష్ణవః పదం యథాహం విబుధాః కలాత్యయే"** ఇతి శివవచనాత్. య ఏతద్భాగవతం మతం విహాయ వేదబాహ్యే శైవే పాషణ్డమతే ప్రవిష్టాస్తే దణ్డ్యన్తే యమేనేత్యాహ - విరూపాక్షేతి. తాపనః యమదణ్డద్వారేతి భావః. (౩)

శ్లో॥ విరూపాక్షలలాటాక్షివీతిహోత్రాహితప్రభః ।
విధిరుద్రాదకుల్యాన్తర్వృష్టశక్తిజలామ్బుదః ॥ 114

నను శివే ఫాలనేత్రమున్మీలయతి సతి మన్మథో దగ్ధః జగచ్చ నశ్యతీతి స ఏవేశ్వర ఇత్యత ఆహ - విరూపాక్షేతి. శివస్య ఫాలనేత్రే యోఽగ్నిరస్తి తస్మిన్ భగవతైవ స్వతేజో న్యస్తమ్. **"యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామక"** మితి గీతావచనాత్. కిమ్బహునా బ్రహ్మరుద్రాదిషు సర్వేష్వపి యా యా శక్తిరస్తి సా సా సర్వాపి వైష్ణవ్యేవేత్యాహ - విధీతి. విధిరుద్రాదీనామేవ కుల్యానామల్పసరితామన్తః వృష్టం శక్తిరూపం జలం యేన స చాసావమ్బుదో మేఘః. (౨)

శ్లో॥ విధిరుద్రాదిమీనౌఘపూర్ణమాయాపయోనిధిః ।
విశ్వప్రాణాన్తరో విశ్వప్రాణాధిష్ఠాతృపౌరుషః ॥ 115

సర్వమపీదం మాయా వైభవమేవేత్యాహ - విధిరుద్రాదిభిరేవ మీనౌఘైః పూర్ణం మాయైవ పయః జలం తస్య నిధిః. న కేవలం శివాది శక్తిరేవైతదీయా, కిన్తు, ప్రాణశక్తిరపి. యతోఽయం ప్రాణేషు వర్తత ఇత్యాహ. **విశ్వప్రాణాన్తరః** సర్వప్రాణానామన్తస్థితః. కేన రూపేణే

త్యత ఆహ - విశ్వప్రాణేష్వపి యదధిష్ఠాతృపౌరుషం పురుషకారోఽస్తి తదీశ్వర ఏవ. యద్వా పురుష ఏవ పౌరుషః స్వార్థేఽణ్. నారాయణాధిష్ఠితత్వాత్ప్రాణానాం ప్రాణాధిష్ఠాతా పురుషో విష్ణురేవేతి. (౩)

శ్లో॥ వినాయకాభ్యవహృతిక్రియావిఘ్ననివారకః ।
వినాయకాయుతాధీశవిష్వక్సేనోపసేవితః ॥ 116

అథ గాణపత్యమతం నిరాకరోతి, తత్ర తేషామియముపపత్తిః. వినాయక ఏవేశ్వరః. సర్వత్ర సర్వక్రియాసు ప్రథమం తస్య పూజ్యమానత్వాత్. గౌరీశఙ్కరలక్ష్మీనారాయణవివాహయోరపి వినాయకస్యాదౌ నిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థం పూజితత్వాత్ ఇతి. తత్రాహ భాగవతః. అస్మద్విఘ్ననిరాసాయ వినాయకస్సేవ్యతామస్మదాదిభిః, స్వవిఘ్ననిరాసాయ స వినాయకః కఞ్చిదన్యం సేవేత, స చాన్య ఈశ్వరో విష్ణురేవేత్యాహ - వినాయకేతి. వినాయకస్య అభ్యవహృతి క్రియాయాం యో విఘ్నః తస్యాయం నివారకః. కించాయం వినాయకః భగవద్దాసవర్గానుప్రవిష్ఠ ఏవేత్యాహ - వినాయకేతి. వినాయకానామయుతస్య అధీశో విష్వక్సేనో భృత్యవిశేషః. తేన ఉపసేవితః కల్పే కల్పే ఏకైకో వినాయక ఇతి అనన్తకల్పేష్వతీతేషు అనన్తవినాయకాముక్తాస్సన్తః భగవన్తం సేవన్త ఇతి అయుతపదనిర్దేశః. (౨)

శ్లో॥ వినాయకకరాబ్ధారాస్నపితశ్రీస్స్వయంవృతః ।
వినాయకైకరదనచ్ఛేదశాన్తసుదర్శనః ॥ 117

నను లక్ష్మీగణపతిరితి కశ్చిద్గణపతిరస్తి. తేన చ సముద్రమథనే సముద్రాదుద్భూతా లక్ష్మీరపహృతా. తదర్థం విష్ణోర్వినాయకస్య చ మహాన్ సఙ్గరోఽభూత్. తత్ర చ విష్ణుః పరాజితః. తతో మహతి కాలే అతిక్రాన్తే కరుణయా లక్ష్మీర్విష్ణవే పునర్దత్తేతి కాచన కథా శ్రూయతే. తస్యాః కా గతిరితి శఙ్కాయాం మృషైవ గతిరితి మనసి కృత్య నిశ్చయమాహ - శ్రీర్దేవీ సముద్రాదుత్థితా సతీ పట్టాభిషిక్తా గజైః తత్ర గజత్వావిశేషాద్వినాయకేనాపీత్యాహ - వినాయకేతి. కరశ్శుణ్డా తథా స్నపితయా శ్రియా చ భగవాన్ స్వయం వృతః. దేవతాన్తరనిషేధపూర్వక

మితి భావః. ఏతచ్చ సంక్షేపేణోక్తం భాగవతే. **"క్వచిచ్చిరాయుర్నహి శీల మఙ్గల"**మిత్యాదినా. అనేన లక్ష్మ్యాస్స్వయంవర ఏవ విహితః. న తు రాక్షసవిధిర్బలాదాహరణరూప ఇతి ప్రాగుక్తకథాయా అసత్యత్వం సూచితమ్. ప్రసఙ్గాన్తరే విష్ణువినాయకయోరాసీత్సఙ్గర ఇత్యాహ. వినా యకస్యైకస్య రదనస్య ఛేదేన శాన్తం శమం ప్రాప్తం సుదర్శనం యస్య స తథోక్తః వినాయకే త్యక్తుం భగవతా సుదర్శనే గృహీతే సతి శఙ్కర విరించ్యాదయో విష్ణుం శరణం జగ్ముస్తతశ్చ కరుణయా సుదర్శనస్య అమోఘత్వేన చ వినాయకస్యైకం రదనం సుదర్శనేన భగవాంశ్చిచ్ఛేద. తతశ్శఙ్కరాదయో ముదితా ఆసన్. వినాయకస్య చ గర్వః పరిహృతః. ఏకదన్తశ్చ వినాయకోఽభూదితి భావః. (౨)

శ్లో॥ వినాయకసముద్గీతో వినాయకవరప్రదః ।
వినాయకపరిత్రాతా వినాయకభయావహః ॥ 118

తస్మిన్నేవ యుద్ధప్రసఙ్గే రదనచ్ఛేదానన్తరం వినాయకేనాయం స్తుతః. తస్మై చానేన వరో దత్తః బహుభోజనరూపః. తఙ్చాయం రక్షిత వాన్. సుదర్శనకరం విష్ణుం దృష్ట్వా భీతశ్చ వినాయకః. యద్వా నృసిం హావతారే విష్ణోరస్మాద్గజాననస్య భీతిరుచితేతి భావః. (౪)

శ్లో॥ వినాయకశరణ్యాఙ్ఘ్రిర్వినాయకశుభప్రదః ।
వినాయకోదరస్థాగ్నిజ్వాలావర్ధనమారుతః ॥ 119

రక్షకత్వాదేవ వినాయక ఏతస్య చరణశరణం గత ఇత్యాహ - **వినాయకశరణ్యాఙ్ఘ్రి**రితి. కుతోస్య శరణ్యత్వమత ఆహ - శుభప్రదత్వా దితి. బహ్వన్నభక్షణమప్యస్య విష్ణ్వనుగ్రహాదేవేత్యుక్తమ్. తమేవాను గ్రహం దర్శయతి - వినాయకేతి. జఠరాగ్నిం తస్య ప్రదీపయతి అన్తస్థి తత్వాదితి భావః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వజన్తూదరాగ్న్యాత్మా విశ్వాన్నప్రతిపాదకః ।
విశ్వమ్భరాపుణ్యగన్ధో విద్యుత్త్వత్పుష్పసద్రసః ॥ 120

జఠరాగ్నిరపి స ఏవ తస్య సర్వేషాఞ్చేత్యాహ - విశ్వజన్తూదరా గ్న్యాత్మా. **"అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః"**

ఇతి గీతా. ఏవమన్నపచనస్య విష్ణుకృత్యత్వం దర్శయిత్వా అన్నదానస్యా ప్యాహ – **విశ్వాన్నప్రతిపాదక** ఇతి. నను వ్రీహ్యాదయో జలఞ్చ ప్రాణినాం జీవనమ్, తత్ర వ్రీహ్యాదీన్ పృథివీ దత్తే, జలఞ్చ విద్యుత్త్వాదాదయ ఇతి, భూజలభూతయోరేవ విశ్వాన్నప్రతిపాదకత్వం, నత్వీశ్వరస్యేత్యత ఆహ – విశ్వమ్భరాయాం పృథివ్యాం యః **"పుణ్యో గన్ధః పృథివ్యా"**శ్చేతిగీతా వచనాత్. తథా యశ్చ విద్యుత్త్వాత్ప్రప్తే జలే రసోఽస్తి ప్రాణా ధారభూతః స ఈశ్వర ఏవ. పుణ్యో గన్ధోఽస్తి వ్రీహ్యాది జన్మోదయహేతుస్స ఈశ్వర ఏవ. (౪)

శ్లో॥ విరోచనలసద్రూపం వియచ్ఛబ్దో విటేడ్ధృతిః ।
విరోచనసఖస్పర్శో విధుజ్యోత్స్నా వికాతపః ॥ 121

న కేవలం పృథివీజలయోర్గన్ధరసావేవ భగవాన్, కిన్తు తేజ ఆదిషు యద్రూపాదికం తత్సర్వం భగవానేవేత్యాహ - సప్తదశనామభిః. అగ్నౌ భాస్వరం యద్రూపం వియతి యశ్శబ్దః విటేశి మేరౌ యా ధృతిః ధైర్యం, విరోచనసఖో వాయు స్తస్మిన్ యః స్పర్శః, విధౌ చన్ద్రే యా జ్యోత్స్నా వివిధాః కాః ద్యుతయో యస్య స వికస్సూర్యస్తస్మిన్ య అతపః తత్సర్వం భగవానేవ. **"జ్ఞానమాత్మని భా సూర్యే చన్ద్రే జ్యోత్స్నా చ ఖే ధ్వని"**రితి స్మృతిరితి భావః. (౬)

శ్లో॥ విషశేవధిగామ్భీర్యం విశ్వజ్ఞానం వివిత్సుఖమ్ ।
విశ్వమఙ్గలమాఙ్గల్యం విశ్వపూరుషపౌరుషమ్ ॥ 122

యచ్చ సముద్రే గామ్భీర్యం, విశ్వేష్వాత్మసు యత్ జ్ఞానం, వివిది ఆత్మవేత్తరి యత్సుఖమానన్దః, సర్వేష్వపి మఙ్గలేషు యన్మాఙ్గల్యమ్, సర్వే ష్వపి పురుషేషు పరశురామాదిషు యత్పౌరుషం తత్సర్వం విష్ణురేవ. (౫)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాక్షమా విద్యుద్రుచిర్విక్రాన్తవిక్రమః ।
విద్యుత్త్వదుదయో విద్యుద్భఙ్గో విధువిభేదనః ॥ 123

భువి యా క్షాన్తిః విద్యుతి యా రుచిః, విక్రాన్తేషు యో విక్రమః, తదేతత్సర్వమీశ్వర ఏవ. ఈశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వాదితి భావః. భగవన్మా

యా కార్యత్వాచ్చ సర్వస్య, నను కారణం యత్రప్రకృతికం తత్రప్రకృతికం కార్యం భవతీతి నియమాత్ యథా గజాద్గజో జాయతే, మనుష్యాన్మనుష్య, వృక్షాద్వృక్షశ్చేతి అతః కోఽత్ర విష్ణుమాయావకాశోఽత ఆహ - విద్యుత్త్వ దుదయ ఇతి/ వసన్తే గ్రీష్మే చ నిర్మలం తావద్గగనం సర్వస్య ప్రత్యక్షమ్. వర్షర్తౌ ప్రాప్తే తత్ర అకస్మాన్మేఘా జాయన్తే నైతే మేఘా మేఘాజ్జాతాః కారణస్య మేఘస్యాదర్శనాత్. తస్మాదయం మేఘోదయో విష్ణుమాయైవేత్యాహ - **విద్యుత్త్వదుదయ** ఇతి. విద్యుత్త్వతాముదయో యస్మాత్స ఇతి విగ్రహ ఏవ ముత్తరత్రాపి. మేఘానాం సన్నికర్షాద్విద్యుతో జాయన్తాం నామ - తాసాం క్షణభంగురత్వన్తు మాయయైవేత్యాహ - విద్యుద్భఙ్గ ఇతి. విధోశ్చన్ద్రస్య విభేదనం విభేదః వృద్ధిక్షయకృతో భేదః యస్మాత్సః. అయమాశయః ముద్గరప్రహారఘటప్రధ్వంసయోర్యథా న నియతప్రకృతికత్వం, తథా విద్యుద్భఙ్గవిష్ణుమాయాదీనాఞ్చేతి. (౬)

శ్లో॥ వికమ్పనో విషనిధిసన్నివృత్తిర్వివిత్పతిః ।
వినివృత్తిర్విప్రవృత్తిర్విభావసుగతిర్విదః ॥ 124

వేర్వాయోః కమ్పనాని యస్మాత్స **వికమ్పనః**. విషనిధేస్సముద్రస్య సమ్యక్ నివృత్తిర్వేలా సకాశాదితి భావః. యస్మాత్స విషనిధి, సన్నివృత్తిః విభావసోః సూర్యస్య గతిర్యస్మాత్స విభావసుగతిః. అత్ర **"మేఘోదయస్సాగరసన్నివృత్తిరిందోర్విభేదస్ఫురితానివాయోః. విద్యుద్విభఙ్గో గతిరుష్ణరశ్మేర్విష్ణోర్విచిత్రాః ప్రభవన్తి మాయా"** ఇత్యనుసన్ధేయమ్. నను విద్యుత్ప్రవృత్తి సముద్రనివృత్త్యాదీనాం విష్ణుమాయాహేతుకత్వముక్తమ్. విష్ణోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః కో హేతురితి శఙ్కాయాం - తస్య న క్వచిత్ప్రవృత్తిర్నాపి నివృత్తిః, పూర్ణత్వాదిత్యాహ - **వినివృత్తి ర్విప్రవృత్తి** రితి, సముద్రమథనాదిష్వస్య ప్రవృత్తిదర్శనన్తు మాయయైవేతి భావః. అత ఏవ యే పరమాత్మ తత్త్వవిదస్తే ఏనం సేవన్తే. పతిం భార్యావత్ప్రభుం భృత్యవచ్చేత్యాహ - **వివిత్పతిరితి**. విం పరమాత్మానం విదన్తీతి వివిదస్తాత్పన్తః, తేషామ్పతిః ప్రభుః, కిన్తేషామేతత్సేవయా ఫలమత ఆహ - **విద** ఇతి. విం పరమాత్మానం దదాతీతి విదః **"మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనా"** దిస్మృతేః. మోక్షస్య పరమాత్మత్వాచ్చేతి భావః. న చ విముక్తిద ఇత్యనేన పునరుక్తిః, మోక్షస్వరూపజ్ఞాపనాయ నామ్నః ఏతస్య ఆవశ్యకత్వాదితి (౭)

శ్లో॥ విశ్వాధికో విటవరాత్యుచ్ఛ్రితో విటధారయః ।
విటేన్ద్రో విటరాట్ఛృఙ్గనిలయో విటవర్ధనః ॥ 125

నను మేఘోదయాదయో మాయావిష్ణోరేవేతి కో నియమోఽత ఆహ - **విశ్వాధిక** ఇతి. న హి విశ్వాన్తఃపాతినాం బ్రహ్మాదీనాం జీవానామ్మాయయా భవితుమర్హన్తి. తేషామేవ మాయాపరతన్త్రత్వాత్కిన్తు విశ్వాధికస్యేశ్వరస్య విష్ణోరేవేతి భావః. కిఞ్చ **"అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థిత"**ఇతి **"ఊర్ధ్వఞ్చ నారాయణః అధశ్చ నారాయణః అన్తర్బహిశ్చ నారాయణ"** ఇతి చ శ్రుతేర్విష్ణురేవేశ్వరః. దర్శిత శ్రుత్యర్థనిర్ధారణాయ భగవత ఊర్ధ్వాధోఽన్తర్బహిర్వ్యాప్తిం స్ఫుటయితుం నిదర్శనతయా సముద్రమథనప్రసఙ్గమాహ - తత్రమన్దర భ్రమణక్షమమాకారమాహ - **విటవరాత్యుచ్ఛ్రిత** ఇతి. విటవరాన్మేరోర్హిమవతో వా అత్యుచ్ఛ్రితః అత్యున్నతః. అథశ్చనారాయణ ఇత్యేతదాహ - **విటధారయ** ఇతి. మన్దరస్యాధో భగవాన్కమఠరూపేణ వర్తమానస్తం ధరతి. సోఽపి మన్దరో భగవానేవేత్యాహ. **విటేన్ద్ర** ఇతి. మన్దర ఇత్యర్థః. యద్వా విటేన్ద్రో మేరురేవ. **"మేరు శ్శిఖరిణామహ"**మితి గీతా. గీతాసు హి ఉత్కృష్టముత్కృష్టమ్పదార్థం కణ్ఠతో భగవద్రూపేణ ప్రతిపాద్య తద్భిన్నానాం సర్వేషామపి **"విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగ"**దితి సామాన్యేన భగవద్రూపత్వం ప్రతిపాదితమ్. తతశ్చ మేరువన్మన్దరోఽపి భగవానేవేత్యర్థసిద్ధమ్. ఊర్ధ్వఞ్చ నారాయణ ఇత్యేతదాహ - **విటరాట్ఛృఙ్గనిలయ** ఇతి. మన్దరస్య శృఙ్గే తదాధారతయా స్థితః అన్తర్వ్యాప్తిమాహ - **విటవర్ధన** ఇతి. వాసుకి కర్షణాన్మన్దరస్య మధ్యే క్షయే సతి తదన్తః ప్రవిశ్య మన్దరదార్ఢ్యం వర్ధితవానిత్యర్థః. (౬)

శ్లో॥ విటరాణ్మన్థనో విద్యుత్స్ఫురన్మకరకుణ్డలః ।
విటకూటాక్రాన్తభుజో విషద్ధేన్ద్రవికర్షణః ॥ 126

బహిస్తద్వ్యాప్తిమాహ - **విటరాణ్మన్థన** ఇతి. మన్దరస్య బహిస్స్థిత్వా సముద్రం మథితవానిత్యర్థః. తన్మథనసామయికభగవదాకారవైభవం భక్తబుద్ధ్యారోహసౌకర్యాయ వర్ణయతి. విద్యుతావివ స్ఫురతీ మకరకుణ్డలే

యస్య సః మథనసంరంభాత్కుణ్డల చలనమితి భావః. భుజైర్విటస్య మన్ద రస్య కూటశ్శిఖరం ఆక్రాన్తః, ఊర్ధ్వస్థితేన విష్ణునా భుజైర్మన్దరకూటో ధృతః, పతనభయాదితి భావః. విషధ్రేన్ద్రో వాసుకిస్తస్య వికర్షణః విశేషేణ ఆకర్షణకరః. (౪)

శ్లో॥ విస్ఫురద్భుజసన్దోహపర్యాయాక్రాన్తమన్దరః ।
విధ్వనత్కరసాహస్రభర్త్సితార్కకరోత్కరః ॥ 127

విస్ఫురతా భుజసన్దోహేన పర్యాయేణ క్రమేణాక్రాన్తః మన్దరో యస్య సః, దక్షిణకరైస్సర్పాకర్షణే వామభుజా మన్దరం వేష్టయన్తి. వామకరైరాకర్షణే తు దక్షిణభుజౌ ఇతి పర్యాయశబ్దార్థః. అస్య చ తదా సహస్రం కరా ఆసన్. తే తు కరా న సూర్యకరవదలక్ష్యాకృతయః/ కిన్తు స్థూలతయా లక్ష్యా ఏవ. అత ఏవ సూర్యకిరణసహస్రమేతత్కరసహస్రేణ నిర్జితమేవ. తస్మాత్సూర్యవదయం సహస్రకర ఇతి వక్తుం న శక్యమితి భావః. యద్వా విష్ణోర్భుజసహస్రే సూర్యస్య సహస్రకిరణాః పతితాస్సన్తః తేషాం శ్యామప్రభయా స్థగితాత్మారుణప్రభా బభూవుః ఇత్యాహ - విధ్వనదితి. కరచలనాత్కఙ్కణచలనమితి భావః. యథా హుఙ్కారేణ శత్రుం భర్త్స యతి - తథా కఙ్కణధ్వనినా సూర్యకిరణసహస్రమితి ధ్వనిః. ఉత్కర స్సమూహస్సహస్రమితి యావత్. (౨)

శ్లో॥ విచలత్కచబృన్దాభ్రమాలాఞ్జనవపుర్ధరః ।
విస్తీర్ణవలిమద్రక్తకణ్ఠో విమృదితస్రజః ॥ 128

విచలతీ కచానాం బృన్దమభ్రమాలేవ యస్య తత్తథోక్తమఞ్జనో భూధర ఇవ వపుర్దేహః తస్య ధరః ధర్తా అఞ్జనాద్రివన్నీలే ఉన్నతే చ భగవద్వపుషి కాదమ్బినీవత్కచౌఘశ్చలతి మదనసంరంభాదితి భావః. విస్తీర్ణావలయోఽస్య సన్తీతి విస్తీర్ణవలిమాన్. రక్తః రాగవాన్ కణ్ఠో యస్య సః విమృదితా స్స్రజో యస్య. (౩)

శ్లో॥ వివల్గత్పృథులశ్రోణిర్విరణన్మణికఙ్కణః ।
విభ్రశ్యదూర్ధ్వకౌశేయో వివిధద్రుసుమాప్లుతః ॥ 129

పృథులోఽస్య శ్రోణిదేశో విశేషేణ వల్గతే కమ్పతే. మణిమయాని కఙ్కణాని చ విశేషేణ రణన్తి శబ్దాయన్తే. ఊర్ధ్వకౌశేయశ్చ విభ్రశ్యతి భ్రష్టో భవతి అంసస్థలాదితి భావః. దేవైరస్మిన్పుష్పవృష్టిః కృతా. యద్వా కేశపాశగతాని దేవతరుపుష్పాణి మథనసంరమ్భాచ్ఛరీరే సర్వత్ర పతితాని. (౪)

శ్లో॥ వివిధస్వరసమ్పూర్ణమఞ్జుగీతవినోదనః ।
విషధీన్ద్రకరోదఞ్చత్పయఃక్షాలితసత్పదః ॥ 130

యథా వల్లవ్యః క్షీరమథనారమ్భే ఆయాసానుదయాన్మనోహరం గాయన్త్యో మథ్నన్తి, తద్వదయం యావన్మథనమపి గాయతి. ఆయాసాభావాదిత్యాహ - వివిధేతి. వివిధైస్సప్తభిస్స్వరైస్సమ్పూర్ణేన మఞ్జునా మనోహరేణ గీతేన వినోదయత్యాత్మానమన్యాన్వా తథోక్తః. సముద్రశ్చాస్య పాదారవిన్దం కరతుల్యతరఙ్గైః పయసా క్షాలయతి మథనక్షోభాదితి భావః. (౨)

శ్లో॥ విభ్రమాక్రాన్తవిబుధవల్లవీదృష్టిమానసః ।
విస్ఫురద్ధాసవిభవధ్వస్తసర్వాద్రికశ్మలః ॥ 131

విభ్రమైర్విలాసైరాక్రాన్తాని విబుధవల్లవీనాం స్వర్గాభీరాఙ్గనానాం దృష్టయో మానసాని చ యస్య సః. వల్లవ్యో హి పయోమథనసమయే దర్శనీయవిభ్రమా భవన్తి. కిమ్పునర్విబుధవల్లవ్యః. తాసామపి మనోదృష్టిహారీ విభ్రమోఽస్యేత్యహో అస్య విభ్రమ ఇతి భావః. యథా భువి, తథా దివ్యపి కామధేనుపయోమథనార్థావల్లవ్యస్సన్తీతి బోధ్యమ్. విస్ఫురతో హాసస్య విభవేన ధ్వస్తే సర్వస్య అద్రేశ్చ కశ్మలే యస్య స తథోక్తః. భగవద్ధాసామృతపానాత్సర్వోఽద్రిశ్చ త్యక్తకశ్మలౌ బభూవతుః. (౨)

శ్లో॥ విధువక్త్రస్మితజ్యోత్స్నావర్ధితక్షీరవారిధిః ।
విశిఖాపాఙ్గనిహతలక్ష్మీచిత్తో వినోదభాక్ ॥ 132

అలక్ష్యద్విజం స్మితమ్, కిఞ్చిల్లక్ష్యద్విజన్తు హసితమితి వివేకః. తత్ర హాసో వర్ణితః. స్మితమాహ - విధ్వితి యథా చన్ద్రే ఉదితే తస్య జ్యోత్స్నయా సముద్రో వర్ధతే తథా విష్ణుముఖచన్ద్రే దృష్టే సతి తస్య స్మితేన

క్షీరాబ్ధిర్వర్ధత ఇత్యర్థః. అనేనాబ్ధేరపి గుణాధానముక్తమ్. మథనసమయే లక్ష్మీః క్వేత్యత ఆహ - విశిఖైరివాపాఙ్గైర్నిహతం లక్ష్మ్యాః సమీపస్థాయా ఇతి భావః. చిత్తం యస్య సః. సర్వమపీదం వినోదాయైవేత్యాహ - వినోదభాగితి. (౩)

శ్లో॥ విశ్వావస్వాదిగన్ధర్వగీయమానగుణేహితః ।
విధిరుద్రేన్ద్రకలితజయశబ్దోవిషార్దనః ॥ 133

తదానీం విశ్వావస్వాదయో గన్ధర్వా ఏతస్య గుణాన్ కర్మాణి చ గాయన్తి. విధిరుద్రేన్ద్రాస్తు జయ జయేతి శబ్దముద్గిరన్తి. ఉత్సాహవర్ధనా యేతి భావః. ఏవం భగవతా సముద్రే మథితే సతి క్షుబ్ధోఽభవత్సాగరః. యో న పూర్వం దేవాసురైః క్షోభయితుమశక్యః సాగరక్షోభో జలక్షోభ ప్రయుక్త ఏవేతి **విషార్దన** ఇత్యుక్తమ్. (౩)

శ్లో॥ విశ్రాణనగుణాక్రాన్తకామధేనుసురద్రుమః ।
విబుధద్విపసఙ్క్రాన్తగతిగామ్భీర్యసద్గుణః ॥ 134

నను మథనాత్పయసి క్షుబ్ధే సతి నవనీతం జాయతే. ప్రకృతే పయః క్షోభాత్కిమ్ఫలమాసీదత ఆహ - కామధేనుః కల్పవృక్ష ఐరావతశ్చేతి త్రయం తావజ్జాతమ్. ఏతేషాం కారణన్తు భగవానేవ. తస్య గుణాశ్చ ఏతేషు సఙ్క్రమణీయాః. కారణగుణానాం కార్యే సఙ్క్రమణన్యాయాత్. ఏవం స్థితే కస్మిన్కార్యే కో గుణస్సఙ్క్రాన్త ఇత్యత ఆహ - విశ్రాణనేతి. కామధేనుసురద్రుమయోరేతస్య ఔదార్యం సఙ్క్రాన్తమ్ గజే తు గతిగామ్భీర్యం సఙ్క్రాన్తమితి. అత్ర సమవాయి కారణగుణా నామేవ కార్యే సఙ్క్రాన్తి ర్న తు నిమిత్తకారణగుణానామితి తార్కిక సమయ విరోధః ప్రతిభాతి. తథాపి న సోఽత్ర ప్రసరతి. మాయాయాం సర్వసమ్భవాదితి. (౨)

శ్లో॥ విధుమణ్డలసఙ్క్రాన్తముఖకఞ్జప్రభాకలః ।
విబుధాశ్వోపసఙ్క్రాన్తవైశద్యవిశదశ్రవాః ॥ 135

అస్య ముఖపద్మే యా కాన్తిస్తస్య లేశ ఏవ చన్ద్రమణ్డలే సఙ్క్రాన్తః అనేన విధుముఖయోర్మహత్తారతమ్యమితి సూచితమ్. ఏతస్య కీర్తే ర్యద్వైశద్యం శుభ్రత్వమస్తి తదుచ్చైశ్శ్రవసి సఙ్క్రాన్తమ్. విశదశబ్దోఽత్ర నిర్దోషత్వవాచీ విస్తీర్ణత్వవాచీ వా. (౨)

శ్లో॥ విబుధాహారసఙ్క్రాన్తమాధుర్యమధురాధరః ।
విబుధక్షితివామాక్షీక్రాన్తసౌన్దర్యవిగ్రహః ॥ 136

మధురే ఏతస్యాధరే యన్మాధుర్యం తదమృతే సఙ్క్రాన్తమ్. యదేతస్య విగ్రహే సౌన్దర్యం తదప్సరస్సు సఙ్క్రాన్తమ్. విబుధక్షితిస్స్వర్గః. వామాక్ష్యస్స్త్రియః. (౨)

శ్లో॥ విషరత్నోపసఙ్క్రాన్తతేజా విశ్వప్రమాణవిత్ ।
విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతా విశ్వసఙ్గ్రహనిగ్రహః ॥ 137

ఏతస్య తేజః కౌస్తుభే చిన్తామణౌ వా సఙ్క్రాన్తమ్. కథం దేవా సురైరక్షుభితస్సాగర ఏకేన విష్ణునా క్షుభిత ఇత్యత ఆహ - **విశ్వప్రమాణ విత్**. సముద్రజలస్య సర్వస్య చ యద్యత్ప్రమాణం తత్సర్వమయం వేద. న త్వన్యే. తతశ్చ లక్ష్యవిద్భిః ప్రయుక్తశ్శరో యథా లక్ష్యం క్షోభయతి, తద్వత్ప్రమాణజ్ఞేనానేన కృతం సర్వం ప్రమేయం సఫలమ్భవతి. న త్వన్య దితి భావః ప్రమేయం కార్యమ్ కథమస్యైవ ప్రమాణవిత్త్వమత ఆహ - **విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతేతి**. సర్వేషామపి భూతానాం భౌతికానాం లోకానాఞ్చ వ్యవస్థా అనేనైవ కృతా. అతస్సర్వస్య ప్రమాణమయం వేద. అత ఏవ సర్వస్య నిగ్రహానుగ్రహయోరయమేవ శక్త ఇత్యాహ - విశ్వేతి. సఙ్గ్ర హోఽనుగ్రహః. (౪)

శ్లో॥ విషరాట్ఛీకరరౌఘచిత్రితాకారపుష్కరః ।
విషాక్లేద్యో విషాదాహ్యో విషధిర్విషనాశనః ॥ 138

నను సముద్రమథనసమయే కిమయం క్షుభితోద్వేలసాగరతరఙ్గశీకర పరమ్పరాభిః పరిభూత ఇత్యత ఆహ - విషరాడితి. విషరాడపామ్పతి

స్తస్య శీకరాణామేవ ఋక్షాణాం నక్షత్రాణామోఘేన బృన్దేన చిత్రితమలఙ్కృతమ్. అకార ఏవ పుష్కరం గగనం యస్య సః యథా గగనస్య నక్షత్రైః న కాపి క్షతిః ప్రత్యుతాలఙ్కృతిస్తథా. శీకరైర్విష్ణుదేహస్యేత్యర్థః. అత ఏవాయం విషేణ జలేన అక్లేద్యః క్లేదయితుమశక్యః. నను సాగరాదుత్థితేన కాలకూటేన కృతోఽస్య పరిభవ ఇత్యత ఆహ - **విషాదాహ్య** ఇతి. తత్ర హేతుమాహ. **విషధిరితి**. యస్మాద్విషమాసీత్ససముద్ర ఈశ్వర ఏవ. **"సరితాం సాగరోఽస్మహ"**మితి గీతావచనాత్. సముద్రగతం మాలిన్యమేవ హి విషం, తేన కథం సముద్రస్య క్షతిస్స్యాదితి భావః. యన్నామస్మరణాదిభిర్భుక్తమపి విషం నిర్వీర్యమ్భవతి తస్య కథం విషాత్పరిభవ ఇత్యాహ - విషనాశన ఇతి. భక్తానామితి భావః. (౫)

శ్లో॥ విశ్వమాతృస్మరోన్మేషో విశ్వమాతృస్వయంవృతః ।
విశ్వమాతృకటాక్షాళిపీయమానపదామ్బుజః ॥ 139

సముద్రమథనప్రసఙ్గాత్తదుత్పన్నలక్ష్మీస్వయంవరసామయికభగవచ్ఛృఙ్గారమాహ - ధ్యాతృబుద్ధిసౌకర్యాయ. భగవన్తం విహాయ సముద్రం గతాయా లక్ష్మ్యాః పునరుత్థానం కథమిత్యత ఆహ - విశ్వమాతృస్మరోన్మేష ఇతి. మదనశరార్దితాయా స్తస్యాః పునర్భగవద్వరణార్థముత్థానముచితమితి భావః. స్మరోన్మేష కార్యమాహ - విశ్వమాతృస్వయంవృత ఇతి. తస్యా భగవతి ప్రేమాతిశయమాహ - విశ్వమాతేతి. విశ్వమాతా లోకజననీ రమా, తస్యాః కటాక్షైరేవాలిభిర్భ్రమరైః పీయమానమత్యన్తాసక్త్యా దృశ్యమానం ఆస్వాద్యమానఞ్చ పదమేవామ్బుజం యస్య స తథోక్తః.

శ్లో॥ విశ్వమాతృసమానాత్మా విశ్వమాతృపరీక్షితః ।
విశ్వమాతృస్మితాహారో విశ్వమాతృపదాఙ్కితః ॥ 140

వస్తుతో లక్ష్మీనారాయణయోర్న కోఽపి భేద ఏకాత్మత్వాదిత్యాహ - విశ్వమాత్రా సమానః అభిన్నః ఆత్మా స్వరూపం సచ్చిదానన్దాత్మకం యస్య స తథోక్తః. విష్ణురేవ పరతత్త్వమిత్యయమంశో లక్ష్మ్యైవ పరీక్ష్య నిర్ణీతః. అతో నాస్మా స్వాగ్రహః కార్య ఇత్యాహ భాగవతః. **విశ్వమాతృపరీక్షిత** ఇతి. అనేన యదర్థం సముద్రమథనమత్ర వర్ణితం, తత్ఫలం

విష్ణుపరతత్త్వనిర్ణయరూపం దర్శితమితి బోధ్యమ్. యథా లక్ష్మ్యాః విష్ణౌ ప్రీతి స్తథా విష్ణోర్లక్ష్మ్యామపీత్యాహ – **విశ్వమాతృస్మితాహార** ఇతి. విశ్వమాతుస్స్మితమమృతాదప్యధికస్వాదమితి భావః. తదేవాహారో యస్య సః, స్మితేన లక్ష్మ్యాస్స్వస్మిన్ ప్రసాదమనుమీయ పీతామృతవద్భృశం తుష్యతీత్యర్థః. తత్ప్రసాదైకప్రవణతామాహ – **విశ్వమాతృపదాఙ్కితః.** విశ్వమాతుః పదాభ్యామఙ్కితశ్చిహ్నితః వక్షసీతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విశ్వమాతృకలాభూషో విశ్వమాత్రధరస్పృహః ।
విశ్వామ్బికోరోజకుమ్భనాభిలేపాయితాకృతిః ॥ 141

విష్ణోస్సైవ భూషణమిత్యాహ – విశ్వమాతైవ కలా చన్ద్రరేఖా భూషో యస్య సః. కుతస్తాం వక్షసి భూషణత్వేన ధృతవానత ఆహ. **విశ్వమాత్రధరస్పృహ** ఇతి. వక్షోగతకాన్తాధరపానస్య సులభత్వాదితి భావః. యథా లక్ష్మీర్విష్ణువక్షసి శేతే తథా విష్ణురపి లక్ష్మీవక్షసీత్యాహ. విశ్వామ్బికేతి విశ్వామ్బికాయా రమాయా ఉరోజకుమ్భయోర్నాభిలేపాయితా కస్తూరీ లేపనతుల్యా ఆకృతిర్యస్య సః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వమాతృముఖామ్భోజకస్తూరీతిలకద్యుశః ।
విశ్వమాతృశిరోజౌఘమేఘమణ్డలభృత్కరః ॥ 142

విష్ణోర్దృష్టి ర్లక్ష్మీ ముఖకమలే కస్తూరీ తిలకవల్లగతి. విష్ణోర్నీలత్వాత్తద్దృష్టేరపి నైల్యమత్రోత్ప్రేక్షితమ్. దృశేతి టాబన్తః. భగవానయం లక్ష్మ్యాః కేశపాశం మేఘబృన్దమివ కరేణ బిభర్తి. స్పర్శసౌఖ్యమనుభవితుమితి భావః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృకుచోర్ధ్వవిశ్రాన్తాద్భుతవారిదః ।
విశ్వమాతృముఖానఙ్కచన్ద్రమణ్డలమానదః ॥ 143

రతిశ్రమాపనోదాయ లక్ష్మ్యా వక్షోరుహయుగలే అతీవ సంశ్లిష్టత్వాదద్వితీయమానే శయానోఽయం భగవాన్ ఆకాశగమనతత్తద్దేశ ప్రవర్షణప్రయుక్త శ్రమాపనోదాయ పర్వతే శయానో విచిత్రమేఘ ఇవ భాతి.

లౌకికమేఘస్య విష్ణుసామ్యం వక్తుమయుక్తమిత్యద్భుతశబ్దప్రయోగః. విశ్రమ్య చ తత్ర భగవాన్ శనైరున్మీల్య నయనే తస్యా ముఖచన్ద్రమాలోక్య అహో నిష్కలంకోఽయం చన్ద్రబిమ్బ ఇతి బహుమానయతి. మానం సన్మానం దదాతీతి మానదః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృముఖామ్భోజపీయమానాధరామృతః ।
విశ్వమాతృభుజవ్యాజిచమ్పకస్రగ్లసద్గలః ॥ 144

న కేవలం లక్ష్మ్యా అధరే విష్ణోస్స్పృహా కిన్తు విష్ణ్వధరే లక్ష్మ్యా అపి అతః స్వోపరిశయానశ్రీనారాయణాధరామృతం లక్ష్మీర్ముఖకమలేన భృశమ్పిబతి. అపి చ భుజాభ్యాం విష్ణోర్గలమాలిఙ్గతి తదానీఞ్చ భగవతోరశ్చమ్పకమాలయైవ అలఙ్కృతో భాసతి. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృకుచద్వన్ద్వపీడితోరస్థలస్రజః ।
విశ్వమాతృదృశాభృఙ్గీపీతహృత్పద్మసద్రసః ॥ 145

కిఞ్చ లక్ష్మీస్స్వయం గాఢమాలిఙ్గతి విష్ణుమిత్యాహ - విశ్వమాత్రితి. విశ్వమాతుః కుచద్వంద్వేన పీడితా ఉరస్థలే స్రజో మాలా యస్య స తథోక్తః. స్రజేతి టాబన్తశ్శబ్దః. విశ్వమాతుర్దృశాభిరేవ భృఙ్గీభిః పీతః హృత్పద్మే సన్ వర్తమానః రసః ధైర్యరూప ఆసవో యస్య స తథోక్తః. లక్ష్మీకటాక్షనిహతస్య విష్ణోః కా నామ ధైర్యకథేతి భావః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృకపోలాన్తఃప్రతిబిమ్బితసన్ముఖః ।
విశ్వమాతృముఖామ్భోజప్రతిమాభృత్కపోలకః ॥ 146

కస్మింశ్చిద్బన్ధనవిశేషే ఉభయోర్ముఖసన్నికర్షే భవతి సతి తదానీం లక్ష్మ్యాం కపోలే భగవన్ముఖం ప్రతిఫలితమ్. భగవత్కపోలే చ లక్ష్మీముఖం ప్రతిఫలితమ్. కపోలయోరాదర్శతుల్యత్వాదితి భావః. అనేనానయోర్దామ్పత్యం సమీచీనమితి ధ్వనితమ్. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృశ్రవోభూషారుక్స్ఫారశ్వేతితాననః ।
విద్రుమీకృతపద్మాసన్నాసికామౌక్తికాధరః ॥ 147

అధరం జిఘృక్షుం భగవన్తం మామేతి నిషేద్ధుం లక్ష్మ్యాం శిరః కమ్పనం కుర్వన్త్యాం తదీయశ్రవణాగ్రగతవజ్రమణిఖచితతాటఙ్కచల ప్రయుక్త శోభాధాళధళ్యాద్భగవన్ముఖం శ్వేతమాసీత్. తతశ్శనకైర్గృహీతే లక్ష్మ్యధరే భగవతా తదానీం భగవదధరపద్మరాగమణిప్రభాసమ్పర్కాల్లక్ష్మ్యా నాసాగ్రావలమ్బిముక్తాఫలం విద్రుమవదరుణమాసీత్ ఇతి తద్గుణద్వయమ్. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృశిరస్సౌరీశ్లిష్టగఙ్గాకృతాప్లవః ।
విశ్వమాతృదృగన్తాభాక్షణనీలోత్తరాధరః ॥ 148

భగవతి లక్ష్మ్యా మూర్ధానమాఘ్రాతవతి సతి ఉత్ప్రేక్షతే భాగవతః. విశ్వమాతుశ్శిరసి యా సౌరీ శ్లిష్టగఙ్గా యమునయా సక్తా గఙ్గా అతిశయోక్త్యా ఇత స్తతః కేశబృన్దసఙ్గతా సీమన్తవీథిః తస్యాం కృతః ఆప్లవస్స్నానం యేన స తథోక్తః దృశేతి భావః. అథ విశ్వమాతుర్దృగన్తానామాభయా క్షణం నీలౌ ఉత్తరాధరౌ ఓష్ఠౌ యస్య స తథోక్తశ్చుమ్బనసమయే ఇతి భావః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృదృగమ్భోజసఙ్కోచోన్మేషదేక్షణః ।
విశ్వమాత్రలకాక్షేపాసహనేన్దుకలానఖః ॥ 149

ఏవముభయో శ్చుమ్బనాలిఙ్గనాదిష్వవిశేషేఽపి. సమానకాలే ఉభయో రుజ్జృమ్భా నాసీత్. ఏకస్యాస్త్రపితత్వాదిత్యాహ - విశ్వమాతుర్దృగమ్భోజయోస్సఙ్కోచమున్మేషఞ్చ దత్త ఇతి. తథోక్తే ఈక్షణే యస్య సః. యదా భగవాన్నేత్రే ఉన్మీలయతి తథా లక్ష్మీర్హ్రియా నేత్రే సఙ్కోచయతి. యదా తు స నేత్రే నిమీలయతి తదా ప్రేమాతిశయాల్లక్ష్మీనేత్రే ఉన్మీలయతి. అతో నైకదా తయోర్వీక్షణవ్యాపార ఇత్యర్థః. యద్వా భగవతస్సూర్యేన్దునయనత్వాదేకం సూర్యనయనం లక్ష్మ్యా నేత్రరూపం కమలమున్మేషయతి. అన్యచ్చ చన్ద్రరూపం నిమేషయతి. అయఞ్చ

భగవాన్ సురతసమ్మర్దవశాత్స్వనిశ్వాసవశాద్వా చలితాన్ లక్ష్మ్యా అలకాన్ పునస్సమీకరోతి నఖైరిత్యాహ – విశ్వమాత్రితి. విశ్వమాతురలకానాం య ఆక్షేపశ్చలనం తస్య అసహనా ఇన్దుకలాతుల్యా నఖా యస్య సః. అత్రాల కానాం తమోమయత్వాదిన్దుకలాతుల్యానాం నఖానాం తదాక్షేపాసహన ముచితమితి ధ్వనిః. విశ్వమాత్రలకానామితి కర్తరి షష్ఠీ. ఆక్షేపః పరాభవః ఇతి తత్రార్థః. న చ నఖానామారుణ్యాత్కథం ఇన్దుకలాతౌల్యమితి వాచ్యమ్. అగ్రనఖానాం శ్వేతత్వప్రత్యక్షాదితి. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాత్రాననాదర్శవృన్తచ్చిబుకధృత్కరః ।
విశ్వమాత్రోష్ఠపీయూషపానత్యక్తసుధాఘటః ॥ 150

ప్రణయకలహే చిబుకం ధృత్వా లక్ష్మీం ప్రార్థయతీత్యాహ. విశ్వ మాతురాననస్యైవాధర్శస్య దర్పణస్య వృన్తవదాచరచ్చిబుకం ధరతీతి చిబుకధృత్ కరో యస్య స తథోక్తః. చిబుకం ధృత్వా ప్రతికూలం పుత్రాదికమనునయన్తి విద్వాంస ఇతి ప్రసిద్ధమ్/ తద్వత్సురతప్రతికూలాం లక్ష్మీం విష్ణురపీతి భావః. సుధాయాం లక్ష్మ్యధరామృత మాధుర్యతుల్య మాధుర్యాభావాద్ధన్వన్తర్యవతారే హరిణా సుధాఘటస్త్యక్త ఇత్యు త్ప్రేక్షతే. విశ్వమాత్రోష్ఠేతి విశ్వమాత్రోష్ఠపీయూషపానేన హేతునా త్యక్తస్సుధాఘటో యేన స తథోక్తః. (౨)

శ్లో॥ విపఞ్చీస్వరజిల్లక్ష్మీగానమాధుర్యవిస్మితః ।
విశ్వమాతృస్వర్ణలతావసన్తాయితవిగ్రహః ॥ 151

న కేవలం లక్ష్మ్యా అధర ఏవ మధురః, కిన్తు గానమపీత్యాహ – విపఞ్చీ వీణా తస్యాస్స్వరం ధ్వనిం జయతీతి జిత్. తచ్చ తల్లక్ష్మ్యా గానం తస్య మాధుర్యేణ విస్మితస్సఞ్జాతవిస్మయః వసన్తయోగేన లతేవ విష్ణు యోగేన లక్ష్మీః పుష్యతి. పుష్పవికసనే వికసనఞ్చ లక్ష్మ్యా ఆనన్ద ఏవేతి బోధ్యమ్. స్వర్ణలతేత్యనేన వసన్తస్య స్వర్ణలతా పుష్పజననసామర్థ్యం నాస్తీతి వసన్తశతసాదృశ్యం విష్ణుసౌన్దర్యస్య వ్యజ్యతే. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృశ్రుతిద్వంద్వభూషణాయితభాషణః ।
విశ్వమాతృవచఃపుష్పమరన్దాపూరితాశయః ॥ 152

ఉభావిమౌ రహసి కిమపి మన్త్రయేతే ఇత్యాహ. విశ్వమాతుశ్శ్రుతి ద్వన్ద్వస్య భూషణవదాచరితాని భాషణాని యస్య. విశ్వమాతుర్వచో రూపేషు పుష్పేషు యో మరన్దః తేన ఆసమన్తాత్పూరిత ఆశయశ్చిత్తం యస్య సః. అన్యోన్యభాషణైరన్యోన్యం హృష్టావత్యర్థః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమాతృస్వర్ణపుత్రీభూషితాఙ్కోపశోభితః ।
విశ్వమాతృమనోజ్ఞాంసలక్ష్మీలాలితసద్భుజః ॥ 153

ప్రేమాతిశయాల్లాలనార్థం వా తామఙ్కే ధృతవానిత్యాహ - విశ్వమాతైవ స్వర్ణపుత్రీ సువర్ణమయీ ప్రతిమా తయా భూషితేనాఙ్కేన ఉపశోభితః. తాదృశాయాస్తస్యా అఙ్కే స్వభుజౌ న్యస్తవానిత్యాహ - విశ్వమాతు ర్మనోజ్ఞస్య అంసస్య మనోజ్ఞయోరంసయోరితి వా. **"స్తనాదీనాం ద్విత్వవిశిష్టా జాతిః ప్రాయే"**ణేతి వచనాత్. యా లక్ష్మీశ్శోభా తయా లాలితస్సన్ శోభనః భుజః యస్య సః. అనేన అహో భగవద్భుజ సౌన్దర్యం యల్లక్ష్మ్యంసలక్ష్మీరపి తల్లాలయతీతి ధ్వనితమ్. (౨)

శ్లో॥ విశ్వామ్బాకరకఞ్జాతనఖాభారఞ్జితస్తనః ।
విశ్వామ్బాపాఙ్గనీలాబ్జపూజితో విశ్వమన్మథః ॥ 154

తాదృశీ లక్ష్మీశ్చ విష్ణోరంశే సవ్యం భుజం స్థాపయామాస, తేన లక్ష్మీకరకమలనఖకాన్తిర్విష్ణుదక్షిణస్తనదేశే ప్రసృతా సతీ తం స్తనం రక్తం కరోతి. న చ పుంసాం కుతః స్తన ఇతి వాచ్యమ్. **"వ్యూఢం హరిన్మణి వృషస్తనయోరముష్య ధ్యాయేద్ద్వయం విశదహారమరీచిగౌర"**మితి భాగవతాత్. పుంసామపి స్తనచిహ్నమస్త్యేవ. స్తనాభోగస్తు నేతి బోధ్యమ్. లక్ష్మీరముమపాఙ్గైరేవ నీలేన్దీవరైః పూజయతి. ప్రేమాతిశయాత్పశ్యతీత్యర్థః. మన్మథస్తు తరుణీనామేవ. భగవాంస్తు విశ్వస్య సర్వస్యాపీత్యాహ విశ్వమన్మథ ఇతి. అతో లక్ష్మ్యా అస్మిన్ కామ ఉచిత ఏవేతి భావః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వామ్బాకైశికామోదాఘ్రాణకేలివిచక్షణః ।
విశ్వామ్బాస్పర్శసుఖితో విశ్వామ్బామూర్ధచుంబనః ॥155

తథా అఙ్కస్థితాయా లక్ష్మ్యాః కబర్యాం య ఆమోదః తమయం భృశం జిఘ్రతి. తత్ర కుశలత్వాత్. అస్యాశ్చ స్పర్శేనాయమతీవ సఞ్జాత సుఖః అస్యా మూర్ధానం చ చుమ్బతి. (౩)

శ్లో॥ విశ్వామ్బామోహపాశాభవనమాలావిభూషితః ।
విశ్వామ్బాకుచకాశ్మీరరఞ్జితోత్తరసత్పటః ॥ 156

భగవతి లక్ష్మ్యా అతిదీర్ఘో యో మోహపాశోఽస్తి స ఏవ భగవద్వపుషి వనమాలాకారేణ ప్రతిభాతి యద్వా భగవతో లక్ష్మ్యాం యో మోహపాశోఽస్తి స ఏవ హృద్యమీత్వా హృదయాద్బహిర్గతో వనమాలా రూపేణ దృశ్యతే. ఏవం మోహాతిశయాదేవ ఆలిఙ్గనసమయే లక్ష్మీకుచకుఙ్కుమ సంసర్గేణ మలినీభూతమపి శోభనముపరివస్త్రం భగవాన్విహాతుం నోత్సహతే. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాలసత్పృష్ఠో విశ్వామ్బాదృఢసౌహృదః ।
విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృమణ్డితోభయపార్శ్వకః ॥ 157

ఏవం లక్ష్మ్యా సహ రమమాణే భగవతి క్షమాశాలిన్యపి భూదేవీ కిఞ్చిత్కాలం క్షమాముపేత్య తతస్స్వయమతీవ విరహాతురా భగవన్తమే వొపగతేత్యాహ - విశ్వమ్భరేతి. యద్వా ఏవం భగవన్తమనుకూలనాయ కత్వేనోపవర్ణ్య అథ దక్షిణనాయకత్వేన వర్ణయితుం తావద్ద్వితీయభార్యా సమ్బన్ధమస్య వర్ణయతి. విశ్వమ్భరాలసత్పృష్ఠ ఇతి. విష్ణావురసి లక్ష్మీం ధృతవతి సతి స్వయం తత్పురోగన్తుమసహమానా సతీ భూదేవీ విష్ణోః పృష్ఠే ఏవ స్థితేత్యర్థః. కూర్మాద్యవతారేషు భువం విష్ణుః పృష్ఠే ధరతీతి వా భావః. స్త్ర్యన్తరాగమేఽపి విష్ణునా లక్ష్మ్యాం సౌహృదం న శిథిలీకృత మిత్యాహ - **విశ్వామ్బాదృఢసౌహృద** ఇతి. తస్యాః ప్రధానమహిషీత్వా దితి భావః. భువః కా గతిరత ఆహ - వక్షస్థలాదఙ్కస్థలాద్వా లక్ష్మీ

మవరోప్య దక్షిణపార్శ్వే లక్ష్మీం వామపార్శ్వే భూమిఞ్చ ధృతవా నిత్యాహ - విశ్వమ్భరేతి. **"శ్రియా చ మహ్యా చ సహోపవిష్ట"** మితి బ్రహ్మాణ్డపురాణాదితి భావః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాధృతామ్భోజచ్ఛత్రో విశ్వమ్భరాప్రియః ।
విశ్వామ్బాకరగస్వర్ణవాలవ్యజనవీజితః ॥ 158

భూశ్చ లక్ష్మీశ్చాస్య కాం కాం పరిచర్యాం కురుత ఇత్యత ఆహ. భూరస్య అమ్భోజమయం ఛత్రం ధరతి. లక్ష్మీస్తు సువర్ణమయవాలవ్యజనేన అముం వీజయతి. యథా శ్రియ స్తథా భువోఽప్యస్మిన్ పరమా ప్రీతిః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృవామసవ్యకుచగ్రహః ।
విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృన్యస్తైకైకామ్బుజేక్షణః ॥ 159

ఉభయత్ర సమానాస్య చ ప్రీతిరిత్యాహ. మధ్యే స్థితో భగవాన్భుజ ద్వయం శ్రియో భువశ్చ అంసయోః ప్రసారయిత్వా వామపార్శ్వస్థితాయా భూదేవ్యా వామం కుచం వామకరేణ గృహ్ణాతి, దక్షిణపార్శ్వస్థితాయాశ్శ్రీ దేవ్యాశ్చ దక్షిణం కుచం దక్షిణకరేణ గృహ్ణాతి. తథా వామం నయనం భువి న్యస్తం. దక్షిణఞ్చ లక్ష్మ్యాం. ఉభే అపి ఏకదైవ ఉభయనేత్రా పాఙ్గాభ్యాం పశ్యతీత్యర్థః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాసముల్లాసో విశ్వామ్బామానవర్ధనః ।
విశ్వామ్బానునయాభిజ్ఞో విశ్వామ్బావచనానుగః ॥ 160

లక్ష్మ్యాహృదయమ్పరీక్షితుం యదా భగవాన్ భూదేవీం స్తుత్యా దిభిస్సమ్యగుల్లాసయతి, తదా లక్ష్మ్యా మానః ప్రవర్ధతే **"స్త్రీణామీర్ష్యా కృతః కోపో మానోఽన్యాసంగిని ప్రియే"** ఇతి తల్లక్షణమ్. తతశ్చ తస్యామాన మపాకర్తుం తామయమనునయతి మృదుమధురవచనరచనాభిః ప్రణిపాతైశ్చ. అయమనునయే అతీవ కుశలః. అనునీతా చ సా యది త్వమ్మద్వచనే తిష్ఠసి తర్హి త్వయ్యహం ప్రసన్నా స్యామితి భగవతా సన్ధిం కరోతి. తతస్తదైవ భగవాన్లక్ష్మీవచనమనుసృత్య ప్రవర్తతే. (౪)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృసవ్యాసవ్యకరగ్రహః ।
విశ్వమ్భరాకృష్ణవేణీసంసేవాసుఖితాశయః ॥ 161

తథాపి మధ్యస్థోఽయం భగవాన్ విశ్వంభరాయాస్సవ్యం కరం శ్రియో దక్షిణఞ్చ కరం స్వవామసవ్యకరాభ్యాం గృహ్ణాతి. విశ్వమాతృ శిరోజౌఘమేఘమణ్డలభృత్కర ఇత్యనేన యథా లక్ష్మ్యాః కేశపాశం భగ వాన్ గృహ్ణాతీత్యుక్తమ్, తథా భువోఽపీత్యాహ. విశ్వమ్భరాయాః కృష్ణా నీలా యా వేణీ కేశపాశవిశేషః తస్యాస్సంసేవయా సమ్యక్సేవా స్పర్శ నాఘ్రాణచుమ్బనాది రూపయా విశ్వమ్భరాయాం భూమౌ యా కృష్ణ వేణీ కృష్ణానదీప్రవాహ స్తస్యా స్సంసేవయా స్నానపానాదిరూపయేతి చ సుఖితస్సఞ్జాతసుఖ ఆశయశ్చిత్తం యస్య స తథోక్తః. ఏకత్ర మదనతా పాపగమాత్, అన్యత్ర ఆతపతాపాపగమా దధ్యాత్మికాది తాపాపగమా దితి వా భావః. కృష్ణానదీసేవయా సర్వతాపనివృత్తిస్మరణాత్. (౨)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరోపధిభుజో విశ్వామ్బాకశిపూదరః ।
విశ్వమ్భరాశ్లేషిదివ్యభవ్యార్చావిగ్రహాయుతః ॥ 162

ఏవం జాగరణసమయే త్రయాణాం స్థితిముక్త్వా నిద్రాసమయే ఆహ– ఏతస్య భుజమేవ వామమితి భావః. ఉపధిం కృత్వా విశ్వమ్భరా శేతే. తథా ఏతస్య ఉదరే ఏవ కశిపౌ శ్రీశ్శేతే. నన్వేవం దక్షిణనాయకత్వేఽపి విష్ణోర్నిత్యం తదాశ్లేషసుఖాలాభో లక్ష్మ్యా ఏవ తదురోగతత్వాదిత్యత ఆహ – విశ్వమ్భరామాశ్లిష్యతీతి విశ్వమ్భరాశ్లేషి దివ్యం భవ్యం శుభావ హం అర్చావిగ్రహాణం వేఙ్కటేశ్వర రఙ్గనాయక భద్రాద్రిరామాదీనా మయుతం యస్య స తథోక్తః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాగర్భధాతా విశ్వామ్బాభోగవర్ధనః ।
విశ్వమ్భరాసముద్ధర్తా విశ్వామ్బానిత్యసంయుతః ॥ 163

ఏవం దక్షిణస్య విష్ణోస్సమ్పర్కాద్భువ ఏవ గర్భలాభః. లక్ష్మ్యాస్తు భోగ ఏవ ఫలమిత్యాహ. విశ్వమ్భరాయాం భువి ప్రకృతౌ గర్భస్య జగద్రూపస్య ధాతాజనకః. విశ్వమ్బాయా భోగస్సమ్భోగస్రక్చన్దనాదిర్వా

తస్య వర్ధనః వృద్ధికరః. న కేవలం భవో గర్భధాతా కిన్తు తదుద్ధారకోఽపీత్యాహ. విశ్వమ్భరా సముద్ధర్తా వరాహావతారే ఇతి భావః. విశ్వామ్బయా తు నిత్యమయం సంయుత ఏవ. **"సా విష్ణోరనపాయి"** నీతి స్మృతేః.

శ్లో॥ విశ్వమ్భరానిత్యబన్ధుర్విశ్వామ్బాజన్మభూరుచిః ।
విశ్వమ్భరాకరామ్భోజశుకసంస్తుతసద్గుణః ॥ 164

భవోఽయం సహజో బన్ధుః. భూవిష్ణోర్వివాహాది జన్యసంబంధాభావాత్ ఇతి భావః. విశ్వామ్బాయా జన్మభూస్సముద్రస్తస్మిన్ రుచిర్యస్య సః. **"శ్వశురగృహనివాసః స్వర్గతుల్యో జనానా"**మితి వచనాదితి భావః. భువస్తు పితైవ నాస్తి. కుతస్తత్ర విష్ణోః ప్రీతికథేతి బోధ్యమ్. విశ్వమ్భరాయాః కరామ్భోజే కశ్చన శుకోఽస్తి. స చ దివ్యః తేన భగవద్గుణాః స్తూయన్తే. **"శ్యామాం విచిత్రాం శుకపద్మహస్తా"**మితి శ్రుతేః. (౩)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాగర్భలీనదివ్యౌషధిసముద్ధరః ।
విశ్వమ్భరాధేనువృషో విశ్వధర్మపరాయణమ్ ॥ 165

భగవానయం పృథ్వవతారే భూగర్భలీనా దివ్యౌషధీ స్సమ్యగుద్ధృతవాన్. విశ్వాన్నదానార్థమితి భావః. ఉక్తఇచ్ఛేదమస్య జనకస్య జన్యజగద్రక్షణమ్. యదేయం భూమిర్గోరూపధారిణీ తదా ధర్మాత్మా భగవాన్ వృషరూపో భవతీత్యాహ. విశ్వమ్భరా ధేనువృష ఇతి. విశ్వమ్భరాయా ఏవ ధేనోర్వృష ఏవ వృష ఇతి శ్లిష్టరూపకమ్. వృషో వృషభో ధర్మశ్చ. అత ఏవాయం విశ్వధర్మపరాయణమ్. విశ్వేషాం సర్వేషాం ధర్మాణాం పరమయనం స్థానమ్. (౩)

శ్లో॥ విరుద్ధధర్మనిర్హర్తా వివిధత్రాతృవిగ్రహః ।
విశ్వమ్భరాపరాధారో విశ్వకఇ్చుకితాకృతిః ॥ 166

ధర్మాయనత్వాదేవాయం **విరుద్ధధర్మనిర్హర్తా** నను లోకే కేచన మహానుభావా రాజానోఽధర్మం నాశయన్తో ధర్మం రక్షంత్యేవేత్యత ఆహ - తే చ సర్వే భగవద్రూపా ఏవేతి. వివిధా స్త్రాతారో రక్షకా ఏవ

విగ్రహం శరీరం యస్య సః. సర్వాత్మత్వాదితి భావః. అత ఏవాయమేక ఏవ విశ్వమ్భరాయాః పర ఉత్కృష్ట ఆధారః. నన్వేవం సర్వాధారం సర్వే కిమితి న విద్యురత ఆహ. విశ్వకఞ్చుకితాకృతిః. విశ్వేన కఞ్చుకితా ఆచ్ఛాదితా ఆకృతి స్సచ్చిదానన్దాత్మకం స్వరూపం యస్య స తథోక్తః. యథా మిథ్యాభూతేనాపి సర్పేణాచ్ఛాదితా రజ్జుర్నవేత్తుం శక్యా తథేతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విశ్వబీజబ్రహ్మయోనిర్విశ్వయోనిప్రకల్పకః ।
విశ్వవిశ్వేదేవదేవో విశ్వభాషావిశారదః ॥ 167

కుతః కఞ్చుకితేత్యత ఆహ - విశ్వమేవ బీజం యస్మింస్తద్బ్రహ్మ ప్రకృతిరేవ యోనిర్యస్య స తథోక్తః. **"మమ యోని ర్మహద్బ్ర"** హ్మేతి గీతావచనాత్. ఏతత్ప్రకృతిజన్యత్వా ద్విశ్వస్య విశ్వేనైతదాకార ఆచ్ఛాదిత ఇతి భావః బ్రహ్మయోనిత్వాదేవాయం సర్వయోనీన్ కల్పయతీ త్యాహ. విశ్వయోనిప్రకల్పక ఇతి. **"విష్ణుర్యోనిం కల్పయ"**తీతి శ్రుతే రితి భావః. అత ఏవాయం సర్వదేవేశ్వర ఇతి వక్తుం తావద్విశ్వేదేవానా మప్యయమేవేశ్వర ఇత్యాహ. విశ్వేషాం సర్వేషాం దేవానామితి భావః. విశ్వేదేవానాం పురూరవార్ద్రవాదీనాం దేవ ఈశ్వరః ఉపలక్షణమిదం సిద్ధసాధ్యాదీనామ్. ఈశ్వరత్వస్య ఏవం సర్వయోనిత్వాదేవాయం సర్వ భాషాసు విశారదః. సర్వాత్మత్వాదితి భావః. (౪)

శ్లో॥ వివిధగ్రన్థవిషయో విశ్వమన్త్రార్థసఙ్గ్రహః ।
వివిధానన్తమన్త్రార్థో విశ్వమన్త్రాధిదైవతమ్ ॥ 168

నను సర్వాసు భాషాసు బహవో గ్రన్థాస్సన్తి. తేషు చ బహవో దేవాః ప్రతిపాదితాః. తథా హి. మ్లేచ్ఛానాం గ్రన్థే అల్లా నామ దేవతా కాచిదస్తి. సైవ సర్వేశ్వరః. హూణగ్రన్థే క్రీస్తునామా దేవః. స ఏవ సర్వేశ్వరః. ఏవమన్యేష్వప్యూహ్యమ్. తదేవం స్థితే విష్ణోరేకస్యైవ సర్వే శ్వరత్వం కథమత ఆహ - సర్వేష్వపి గ్రన్థేష్వయమేక ఏవ విషయః ప్రతి పాద్యత్వాత్. తస్మాదల్లాదయశ్శబ్దా ఏనమేవ ప్రతిపాదయన్తి. అతో న దోష ఇతి. యద్వా - సర్వేష్వపి గ్రన్థేషు యద్యత్ప్రమేయం యథా

తర్కే పదార్థవివేచనం, వ్యాకరణే శబ్దస్వరూపనిరూపణం, మీమాం సాయాం కర్మమార్గప్రదర్శనమేవమాదితత్సర్వం భగవానేవ. సర్వస్వరూప త్వాదితి భావః. న కేవలం విషయః, కిన్తు వ్యాఖ్యాతాపీత్యాహ. విశ్వేషాం మన్త్రాణాం యే అర్థాస్తాన్ సంగృహ్ణాతీతి తథోక్తః. కిఞ్చ మన్త్రార్థో ఽప్యయమేవేత్యాహ. విశ్వేషాం మన్త్రాణాం గాయత్రీ షడక్షర్యష్టాక్షర్యా దీనామర్థః/ వస్తుతః పరమాత్మ ప్రతిపాదకత్వాత్తేషాం మన్త్రాణామితి భావః. యద్వా పదసముదాయాత్మకస్య మన్త్రస్య వాక్యతయా వాక్యస్య పదమ యత్వేన సర్వపదాభిధేయే భగవతి సర్వవాక్యాభిధేయతావ్యస్త్యేవ. మన్త్రాణామధిదైవఞ్చాయమేవ. సర్వాసాం దేవతానాం గాయత్ర్యా దీనాం భగవదాత్మకత్వాదిత్యాహ - **విశ్వమన్త్రాధిదైవతమితి.** (౪)

శ్లో॥ విగ్రహోపలసన్మన్త్రో విశ్వమన్త్రఫలప్రదః ।
విశ్వామ్నాయమయో విశ్వమన్త్రాదిర్విశ్వమన్త్రసత్ ॥ 169

మన్త్రాశ్చాయమేవేత్యాహ - విగ్రహేణోపలసన్ భాసమానో మన్త్రః మూర్తిమాన్ వేద ఇత్యర్థః. మన్త్రాణాం వేదగతత్వాదితి భావః. సర్వేషామపి మన్త్రాణాం యద్యత్ఫలం విద్యాధనాది తత్సర్వం తత్తద్దేవ తాన్తరాత్మనా ఆనేనైవ దీయతే. తతోఽయం విశ్వమన్త్రఫలప్రదః. సర్వేఽపి వేదా భగవత్స్వరూపా ఏవ. భగవతో వేదమయత్వాదిత్యాహ - విశ్వా మ్నాయమయ ఇతి. సర్వదేవస్వరూపః న చ **విగ్రహోపలసన్మన్త్ర** ఇత్య నేన పునరుక్తిః. భగవానేవ వేద ఇతి వేదా ఏవ భగవానితి చ భేదాత్. యద్వా విశ్వే ఆమ్నాయాః ప్రచురం యస్మిన్నుచ్యన్తే స విశ్వామ్నాయ మయ ఇతి ప్రాచుర్యే మయట్, తథా చ విశ్వవేదనిధిరిత్యర్థః. కిఞ్చ విశ్వే షాం మన్త్రాణామాదిః ప్రణవోఽప్యయమేవ. **"ఓమిత్యేకాక్షరం బ్ర"** హ్మేతి శ్రుతేః. సర్వేష్వపి మన్త్రేష్వయమేవ సీదతి వర్తత ఇతి **విశ్వ మన్త్రసత్**, శబ్దే హ్యర్థో వర్తతే. భగవతశ్చ మన్త్రార్థత్వాన్మన్త్రవర్తన మితి బోధ్యమ్, సీదతేః క్విపి వావసాన ఇతి చర్త్వమ్ సత్. (౫)

శ్లో॥ వివిధాస్త్రప్రయోగజ్ఞో వివిధాస్త్రమయాకృతిః ।
వివిధాస్త్రోపసంహారవేత్తా విశ్వాస్త్రభఞ్జనః ॥ 170

మన్త్రాణామేవ బీజవిన్యాసభేదేన వినియోగభేదేన చ అస్త్రత్వా త్తదస్త్రప్రయోగోపసంహారాదిమయం వేదేత్యాహ - వివిధేతి. వివిధా నామస్త్రాణాం బ్రహ్మాస్త్ర పాశుపతాస్త్ర నారాయణాస్త్ర దైవాస్త్రా దీనాం ప్రయోగం జానాతీతి తథోక్తః. తాని చాస్త్రాణి భగవద్రూ పాణ్యేవ. సర్వస్య విష్ణుమయత్వాదిత్యాహ. **వివిధాస్త్రమయాకృతి**రితి. యద్వా సర్వదేవమయత్వాదస్య విగ్రహే ఏవ సర్వాణ్యస్త్రాణి ప్రాచు ర్యేణ సన్తీతి ప్రాచుర్యే మయట్. వివిధానామస్త్రాణాముపసంహారస్య వేత్తా జ్ఞానీ స్వస్మిన్ స్వభక్తేషు వా యది పరైరస్త్రాణి ప్రయుజ్యన్తే తర్హి తాని సర్వాణి నిశ్శేషం నిర్మూలయతీత్యాహ. **విశ్వాస్త్రభఞ్జన** ఇతి. చక్రధరత్వాదితి భావః. (౪)

శ్లో॥ విశ్వాస్త్రవారణాత్మాస్త్రో విశ్వాస్త్రాస్పృశ్యవిగ్రహః ।
విశ్వాస్త్రబలసన్ధాతా వివిధాస్త్రసముద్భవః ॥ 171

విశ్వాస్త్రభఞ్జనమేవ స్పష్టమాహ - విశ్వాస్త్రవారణమాత్మనోఽ స్త్రం చక్రాస్త్రం యస్య సః. సర్వాణీతరాణ్యస్త్రాణ్యేతస్య శరీరం స్ప్రష్టుం న శక్నువన్తి. కుతః/ యతోఽనేనైవ అస్త్రాణాం బలమాధీయతే. భగవచ్ఛక్త్యైవ అస్త్రాణి శక్తిమన్తి, న స్వత ఇతి భావః. అపి చ సర్వా ణ్యస్త్రా ణ్యస్మాదేవ సముద్భవన్తి. న చ భృశాశ్వాదిరస్త్రాణాం కారణ మితి వాచ్యమ్ తత్రాపి భృశాశ్వాద్యన్తరాత్మనశ్శ్రీవిష్ణోరేవ కారణ త్వాత్. (౪)

శ్లో॥ వితథేతరవాగస్త్రో వివిధాస్త్రమహేశ్వరః ।
వివిధామ్నాయనిశ్వాసో విదీప్తశ్రుతిమస్తకః ॥ 172

కిమ్పునరస్యేతరైరస్త్రైః. యస్మాదస్య వాగ్రూపమేవాస్త్రమమో ఘం సత్స్వకార్యం నిర్వహతి. యథా వా శస్త్రమస్య స్వాధీనం, తథా సర్వాణ్యస్త్రాణ్యపి. యతోఽయం సర్వాస్త్రాణామధిపతిః ఏవమ్ప్రసఙ్గా గతమస్త్రప్రపఞ్చముక్త్వా అథ ప్రకృత మన్త్ర సంబన్ధమేవ వర్ణయతి వివిధా శ్చామ్నాయా అస్య నిశ్వాసభూతా ఏవ. **"తస్య మహతో భూతస్య**

నిశ్శ్వసితమేతద్యదృగ్వేద" ఇత్యాది శ్రుతేః. విదీప్తాని భాసితాని శ్రుతి మస్తకాని వేదాన్తా యేన స **విదీప్తశ్రుతిమస్తకః.** ప్రతిపాద్యేనానేన ఉపనిషదః ప్రదీపితా ఇత్యర్థః. (౪)

శ్లో॥ విశ్వవేదైకసంవేద్యో విహితామ్నాయమస్తకః ।
విగ్రహోఽఙ్ఛద్వేదవన్దిస్తుతో వివిధవేదవిత్ ॥ 173

న కేవలం వేదాన్తైః కిన్తు సర్వైరపి వేదైరయమేక ఏవ ప్రతి పాద్యతే. వేదాన్తాశ్చ కృతా అనేనైవ. వేదా ఏవ మూర్తీభూయ వన్దివ దేనం నిత్యం స్తువన్తి. సర్వాన్వేదానయమేక ఏవ వేత్తి. **"వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యో వేదాన్తకృద్వేదవిదేవ చాహ"** మితి గీతావచనాదితి భావః. (౪)

శ్లో॥ వివిధామ్నాయసన్మాలానాయకో వివృతశ్రుతిః ।
విధ్యర్థవాదావిషయో విలసచ్ఛృతివల్లభః ॥ 174

సర్వేషామామ్నాయానాం సమ్బన్ధినీ శోభనా యా మాలా పఙ్క్తి రేవ హారః తస్యా నాయకః నేతా ప్రధానమణిశ్చ/ వివృతాశ్శ్రుతయో యేన సః. వ్యాసవిద్యారణ్యాది రూపేణేతి భావః. విధివాక్యానామర్థవాద వాక్యానామయమవిషయః. కిన్తు **"నేతి నే"** తీతి నిషేధవాక్యానామేవ విషయః విలసన్తీనాం నిర్దుష్టతయా స్వతఃప్రమాణతయా చ భాసమానా నాం శ్రుతీనామయం వల్లభః ప్రియః. (౪)

శ్లో॥ విశ్వమ్భరాప్రవిష్టాత్మధృతభూతో విలాఘవః ।
విధుభూతాత్మసమ్పుష్టవివిధౌషధిమణ్డలః ॥ 175

నను కుతోఽయం శ్రుతీనాం ప్రియ ఇతి శఙ్కాయాం పురుషోత్తమ స్యాస్య గుణానుత్తమాన్ కాంశ్చిదాహ - విశ్వమ్భరేతి/ విశ్వమ్భరాయా మ్ప్రవిష్టేనాత్మనా స్వేన తేజసేత్యర్థః. ధృతాని భూతాని యస్య స తథోక్తః. వేర్వాయోరివ సర్వక్రియాషు లాఘవం యస్య స విలాఘవః. విధుభూతేన చన్ద్రభూతేన ఆత్మనా సమ్యక్ పుష్టం వివిధౌషధీనాం

మణ్డలం యస్య సః. **"గామావిశ్య చ భూతాని ధారయామ్యహమోజసా పుష్ణామి చౌషధీస్సర్వాస్సోమో భూత్వా రసాత్మక"** ఇతి గీతావచ నాత్. (౩)

శ్లో॥ విశ్వానరసుతావిష్టస్వతేజఃపాచితౌదనః ।
విరోచనసఖావిష్టస్వశక్త్యుజ్జీవితప్రజః ॥ 176

విశ్వానరసుతో వహ్నిః. తస్మిన్నావిష్టేన స్వతేజసా పాచిత మోదనం ప్రాణిభుక్తమన్నం యస్య స తథోక్తః. **"అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్య న్నం చతుర్విధ"**మితి గీతావచనాత్. విరోచనసఖే వాయావావిష్టయా స్వశక్త్యా ఉజ్జీవితా ప్రజా యస్య స తథోక్తః. (౨)

శ్లో॥ విభావసుసమావిష్టస్వతేజోవృష్టభూతలః ।
విశ్వోపసఙ్క్రాన్తసచ్చిత్సుఖాంశో విశ్వవిభ్రమః ॥ 177

విభావసౌ సూర్యే సమావిష్టేన స్వతేజసా వృష్టం భూతలం యస్య సః. **"యాభిరాదిత్యస్తపతి రశ్మిభిస్తాభిః పర్జన్యో వర్ష"**తీతి సూర్యతేజసో మేఘరూపత్వం శ్రుతి సిద్ధమ్. **"యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽ ఖిలమ్ యచ్చన్ద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామక"**మితి గీతయా సూర్యతేజసో భగవత్సమ్బన్ధిత్వం ప్రతిపాదితమితి బోధ్యమ్. కిమ్బహునా సర్వస్మిన్ప్రపఞ్చే భగవతోఽంశాస్త్రయః సచ్చిత్సుఖరూపాస్సఙ్క్రాన్తా ఏవ. **"విశ్వమస్తి-విశ్వమ్భాతి - విశ్వం ప్రియ"** మితి వ్యవహారాదితి భావః. నను నిరంశస్య ఈశ్వరస్య కథమంశత్రయమత ఆహ - **విశ్వవిభ్రమ** ఇతి. సర్వేఽపి విపరీతా భ్రమా యస్మిన్నుత్పద్యన్తే స తథోక్తః. మాయయా సర్వం ఘటత ఇతి భావః. మాయాయాం సర్వసమ్భవాదితి వచనాత్. (౩)

శ్లో॥ విభక్త్యర్థో విభక్తిస్థశక్తిరూపో విభక్తికృత్ ।
విభక్త్యగోచరపదో విభక్త్యాత్మా విభక్తిభృత్ ॥ 178

భగవతో వేదమయత్వం దర్శితమ్. తత్ర వేదో నామ పదసము దాయః. పదఞ్చ సుప్తిఙన్తమ్. సుప్తిఙౌ చ విభక్తిసంజ్ఞౌ స్తః. అతో భగవతి విభక్తిమయత్వం చార్థసిద్ధమావశ్యకఞ్చ. విభక్తిమయత్వం వినా

వేదమయత్వా సమ్భవాదితి కృత్వా తదేవ విభక్తిమయత్వం ప్రతిపాదయతి. విభక్త్యర్థ ఇత్యాదినా విభక్తీనాం సుపాం తిఙాఞ్చ యోఽర్థః కర్మత్వకర్తృత్వ సమ్ప్రదానత్వాపాదానత్వాది రూపః స భగవానేవ. **"యస్మిన్ యతో యేన చ యస్య యస్మై యద్యో యథా కురుతే కార్యతే చ"** ఇతి భాగవతే సప్తవిభక్త్యర్థానాం భగవద్రూపత్వస్య ప్రతిపాదితత్వాత్/ కిఞ్చ అస్మాత్పదాదయమర్థో బోద్ధవ్య ఇతీశ్వరసఙ్కేతరూపా విభక్తిస్థా యా శక్తిః సాపీశ్వర ఏవ. విభక్తీః కరోతీతి విభక్తికృత్పాణిన్యాదిరప్యయమేవ. సర్వాత్మత్వాదితి భావః. భగవత్స్వరూపస్య సచ్చిదానన్దస్య కర్తృకర్మత్వాద్యనాక్రాన్తత్వాద్విభక్తీనామయమవిషయ ఏవ. వస్తుతః విభక్తీనామగోచరమవిషయం పదం స్వరూపం యస్యేతి విగ్రహః/ భగవతశ్శబ్దబ్రహ్మరూపత్వాత్తాశ్చ విభక్తయో భగవానేవ. యచ్చ విభక్తిభృత్ పదం సుబన్త తిఙన్తలక్షణమ్ తదపీశ్వర ఏవ. ఏతేన విభక్తిః విభక్త్యన్తమ్ పదసముదాయశ్చేతి త్రయమ్ భగవానేవేతి భగవతశ్శబ్దబ్రహ్మరూపత్వం స్ఫుటమ్ప్రతిపాదితమ్. (౬)

శ్లో॥ విశ్వాపోహో విశ్వవృత్తిర్విశ్వజ్ఞానో విభోజనః ।
విశ్వస్మృతిర్విశ్వనిద్రోవిశ్వజాగరణో విదృక్ ॥ 179

నను య ఏవ స్మృతిజ్ఞానాపోహ హేతుస్స ఏవ వేదమయో నేతర ఇతి శఙ్కాయామస్యైవ తద్ధేతుత్వం చేత్యాహ - **విశ్వాపోహ** ఇత్యాది. విశ్వస్య ప్రాణిజాతస్య సర్వస్య అపోహః అపోహనమ్ వృత్తిర్వ్యాపారః జ్ఞానమ్ స్మృతిః నిద్రా జాగరణం చేత్యేతత్సర్వం యస్మాద్భవతి స విష్ణురేవ. **"మత్తస్స్మృతిర్ జ్ఞానమపోహన"**ఞ్చేతి గీతాసు కృష్ణేనైవ ప్రోక్తత్వాత్. నను **"ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానవృక్షం పరిషస్వజాత"** ఇతి శ్రుతేరేకశరీరాధిష్ఠాత్రోర్జీవేశ్వరయోః కోఽయం మహాన్ భేదః? యతః అపోహాద్యాశ్రయత్వం జీవే. అపోహాది హేతుత్వమీశ్వరే చేతి. అత ఆహ. **విభోజన** ఇతి. ఈశ్వరస్య కర్మఫలానుభవో నాస్తి. జీవస్య తు సోఽస్తి. అత ఇదం వైషమ్యమితి భావః విగతం భోజనం యస్య స ఇతి విగ్రహః. అత ఏవేశ్వర సాక్షీత్యాహ - **విదృగితి**. **"తయోరేకః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీ"**తీతి శ్రుతేరితి భావః. (౮)

శ్లో॥ విశ్వప్రేమాస్పదపదో విశ్వభూతాతివత్సలః ।
విశ్వరత్నోదరో విశ్వవసుజిద్విశ్వమన్దిరః ॥ 180

ఏవం విధత్వాదేవైతస్య పరమాత్మస్వరూపం సర్వేషామపి పరమ ప్రేమాస్పదమ్. అయఞ్చ నోదాసీనః. కిన్తు సర్వేషు భూతేషు అతీవ వత్సలః అత ఏవాయమ్ప్రలయేఽపి విశ్వమిదం రత్నమివోదరే ధృతవాన్. యథా సముద్రే రత్నం తథా ఏతదుదరే విశ్వమితి భావః. అత ఏవ విశ్వ మ్భర ఇత్యనేన న పునరుక్తిశ్చమత్కారాతిశయసత్త్వాత్. రత్నప్రసఙ్గా దాహ - **విశ్వవసుజి**దితి సర్వస్మిన్ప్రపఞ్చే యత్ర యత్ర యద్యద్వస్వస్తి తత్సర్వమనేన జితమ్. సర్వేశ్వరత్వాదితి భావః. న చాయం వసుజయోఽస్య దుష్కర ఇత్యాహ - **విశ్వమన్దిర** ఇతి విశ్వమస్య మన్దిరప్రాయమ్. యథా గృహపతే ర్గృహగతం వస్తు స్వాధీనం తథా భగవతో విశ్వగతమితి భావః. (౫)

శ్లో॥ విషశేవధిజామాతా విషధిశ్వశురోత్తమః ।
విశ్వప్రియాబుద్ధిగురుర్విశ్వసూప్రకృతిప్రియః ॥ 181

నను రత్నగర్భా వసున్ధరేతి కోశాద్భూదేవ్యా రత్నగర్భత్వాద్వ సున్ధరత్వాచ్చ భూపతేరస్య తత్త్వముచితమేవేతి కృత్వా భగవతోఽస్య స్థల గతం వసు స్వాధీనమేవ. అథ కథం జలగతం రత్నాదికమస్య స్వాధీనం స్యాదత ఆహ - **విషశేవధిజామాతే**తి. సముద్రకన్యాయా లక్ష్మ్యాః పతి రయం యస్మాత్తస్మాత్తదీయం రత్నాదికమప్యస్య స్వాధీనమేవేతి భావః. నను తర్హి విష్ణర్నైవేశ్వరః జామాతుశ్శ్వశురో హి గురుః. గురోరీశ్వరత్వం స్ఫుటమేవ. అతస్సముద్ర ఏవ విష్ణుశ్శ్వశురత్వాదీశ్వర ఇతి శఙ్కాయా మాహ - విషధేరపి ఉత్తమశ్శ్వశూరోఽయమేవ. సముద్రప్రధానభార్యాయా గఙ్గాయా విష్ణుపాదాఙ్గుష్ఠప్రసూతత్వేన విష్ణుకన్యాత్వాత్. యచ్చ విష్ణో స్సముద్రజామాతృత్వం తల్లోకవిడమ్బనమేవ. అథవా లోకానుగ్రహార్థ మేవ. లక్ష్మ్యా జన్మాద్యభావాదితి భావః. న కేవలం సముద్రస్యైవాయం గురుశ్శ్వశురః. కిన్తు సర్వేషాం జీవానామిత్యాహ - విశ్వప్రియాబుద్ధి గురురితి. విశ్వానాం జీవానామ్ప్రియాః భార్యా యాః బుద్ధయః తాసాం గురుర్జనకః. మాయాకార్యత్వాద్బుద్ధీనామితి భావః. కా సా మాయేత్యత

ఆహ - విశ్వం సూతే ఇతి విశ్వసూః సా చాసౌ ప్రకృతిర్మాయా తస్యాః ప్రియః ధవః. అతో నేయం ప్రకృతి ర్లక్ష్మీర్మాయా న కస్యాపి పుత్రీతి భగవానయం న కస్యాపి జామాతేతి సిద్ధమ్. అత ఏవ సర్వేశ్వరోఽయం సర్వైస్సేవ్యః. (౪)

శ్లో॥ విశ్రవస్తనయాధీశో విశ్రవస్సుతశేవధిః ।
విశ్రవస్తనయోదారధనదో విశ్రవస్సుతః ॥ 182

నన్వకామేన సర్వకామేన మోక్షకామేన చ భగవాన్ సేవ్య ఇత్యుక్తమ్. తదఙ్గీకార్యమేవ. యశ్చ ధనకామస్స ధనదం సేవేత. యశ్చ సామ్రాజ్యకామస్స ఇన్ద్రం, యః పునర్బుద్ధికామస్స బృహస్పతిమిత్యేవం తత్తదేక కామస్తం తం దేవం సేవేతైవేతి కథం విష్ణో ర్విశ్వసేవ్యత్వమత ఆహ - యో ధనకామో ధనమేవ సేవే ఇత్యభిమన్యతే, స మూఢ ఏవ. కుతః? యథా దాసః ప్రభుపరతన్త్రః తథా కుబేరోఽపి విష్ణుపరతన్త్ర ఏవ. సర్వేశ్వరస్య విష్ణోః కుబేరేశ్వరత్వస్య అర్థసిద్ధత్వాత్. అతః కుబేరాధిపతిమేవ ధనార్థం సేవేత. కిఞ్చ పద్మముకున్దాదయో యే నిధయః కుబేరస్య సన్తి తే నిధయోఽపి భగవానేవ. భగవతస్సర్వాత్మకత్వాత్. అపి చ కుబేరోఽపి న స్వతస్సిద్ధధనః, కిన్తు భగవత్సేవాసిద్ధధన ఏవ. అతః కుబేరాయ యో ధనమదాత్స ఏవాస్మభ్యమపీతి భావః. స చ కుబేరో భగవానేవ. భగవతస్సర్వాత్మకత్వాత్తథా చ శ్రుతిః **"రాజాధిరాజాయ ప్రసహ్యసాహినే నమో వయం వైశ్రవణాయ కుర్మహే"** ఇతి. (౪)

శ్లో॥ విశ్రవస్సుతసంసేవ్యో విశ్రవస్సుతభాన్ధవః ।
విశ్రవస్సుతసన్త్రాతా విశ్రవస్సుతకామదః ॥ 183

యం ధనకామస్సేవితుం నిశ్చినోతి స కుబేరోఽపి భగవన్తమేవ సేవతే కా గతిః పునరస్మాకమ్. బాన్ధవశ్చాయం కుబేరస్య బ్రహ్మణః ప్రపౌత్రః, కుబేరో విష్ణోః ప్రణప్తైవేతి భావః. సేవకఞ్చ కుబేరం నిత్యమయం త్రాయతే రాక్షసాది భయాత్. అపి చ యోఽస్మాకం కామదస్తస్య కుబేరస్యాపి భగవానేవ వాఞ్ఛితప్రదః. (౪)

శ్లో॥ విశ్రవస్సుతహృద్వాసో విశ్రవస్సుతచోదనః ।
విశ్రవస్సుతదుర్జ్ఞేయో విశ్రవస్సుతతోషితః ॥ 184

కుబేరశ్చ కామదమముం నిత్యం హృది ధత్తే. యద్వా **"అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః"** ఇతి గీతా వచనాత్కుబేరస్య హృదయ గుహాయాం భగవానయమాత్మా స్థిత ఏవ. కిం కుర్వంస్తిష్ఠతీత్యత ఆహ - **విశ్రవస్సుతచోదన** ఇతి. అన్తర్యామిత్యాదితి భావః. నను కిమయం విష్ణుం వేదేత్యత ఆహ - విశ్రవస్సుతదుర్జ్ఞేయ ఇతి. **"సర్వమ్ప్రుమాన్వేద గుణాంశ్చ తదజ్ఞో, న వేద సర్వజ్ఞమనన్తమీడే"** ఇతి భాగవతాత్కు బేరస్యపి జీవాన్తఃపాతిత్వాచ్చేతి భావః. కుబేరస్య చైవం వైభవం భగ వత్సన్తోషణాదేవేత్యాహ - **విశ్రవస్సుతతోషిత** ఇతి. తప అదిభిర్భగవన్తం తోషయామాసేత్యర్థః. (౪)

శ్లో॥ విశ్రవస్సుతదత్తోత్తరాశో విశ్రవఆశ్రయః ।
విశ్రవస్తనయైశ్వర్యప్రదలక్ష్మీదృగఞ్చలః ॥ 185

సన్తుష్టేన భగవతైవ దత్తాస్మై ఉత్తరదిక్. అత ఏవాయం కుబేరస్య పరమాధారః. కిఞ్చ కుబేరస్యైశ్వర్యం భగవత్ప్రేరితలక్ష్మీకటాక్షవశాదేవ. న తు భగవత్కటాక్షాదపి, భగవత్కటాక్షస్య విషయీభవితుం కుబేరస్య తాదృశాదృష్టాభావాదిత్యాహ - విశ్రవ ఇతి. (౩)

శ్లో॥ విబుధేశ్వరదృక్పద్మసహస్రామితసౌభగః ।
విబుధాధిపసోదర్యో విబుధాధిపపాలనః ॥ 186

ఏవం శ్రీకామేనాపి విష్ణురేవ సేవ్య ఇత్యుక్త్వా అథ సామ్రాజ్య కామేనాపి విష్ణురేవ సేవ్యః, నత్విన్ద్రః/ ఇన్ద్రసేవ్యత్వాద్విష్ణోరిత్యాహ - విబుధేతి. సేవాసమయే భగవన్తమిన్ద్రస్సహస్రనేత్రైరపి పశ్యన్ న తృప్య తీత్యాహ. విబుధేశ్వరస్య ఇన్ద్రస్య దృక్పద్మసహస్రేఽపి అమితం సౌభగం సౌన్దర్యం యస్య స తథోక్తః. కథం స్వర్గస్థస్యేన్ద్రస్య వైకుణ్ఠగతవిష్ణు సేవావకాశ ఇత్యత ఆహ - **విబుధాధిపసోదర్య** ఇతి. ఉపేన్ద్రావతారే

ఇతి భావః. సోదర్యస్సోదరః. సమానోదరే శయిత ఇతి యావత్/ కిమర్థం సర్వగురురయమ్భగవానిన్ద్రానుజత్వమఙ్గీచకారేత్యత ఆహ - **విబుధాధిప పాలన** ఇతి. ఇన్ద్రరక్షార్థమదితేస్తనయత్వేన జాత ఇత్యర్థః. (౩)

శ్లో॥ విబుధేన్ద్రో విబుధరా - డ్వితీర్ణవిబుధాలయః ।
విబుధేన్ద్రాదిసంహర్తా విబుధేన్ద్రవిపద్ధరః ॥ 187

సచేన్ద్రో విష్ణురేవ. విష్ణోస్సర్వాత్మత్వాత్. **"సేన్ద్రస్సోక్షరః పరమ స్స్వరా"**డితి శ్రుతేః. ఇన్ద్రాయ చానేనైవ స్వర్గలోకో దత్తః. వామ నావతారే ఇతి భావః. యే చ హిరణ్యకశిపురావణాదయ ఇన్ద్రశత్రవస్తేషా మయమేవ సంహారకః. అత ఏవాయమిన్ద్రస్య విపన్నివారణః. (౫)

శ్లో॥ విబుధేన్ద్రవిపద్బన్ధుర్విబుధేన్ద్రప్రసాదితః ।
విబుధేన్ద్రకృతైశ్వర్యో విబుధేశ్వరకామదః ॥ 188

విపద్ధరత్వాదేవాయమిన్ద్రస్య విపది బన్ధుః. తేన చాయం నిత్యం ప్రసాద్యతే. యదిన్ద్రస్య మహైశ్వర్యం తత్సర్వం భగవతైవ దత్తమ్. కిమ్పు నరైశ్వర్యమితి. సర్వమపి వాఞ్ఛితజాతం భగవానస్మై దదాతి. (౪)

శ్లో॥ విబుధేన్ద్రశతైశ్వర్యో విరోచనసుతాన్దనః ।
విబుధేన్ద్రీకృతశతక్రతుర్విబుధనాథజిత్ ॥ 189

నన్విన్ద్రైశ్వర్యమేవ అత్యుత్కృష్టమ్! తత్ర భగవతైవ తద్దత్తమిత్యు క్తమ్. అథ భగవతః కీదృశైశ్వర్యమత ఆహ - శతశబ్దోఽమితవాచీ. అమి తస్యేన్ద్రగణస్య యదైశ్వర్యం తావదీశ్వరస్యైశ్వర్యమిత్యర్థః. నన్విన్ద్రాయ భగవతా ఐశ్వర్యం స్వర్గశ్చ దత్తమిత్యుక్తమ్. కిం కృత్వా తద్దత్తమత ఆహ - **విరోచనసుతాన్దనః** విరోచనసుతో బలిచక్రవర్తీ, తస్యాన్దనః బన్ధకః. బలిం నిర్జిత్య దత్తమిత్యర్థః న కేవలం మధ్యే హృతప్రత్యాహరణమ్, కిన్తు ఆదా వపి విష్ణునైవ దత్తమిత్యాహ - విబుధేన్ద్రీకృతశతక్రతురితి. యేన శతం క్రతవోఽశ్వమేధాః కృతాస్తస్మై భగవతా ఇన్ద్రాధిపత్యం దత్తమ్. అత శ్శతక్రతుమిన్ద్రమయమేవ కరోతి. నను తర్హి కిమితి సర్వైరాజభిశ్శతం

క్రతవో న కృతా? అత ఆహ - విబుధనాథజిదితి. యేన శతం క్రతవశ్చికీర్ష్య న్తే, తస్య క్రత్వాహరణసమయే ఇన్ద్రేణ క్రతువిఘ్నః క్రియతే. యథా పృథు సగరాధీనామ్/ తతశ్చ తే ఇన్ద్రపరాభిభూతా భవన్తీతి న కోఽపి శతక్రతు స్స్యాత్. తమిన్ద్రం జేతున్తు భగవానయమేక ఏవ క్షమతే. యతోఽనేన కృష్ణావతారే సాక్షాదిన్ద్రః పరాజితో గోవర్ధనోద్ధరణసమయే, అతః అయ మేక ఏవేన్ద్రజిత్. రావణపుత్రాదేరిన్ద్రజిత్వన్తు శాపాదిప్రయుక్తం క్షణిక మేవ. (౪)

శ్లో॥ విబుధాధీట్పక్షపాతో విబుధస్త్రీప్రణర్తితః ॥
విబుధస్త్రీలతోపఘ్నో విబుధేశ్వరసాహ్యకృత్ ॥ 190

స్వకృతత్వాదిన్ద్రస్య తస్మిన్విష్ణోః పక్షపాతః స్నేహోఽస్తి. దేవా ఙ్గనా అప్సరసశ్చ నిత్యముపేన్ద్రమముం ప్రతి నృత్యన్తి. యా చ దేవానా మిన్ద్రాదీనాం శ్రీస్సమ్పదస్తి, తస్యా ఏవ లతాయా భగవానయముపఘ్న భూతః. భగవదాశ్రయాభావే దేవానాం సమ్పద్రాక్షసైర్నాన్యత ఏవేతి భావః. అత ఏవాయమిన్ద్రస్య సర్వదా సాహ్యం సహస్థితిం సాహాయ్యమితి యావత్ కరోతీతి. (౪)

శ్లో॥ విబుధేన్ద్రాయుధస్థాత్మతేజా విబుధదీపనః ।
విబుధాహారితసుధో విబుధోత్సాహవర్ధనః ॥ 191

నను శక్తస్యేన్ద్రస్య కిం విష్ణుసాహ్యేన? యదయం వజ్రాయుధేన వృత్రాదీన్ స్వయమేవ జఘానేత్యత ఆహ - విబుధేన్ద్రస్యాయుధే వజ్రే తిష్ఠతీతి స్థమాత్మనస్తేజో యస్య సః. దధ్యఙ్ముని సఞ్చితభగవద్విషయ తప స్సారమయత్వాద్వజ్రస్యేతి భావః. న కేవలమాయుధే భగవత్తేజోఽస్తి, కిన్తు దేవేష్వపీత్యాహ - **విబుధదీపన** ఇతి. విబుధాన్ దేవాన్ దీపయతి తేజః పౌరుషాది ప్రదానేన భాసయతీతి తథోక్తః. దీపనమేవాహ - **విబుధా హారితసుధః** విబుధైరాహారితా పాయితా సుధా యేన స తథోక్తః. దేవే భ్యోఽమృతం దత్వా తేషాం క్షుత్తృడాదిబాధా నివార్య తాన్ దీపయా మాసేత్యర్థః, కిఞ్చ తేషాముత్సాహమప్యయమేవ వర్ధయతి అన్తరాత్మ త్వాదితి భావః. (౪)

**శ్లో॥ విబుధాసురసఙ్గ్రామజయలక్ష్మీసమఞ్చితః ।
విబుధాస్యాబ్జమార్తణ్డో విబుధేన్ద్రపురోహితః ॥ 192**

ఏవమపి యదా దేవాః ప్రబలాన్ మాలిసుమాలికాలనేమ్యాదీన్ రాక్షసాన్ హన్తుం న శక్నువన్తి, తదా భగవాన్స్వయమేవ చక్రధరస్సన్ దేవాసురయుద్ధే ప్రవిశ్య రాక్షసాన్హత్వా జయలక్ష్మీం గృహ్ణాతి. అత ఏవాయం దేవముఖరూపకమలానాం సూర్యభూతః. అపి చ దేవేన్ద్రోఽపి భగవతోఽస్య ఉపదేశాదేవ కృత్యేషు ప్రవర్తతే. న స్వబుద్ధ్యేత్యాహ – **విబుధేన్ద్రపురోహితః** పురః అగ్రే హితం ధత్తే కరోతీతి పురోహితో గురురుపదేశకః. (౩)

**శ్లో॥ విబుధాచార్యసంశాస్తా విబుధాచార్యదేశికః ।
విబుధాచార్యసంస్తుత్యో విబుధాచార్యమానదః ॥ 193**

అథ బుద్ధికామో బృహస్పతిం సేవేతేతి మతం నిరాకుర్వన్ కథమిన్ద్రస్య విష్ణుః పురోహితః? బృహస్పతిరేవేత్యత ఆహ – విబుధాచార్యసంశాస్తేతి. యో బృహస్పతేరపి శాసకస్స ఏవ ఇన్ద్రస్యాపీత్యుచితమితి భావః. కుతశ్శాసకోఽత ఆహ – దేశికత్వాదితి. బృహస్పతేరప్యయమేవ గురుః. అత ఏవ **విబుధాచార్యసంస్తుత్యః** బృహస్పతినా నిత్యం స్తూయతే. స్తుతిఫలమాహ – **విబుధాచార్యమానద** ఇతి. ఏవం భగవద్భక్తత్వాద్భగవచ్ఛిష్యత్వాదేవ బృహస్పతేర్లోక సమ్మానః. (౪)

**శ్లో॥ విబుధద్రుమసన్తానపుష్పలక్ష్మీనిషేవితః ।
విబుధద్రుమమూలస్థో విబుధద్రుమజన్మకృత్ ॥ 194**

నను ఔదార్యే అతీవ ప్రసిద్ధః కల్పతరుస్స ఏవ సేవ్యస్సర్వార్థప్రదత్వాత్తస్యేత్యత ఆహ – విబుధద్రుమాణాం మన్దారాదీనాం పఞ్చవిధానాం తరూణాం సన్తానస్య సమూహస్య పుష్పాణాం లక్ష్మ్యా సంపదా దేవ్యా చ నితరాం సేవితః యమేవ కల్పవృక్షాదయస్సేవన్తే స ఏవ సేవ్య ఇతి భావః. పుష్పలక్ష్మీః కథమముం సేవేత? దూరస్థమత ఆహ – **విబుధ**

ద్రుమమూలస్థ ఇతి. కిఞ్చ దేవతరూణామప్యయమేవ జన్మహేతురత స్తేషా మస్మాకం చాయమేవ సేవ్య ఇత్యాహ - **విబుధద్రుమజన్మకృ**దితి. (౩)

శ్లో॥ విబుధధ్వజినీపాలో విశాఖామితవీర్యదః ।
విశాఖాతనయత్రాతా విశాఖహృదయాన్తరః ॥ 195

నను భగవతి విశ్వసేవ్యత్వమసిద్ధమ్. యతోఽయం విబుధపక్ష పాత్యపి విబుధానేవ తారకాసురాత్త్రాతుమశక్యః అత ఏవ విబుధాః కుమార స్వామినం నిషేవ్య తేన తారకాసురభయాత్త్రాతాః. తస్మాద్య ఏవ విబుధా నాం సేవ్యస్స ఏవ షణ్ముఖోఽస్మాకమపీత్యేతత్కౌమారమ్మతం నిరా కరోతి సప్తదశనామభిః విబుధధ్వజినీపాలః దేవసేనానామయమేవ పాలకః. విష్ణోరేవ సర్వరక్షకత్వాత్. యది సేనానీరగ్నిభూర్గుహ ఇతి కోశా త్కుమారస్యైవ దేవసేనాపతిత్వమిత్యాగ్రహస్తర్హి కుమారస్య తారకాసురభయాద్దేవసేనా స్త్రాతుం యద్వీర్యం. తద్విష్ణునైవ దత్తమిత్యాహ - విశాఖామితవీర్యద ఇతి. అపి చ యది దేవసేనాపాలకః కుమారస్తర్హి కుమార పాలకో విష్ణుర్భవతీతి విష్ణోరేవ కుమారస్య దేవసేనా యాశ్చ పాలకత్వం వక్తుముచితమిత్యాహ - **విశాఖాతనయత్రాతే**తి. విశాఖానక్షత్రజాతః కుమార ఇతి కుమారస్య విశాఖాతనయత్వమ్. కిఞ్చ యస్మాదయమన్త ర్యామీ తతః కుమారస్యాప్యన్తరాత్మైవ విష్ణురితి విష్ణుపరితన్త్ర ఏవ కుమార ఇత్యాహ - విశాఖహృదయాన్తర ఇతి. (౪)

శ్లో॥ విశాఖవిన్యస్తనిజతేజా విజితతారకః ।
విశాఖాద్భుతదర్పాబ్ధికుమ్భభూర్విబుధోదయః ॥ 196

అన్తరాత్మా చాయం విష్ణుస్స్వీయం తేజో న్యస్తవాన్ కుమారే. తేన చ తేజసా తారకాసురో నిర్జితః. అతస్తారకజిత్త్వం వస్తుతో విష్ణో రేవ. **"న యస్య సఖ్యం పురుషో నైతి సఖ్యుస్సఖా వసన్ సంవసతః పురేఽస్మి"** న్నితి భాగవతాత్సర్వే జీవాః భగవతస్సఖాయః భగవాంశ్చ శరీ రేన్ద్రియప్రవర్తకత్వాదిసఖ్యమమీషాం కరోతి. ఏతే చ తన్న విదుః. అతః జీవవిశేషేణ కుమారేణ భగవతా కృతం తేజ ఆది దానరూపం సఖ్యం న జ్ఞాతమ్. తతశ్చ కుమారస్య మహాన్ గర్వ ఆసీ న్మయా నామ సర్వాజేయ

స్తారకో జితః. అతో న కోఽపి మత్తుల్యవీర్యః పురుషో లోకే ఇతి. స చ గర్వశ్రీమతా విష్ణునా పరశురామావతారే నిరాకృత ఇత్యాహ - **విశాఖాద్భుతదర్పాబ్ధికుమ్భభూరితి**. విశాఖస్య అద్భుతో దర్పమయో యోఽబ్ధిస్తస్య కుమ్భభూరగస్త్యః అగస్త్యస్య సముద్రపాయిత్వాదితి భావః. అనేన చ పరశురామ కర్తృక కుమారవిజయవృత్తాన్తేన తారకాసుర విజయార్థం తత్సమయే ఏవ కుమారే విష్ణుతేజో నిహితమ్. న త్వన్యత్రేతి స్పష్టీకృతమ్. అథ యద్యయం కుమార స్సర్వదాపి దేవరక్షక స్స్యాత్తర్హి దేవాస్సత్యస్మిన్ కిమితి హిరణ్యకశిపు రావణాది వధాయ విష్ణుమన్యం శరణం ప్రాప్నుయుః? అతో నాస్య దేవరక్షకత్వం నియతమ్. తతో దేవానాం రాక్షస జయాది ప్రయుక్తోఽభివృద్ధిర్విష్ణుకృపావశాదేవ. న తు కుమారాదిత్యాహ - **విబుధోదయ** ఇతి. (౪)

శ్లో॥ విశాఖషణ్ముఖాశ్రాన్తగీతషడ్గుణభూషణః ।
విశాఖాతనయవ్యూహసేనాపాలనపణ్డితః ॥ 197

విబుధానామివాత్మనోఽభ్యుదయహేతుత్వాద్విష్ణుం కుమారష్షడ్భిరపి ముఖైస్స్తౌతీత్యాహ - విశాఖస్య షడ్భిర్ముఖైరశ్రాన్తం గీతాష్షడ్గుణా ఏవ భూషణాని యస్య స తథోక్తః/ ఐశ్వర్యం వీర్యం యశః శ్రీః జ్ఞానం వైరాగ్యఞ్చేతి గుణాష్షట్. భాగవతమిదమేకైకం గుణం విశాఖస్యైకైకం ముఖం నిత్యం గాయతి. భగవానయం కుమారమేకమేవ న త్రాయతే. కిన్త్వనన్తానిత్యాహ - విశాఖాతనయానాం వ్యూహస్సమూహ ఏవ సేనా తస్యాః పాలనే పణ్డితః. యథా దేవసేనాపతిః కుమారస్తథా కుమారసేనాపతిర్విష్ణురిత్యర్థః. అనన్తకోటి బ్రహ్మాణ్డనాయకస్య విష్ణోః ఏకైక బ్రహ్మాణ్డన్తర్గత స్వర్గలోకస్థ దేవసేనాపత్యనన్తకోటిపరిపాలకత్వముచితమితి భావః. (౨)

శ్లో॥ విశాఖసుతవిద్యాదో విశాఖాసుతచోదనః ।
విశాఖప్రీతహృదయో విశాఖపరిపూజితః ॥ 198

న కేవలమ్పాలకః కుమారస్య, కిన్తు విద్యాప్రదో గురుశ్చేత్యాహ - **విశాఖసుతవిద్యాద** ఇతి. న కేవలం గురుః కిన్తు ప్రేరకోఽపీత్యాహ - **విశాఖాసుతచోదన** ఇతి. అన్తర్యామిత్వాదితి భావః. యథా కౌమారమతావిష్టా

నాం భగవతి విష్ణౌ ద్వేషస్తథా కుమారస్య న. కిన్తు భక్తిరేవ. అతః కుమారే భక్తే భగవతః ప్రీతిరేవేత్యాహ. విశాఖప్రీతహృదయః విశాఖే ప్రీతం ప్రీతి శాలి హృదయం యస్య సః. కుతః ప్రీతిరత ఆహ – **విశాఖపరిపూజిత** ఇతి. విశాఖో నిత్యమముం భక్త్యా పూజయతి తతోఽస్మిన్ ప్రీతిరీశ్వరస్యేతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విశాఖనిర్దమ్భబన్ధుర్విశాఖపరదైవతమ్ ।
విశాఖపరమోదారతపోవల్లీఫలప్రదః ॥ 199

యథా బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాణాం తథా కుమారస్యాపి భగవాన్ అకృత్రిమబన్ధుః, పరదైవతఞ్చ. విశాఖసమ్బన్ధిన్యాః పరమముత్కృష్టముదారం మహత్ యత్తపః తద్రూపిణ్యా వల్ల్యా లతాయాః ఫలప్రదః భగవదనుగ్రహాదేవ కౌమారం తపః ఫలితమ్. (౩)

శ్లో॥ వికైతవతపోరూపో విదోషతపఆశ్రయః ।
విదర్శనతపఃప్రాప్యో వివిఘ్నసుతపఃప్రియః ॥ 200

నాయం కుమారస్యైవ తపః ఫలదః. కిన్తు సర్వేషామపి. తత్ర చ న కేవలం తపః ఫలదః, కిన్తు తపోఽపీత్యాహ వికైతవమకృత్రిమం ఫలాభిసన్ధ్యాదిరహితమితి భావః. తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిలక్షణమ్. తద్రూపోఽసౌ సర్వస్యాపి భగవద్రూపత్వేన తపసోఽపి భగవద్రూపత్వాదితి భావః. అయమేవ విదోషస్య తపస ఆశ్రయశ్చ. విః పరమాత్మా దృశ్యతే యేన తేన తపసా చిత్తైకాగ్ర్యలక్షణేన ప్రాప్తుం శక్య ఇత్యయమేవ తపసః ఫలఞ్చ, వివిఘ్నం విఘ్నానుపహతం శోభనం తపః యేషాన్తేషాం ప్రియః. తేషు ప్రియ ఇతి వా. తే ప్రియా యస్యేతి వా. తప ఏవ ప్రియం యస్యేతి వా. **వివిఘ్నసుతపఃప్రియః** తస్మాద్భగవానయం తపోమయ ఇతి భావః. (౪)

శ్లో॥ విషాధీశో విషాధీశచేతఃకమలభాస్కరః ।
విషాధీశప్రతీచీదో విశేషజ్ఞానదాయకః ॥ 201

నను తపోమయోఽపి భగవానయం జ్ఞానేనైవ ప్రాప్తుం శక్యః. న తపసా. **“నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనా”**యేతి శ్రుతేః. తచ్చ జ్ఞానం వరు

ణోపాసనయా సిద్ధ్యతి. భృగువల్యాం వరుణేవ భృగోర్జ్ఞానోపదేశస్య కృత త్వాత్. వరుణస్య చ ఉత్తమజ్ఞానిత్వాదతో వరుణసేవా కార్యేత్యత ఆహ - స చ వరుణో భగవానేవ. జ్ఞానినో బ్రహ్మత్వాత్. వరుణస్యాపి హృది భగవద్రూపస్ఫురణాదేవ తాదృశో వికాస ఇత్యాహ. **విషాధీశ చేతః కమలభాస్కర** ఇతి/ విషాధీశో ఽప్పతి ర్వరుణః. అకామాయ మోక్ష కామాయాపి వరుణాయ భగవతా ప్రతీచీదిగ్దత్తా కృపయేత్యాహ - **విషా ధీశప్రతీచీద** ఇతి. తస్య చ వరుణస్య భగవానేవ గురుః. అతః విష్ణురేవ జ్ఞానా ర్థమపి సేవ్యః. కిమవాన్తరవరుణసేవయా. (౪)

శ్లో॥ విషాధీశాన్తరారామో విషాధీశహృదీశ్వరః ।
విషాధీశ్వరవిజ్ఞాతతత్త్వో విషపతిప్రియః ॥ 202

జ్ఞానప్రదమముమేవ వరుణో నిత్యం హృది సన్ధత్తే. అత ఏతస్య హృదయం విష్ణుపరతన్త్రమేవ. యదయం విష్ణోస్తత్త్వం జ్ఞాతవానతో విష్ణో రయమతీవ ప్రియః **విషపతిః ప్రియో** యస్యేతి బహువ్రీహిః. యద్వా విష్ణు రాత్మేతి విష్ణుతత్త్వం యదయం వేద ఆత్మా సర్వస్య ప్రియ ఇతి తద్వరు ణస్య విష్ణురతీవ ప్రేమాస్పదభూతః. (౪)

శ్లో॥ వివిక్తద్వారనవకబ్రహ్మపత్తనభాసనః ।
విస్రుతామృతసమ్పూర్ణబ్రహ్మపుర్యన్తరుజ్వలః ॥ 203

సాఙ్ఖ్యవద్యోగస్యాపి భగవత్ప్రాప్త్యుపాయత్వాద్యోగమవతారయతి. తావద్యోగో నామ చిత్తవృత్తినిరోధః. స చ నిరోధ ఆత్మని కార్యస్తస్య చాత్మనస్స్థితిమాహ, వివిక్తం పరస్పరాసఙ్కీర్ణం ద్వారాణాం నవకం చక్షుర్ద్వయ శ్రోత్రద్వయ నాసికాద్వయ వక్త్రగుదమేఢ్రనామకమితి భావః. యస్య తద్బ్రహ్మణః పరమాత్మనః పత్తనం శరీరం తద్భాసయతీతి తథోక్తః. తదేవ భఙ్గ్యన్తరేణ వదతి. బ్రహ్మపత్తనం విశినష్టి. విస్రుతేన సమ్పూర్ణచన్ద్ర మణ్డలాద్గలితేన అమృతేన సమ్పూర్ణాయాః బ్రహ్మపుర్యా అన్తర్మధ్యే ఉజ్జ్వలో భాసమానః **"అష్టాచక్రా నవద్వారా దేవానాం పూరయోధ్యా యో వైతాం బ్రహ్మణో వేద అమృతేనావృతామ్పురీ"** మితి శ్రుతేరితి భావః. (౭)

శ్లో॥ విశుద్ధచక్రనిలయో విశుద్ధారిదృగర్చితః ।
విశుద్ధచక్రావేశితాసుప్రాప్యో వివిధచక్రకృత్ ॥ 204

విశుద్ధచక్రం భ్రూమధ్యవర్తిచక్రవిశేషః తన్నిలయో యస్య సః. విశుద్ధారిణి విశుద్ధచక్రే దృగ్దృష్టిర్యేషాం స్తైరర్చితస్సేవితః. విశుద్ధచక్రే ఆవేశితా అసవో యైస్తైః ప్రాప్తుం శక్యః **"భృవోర్మధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్ స తం పరం పురుషముపైతి దివ్య"** మితి శ్రుతేః. వివిధాని మూలా ధారాదీని చక్రాణి కరోతీతి వివిధచక్రకృత్. అనేన అతీవ కృపాలురయ మ్భగవాన్, జీవానాం ముక్తియోగ్యం చక్రశాలిపురం దత్వా తత్ర చ చక్రే స్వయం స్థిత్వా అముం మాం యూయం భజతేతి బోధయిత్వా జీవా న్మోచయతీతి వ్యజ్యతే. (౪)

శ్లో॥ వివిక్తషట్చక్రపురస్వామీ వివిధచక్రగః ।
విశుద్ధచక్రోపరిస్థపూర్ణచన్ద్రో విశుద్ధదృక్ ॥ 205

వివిక్తాని షట్చక్రాణి యస్య తస్య పురస్య దేహస్య స్వామీ ప్రభుః. ఈశ్వరపరతన్త్రత్వాద్దేహేన్ద్రియాదీనామ్/ నాయం విశుద్ధే ఏకస్మిన్నేవ లం వర్తతే, కిన్తు సర్వేష్వపి చక్రేష్విత్యాహ - **వివిధచక్రగ** ఇతి. విశుద్ధ చక్రోపరిస్థః పూర్ణచన్ద్రబిమ్బోஉయమేవ. సహస్రారచక్రే షోడశకలాపరి పూర్ణః పరమాత్మా వర్తత ఇతి తత్సిద్ధాన్తాత్. భగవానపి నిజానన్దాయ స్వశ రీరస్థ విశుద్ధచక్రే దృష్టిమాన్భవత్యేవేత్యాహ - **విశుద్ధదృగి**తి. (౪)

శ్లో॥ విధుభాస్వన్నాడికాన్తస్సుషుమ్నాగ్రతలాలయః ।
వివిక్తోత్థాపితాహీన్ద్రస్రుతామృతవసత్ప్రియః ॥ 206

విధోశ్చన్ద్రస్య నాడికా పిఙ్గలా, భాస్వతస్సూర్యస్య నాడికా ఇడా, తయోరన్తర్మధ్యే సుషుమ్నానామ్నీ నాడీ వర్తతే/ తస్యా అగ్రతలం బ్రహ్మరన్ధ్రనామకం తస్మిన్నాలయో నివాసో యస్య. వివిక్తే విజనస్థలే. స్థిత్వా యే యోగినః అహీన్ద్రం కుణ్డలనామానముత్థాపయిత్వా తతః కుణ్డలినస్సకాశాన్నిస్సృతమమృతం పిబన్తి, తాదృశాస్సన్తః విద్వాంసః ప్రియా యస్య సః. తేషాం ప్రియ ఇతి వా. (౨)

**శ్లో॥ విరతస్వాన్తకమలప్రతీతో వితమఃప్రభః ।
విపరానుభవాకారో విశ్వశూన్యవిచక్షణః ॥ 207**

ఏవం విధానాం స్వాన్తకమలం విరతం నిర్వ్యాపారం భవతి, ప్రాణ నిరోధేన వృత్తినిరోధాదితి భావః. తత్ర చ భగవానయం ప్రతీయతే. **"యదో-పరామో మనసో నామ రూపరూపస్య దృష్టస్మృతసమ్ప్రమోషాత్. య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మై శుచిషద్మనే నమ"** ఇతి భాగవతాత్ - తదానీం తస్యాం పరమార్థదశాయాం కింరూపో భగవా? నిత్యత ఆహ - **వితమఃప్రభ** ఇతి, సర్వోపరమాత్తమస్తేజశ్చేత్యుభయం శిష్యతి. తచ్చ ద్వయం నాస్మిన్నస్తి. **"న తేజో న తమస్తత"**మితి స్మృతేః తర్హి కిం శూన్యం భగవాన్? నేత్యాహ - **విపరానుభవాకార** ఇతి. విగతే పరే అనుభవిత్రనుభావ్యే యస్య స చాసావనుభవ ఏవాకారో యస్య స తథోక్తః. కేవలానుభవాత్మక ఇత్యర్థః. అశూన్యత్వే హేతుమాహ - విశ్వ శూన్యవిచక్షణ ఇతి. సర్వశూన్యస్య సాక్షీ. అయమ్భావః. తదానీం శూన్య మస్తీతి యేన జ్ఞాతం, తస్య సత్త్వాత్కథం శూన్యత్వమాత్మన ఇతి. యది కేనాపి న జ్ఞాతమిత్యుచ్యేత తర్హి శూన్యమిదమసాక్షికమసత్యమేవ స్యాదితి భావః. (౪)

**శ్లో॥ వివికల్పసమాధ్యాత్మా వివికల్పసమాధిభాక్ ।
వివికల్పసమాధ్యాప్యో వివికల్పసమాధిదృక్ ॥ 208**

యోగస్య యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణ సమాధయోఽష్టాఙ్గాని. యమాదయో ధారణాన్తాస్తత్ర త్రత్ర దర్శితా ఏవ/ సమాధిస్తు ద్వివిధః. సవికల్పకో నిర్వికల్పశ్చేతి. తత్ర నిర్వికల్పసమాధి ర్నామచతుష్టయేన దర్శితః. నిర్వికల్పసమాధిః, తద్వాన్పురుషః, తత్ప్రాప్యః పరమాత్మా, తద్ద్రష్టా కేవలాత్మా, ఇత్యేతచ్చతుష్టయమపి విష్ణురేవ. (౪)

**శ్లో॥ వికల్పితసమాధిస్థపురుషాజ్ఞేయసత్పదః ।
వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మా విశ్వమాయాదురన్వయః ॥ 209**

సవికల్పసమాధిస్థాః పురుషాస్తు నాస్య వాస్తవం స్వరూపం జ్ఞాతుం శక్నువన్తి. నను కిం సమాధిక్లేశేన? విశ్వమస్తి - విశ్వం భాతి - విశ్వప్రియ-మిత్రస్య యస్సచ్చిత్సుఖాంశః స పరమాత్మా, తద్భిన్నాంశస్తు విశ్వమితి వివిచ్య భగవన్తం సుఖేన జానీయాదితి శఙ్కాయామహో యస్తాదృశో దివ్యజ్ఞానీ స సాక్షాదీశ్వర ఏవ. న హ్యన్యేషామిదం జ్ఞానమ్ క్వాపి సులభం స్యాదిత్యాహ - వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మేతి. వివిక్తాని సచ్చిత్సుఖాని యేన స ఆత్మా మనో యస్య సః. యో మనసా సచ్చిత్సుఖాని విశ్వతో వివేచయతి స ఇత్యర్థః. నను విశ్వే సఙ్కీర్ణోఽయమాత్మా కథం విశ్వతః పృథక్కర్తుం శక్య ఇత్యత ఆహ - విశ్వమాయాదురన్వయ ఇతి. విశ్వమేవ మాయా మాయా కార్యత్వాదితి భావః. తస్యా దురన్వయః దుస్సమ్బన్ధః నాస్య విశ్వ సాఙ్కర్యమిత్యర్థః. (౩)

శ్లో॥ వికల్పతదభావానాకలితో విలయోదయః ।
విద్యావిద్యోపాధిహీనో విద్యావిద్యాప్రకల్పనః ॥ 210

నను యం త్వమాత్మానం వదసి, స సవికల్పో వా? నిర్వికల్పో వా? యది సవికల్పస్తర్హి సోఽప్యనిత్య ఏవ. యది నిర్వికల్పస్తర్హి స కథం తవ వాక్యస్య విషయో భవేత్? ఇతి శఙ్కామ్పరిహరతి. వికల్పతదభావా నాకలితః వికల్పేన తదభావేన నిర్వికల్పేన చ అనాకలితః అసంస్పృష్టః. అయమాశయః, సత్యం త్వదుక్తరీత్యా భగవతి నిర్వికల్పే యథామద్వాక్యం న ప్రసరతి, తథా త్వద్వికల్పోఽపి. త్వయా హ్యాత్మా సవికల్పో వా నిర్వి కల్పో వేతి వికల్పితమ్. తస్య చ వికల్పస్య నిర్వికల్పే బ్రహ్మణి ప్రవృత్తిర్న సమ్భవతి. అతస్త్వత్ప్రశ్నస్యైవాసిద్ధత్వాన్నాస్తి మదుత్తరావకాశ ఇతి. **"వికల్పతదభావాభ్యామసంస్పృష్టాత్మవస్తుని, వికల్పితత్వ లక్ష్యత్వ సమ్బన్ధాద్యాస్తు కల్పితా"** ఇతి విద్యారణ్యాచార్య వచనాత్. నను వస్తుతో వికల్పాద్యనాకలితేఽస్మిన్మాయయాపి కథం తత్కలనమితి శఙ్కాయాం యా మాయా భగవతి నిష్ప్రపఞ్చే ప్రపఞ్చమేవ కల్పయతి, తస్యా వికల్పాది కలనం కియదిత్యాహ - **విలయోదయ** ఇతి. వేదాకాశస్య లయ ఉదయశ్చ యస్మిన్ యస్మాచ్చ స తథోక్తః. విదిత్యుపలక్షణం వాయ్వాదీనామ్. యద్వా భగవతి ఖం కల్పితం, ఖాత్తు వాయ్వాదికం క్రమేణ జాతమితి

వేదేఖస్య గ్రహణమ్. **"ఆత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః, ఆకాశాద్వాయు ర్వాయోరగ్ని"**రితి సంభూతిశ్రుతేరితి భావః. యద్యస్మాజ్జాయతే, తత్తస్మి న్నేవ లీయత ఇతి ఖస్య భగవత్యేవ కారణే లయః. నన్వాత్మా ద్వివిధః అవిద్యోపహితో మాయోపహితశ్చేతి. తత్ర కం త్వం విష్ణుం వదసీత్యత ఆహ. **విద్యావిద్యోపాధిహీనః** ఉపాధిద్వయరహితం చిన్మాత్రమేవాహం విష్ణుం వదామి. ఉపహితత్వరూపధర్మస్య నిర్విశేషత్వవ్యాఘాతహేతు త్వాత్. బ్రహ్మ హి నిర్విశేషమ్. నన్వేవం నిరుపాధేర్బ్రహ్మణః కథముపహితత్వమత ఆహ - **విద్యావిద్యాప్రకల్పన** ఇతి. విద్యావిద్యయో ర్మాయావిద్యయోః ప్రకర్షేణ కల్పనా యస్మిన్ సః. కాల్పనికమేవ బ్రహ్మణ ఉపహితత్వమ్. ఉపాధేరేవ కల్పితత్వాదితి భావః. (౪)

శ్లో॥ విశేషహీనచిద్రూపమాయాకల్పితదేహభాక్ ।
వివాదావిషయావార్యమాయో విప్రకృతిప్రభః ॥ 211

బ్రహ్మణి ఉపాధికల్పనా పూర్వముక్తా అధునా ఔపాధికదేహకల్పన మాహ - విశేషహీనే నిర్విశేషే చిద్రూపే బ్రహ్మణి యా మాయా తయా కల్పితం చతుర్భుజత్వాది విశిష్టం దేహం వైష్ణవం శరీరం భజతీతి భాక్. అయమేవేశ్వరః యో మాయయా కల్పితః. **"జీవేశావాభాసేన కరో"**తీతి శ్రుతేః. నన్వవిద్యయా జీవః మాయయా ఈశ్వరశ్చ కల్పిత ఇతి హి తవ సిద్ధాన్తః. **"భవతు బ్రహ్మణి మాయా కేన కల్పితా? నిర్విశేషే బ్రహ్మణి మాయాపి కథమాసీత్?"** అత ఆహ - వివాదావిషయావార్యమాయః భగ వత ఇయం మాయా వివాదస్య విషయభూతా న భవతి. నాపి శపథేన నివారితుం శక్యా అతో మాయాయామేవంవిధవికల్పనా న సమ్భవన్తి. సర్వాశ్చర్యమయత్వాత్తస్యా అతో బ్రహ్మణి స్వకాలే ఇయం మాయా స్వత ఏవ భవతి. **"మాయా చావిద్యా చ స్వయమేవ భవత"** ఇతి శ్రుతేః నాపి మాయయా మాయాకార్యేణ జగతా వా బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వమ్. ఐన్ద్రజాలికమాయయా తత్కార్యగన్ధర్వనగరేణ వా గగనస్య సరూపత్వా భావాదితి బోధ్యమ్. నన్వేవం కల్పితత్వావిశేషాజ్జీవతుల్య ఏవేశ్వరోఽ పీత్యత ఆహ - **విప్రకృతిప్రభ** ఇతి. ప్రకృతేర్మాయాయాః ప్రభా సామ ర్థ్యం మోహకత్వరూపం యత్ర విహతం స ఈశ్వరః. యస్తు ప్రకృతిపర

తన్త్రస్స జీవః. న హి కల్పితత్వమాత్రేణ సామ్యం వక్తుం శక్యమ్ ఐన్ద్ర జాలికకల్పితగన్ధర్వనగర తదధిష్ఠాతృపురుషాణామివేతి భావః. (౩)

శ్లో॥ విషువాద్యపరిచ్ఛేద్యో విభావర్యాదికల్పనః ।
విభావర్యాద్యవయవవత్సరాత్మకచక్రకృత్ ॥ 212

కిఞ్చ జీవవన్నాయం త్రివిధపరిచ్ఛేదశాలీత్యాహ – విషువశబ్దో లక్ష ణయా కాలసామ్యవాచీ, ఆదిపదాద్దేశవస్తుగ్రహణమ్. కాలేన దేశేన వస్తునా చ పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః సర్వదేశసర్వకాలవృత్తిత్వాత్సర్వవస్తురూప త్వాచ్చేశ్వరస్యేతి భావః. ఏవం మాయామయ ఈశ్వర ఆదౌ కాలమేవ కల్పితవానితి వక్తుమాదౌ దివారాత్రకల్పనామాహ. **విభావర్యాదికల్పనః** ఆదిపదాద్దివాగ్రహణమ్. సర్వం సఙ్కలయ్యాహ – విభావర్యాదయోఽవ యవా యస్య తద్వత్సరాత్మకం సంవత్సరరూపం చక్రం కరోతీతి తథోక్తః. (౩)

శ్లో॥ వినిరోద్ధాబ్దచక్రోరువేగాత్తపురుషాయుషః ।
విశ్వత్రాణాత్మచరణప్రపన్నధ్రువసద్గతిః ॥ 213

భగవతా కృతమిదం కాలచక్రం క్వాప్య ప్రతిహతమిత్యాహ విని రోధస్య విశృఙ్ఖలస్య అబ్దచక్రస్య ఉరుణా వేగేన ఆత్తమపహృతం పురుషా యుషం పురుషాణామాయుశ్శతవర్షపరిమితమితి భావః యస్య స తథోక్తః. అథ కాలచక్రాద్భీతం జనమాశ్వాసయతి. విశ్వత్రాణాం ప్రపఞ్చశరణం ఆత్మనో విష్ణోశ్చరణం ప్రపన్నానాం ప్రతిపత్తిం గతానాం ధ్రువా శాశ్వతీ. కాలచక్రాహతేత్యర్థః అత ఏవ సతీ శోభనా గతిః గమ్యస్థానమ్ పరమ్పద మితి యావత్. యస్మాత్స తథోక్తః. అత్ర దృష్టాన్తతయా ధ్రువాఖ్యభాగ వతవృత్తాన్తః ప్రతీయతే. తథా హి తాదృశం చరణం ప్రపన్నస్య ధ్రువస్య సతీ నిత్యా గతిర్యస్మాత్స ఇతి. (౨)

శ్లో॥ విభ్రమత్కాలనేమిఘ్నో విషవో విషువప్రభుః ।
వికాలచక్రపదగో వివస్వద్భ్రమణాతిగః ॥ 214

కుత ఏతదేకాశ్రయణాత్సద్గతిరత ఆహ. విభ్రమన్తం విశేషేణ చలన్తం కాలనేమిం కాలచక్రం హన్తీతి తథోక్తః. స చ కాలో భగవానే వేత్యాహ - **విషువ** ఇతి. కాల ఇత్యర్థ. కాలస్య భగవదాజ్ఞా, రూపత్వా ద్భగవానేవ కాలస్య ప్రభురిత్యాహ - **విషువప్రభురి**తి. పరమపదే తు నాస్తి కాలచక్రప్రవృత్తిః, తత్ర సూర్యాభావాత్, అపి చ సూర్యో హి భ్రమణ వేగేన అస్మదాదీనామాయుః కలయతి, భగవాంస్తు తతోఽప్యధికవేగః, అత స్తస్మిన్సూర్యశక్తిః న ప్రభవతీత్యాహ - **వివస్వద్భ్రమణాతిగ** ఇతి. వివ స్వతో భ్రమణమతిగచ్ఛతీతి తథోక్తః. (౧)

శ్లో॥ వివస్వదాయుఃకలనో వివస్వత్సుతశాసనః ।
వివస్వత్తనయోదారదణ్డపాశాహితప్రభః ॥ 215

అత ఏవాయం సూర్యస్యాయుః కలయతి సఙ్ఖ్యాతి. నను ఇహ లోకే ధర్మమధర్మం వా కృత్వా మర్త్యా అవశ్యం మ్రియన్తే తతః పరలోకే యేషాం ధర్మమధర్మఞ్చ పరిశీల్య ఏతానవశ్యం యమశ్శిక్షయతి, తదధునైవ యమ ఏవాస్మాభిరాశ్రయణీయ ఇతి కాలప్రసఙ్గాదవతీర్ణాం యమసేవాశ ఙ్కాం నివారయతి. **వివస్వత్సుతశాసనః** యమస్యాపి య ఏవ శాస్తా స ఏవ అస్మాకమపీతి వృథైవాన్తరయమసేవేతి భావః, యమో హి కాలదణ్డ కాలపాశాభ్యామమోఘాభ్యాం బలినః పురుషాన్ దణ్డయతి, తయోశ్చ యమదణ్డసాధనయోర్న స్వతశ్శక్తిః. కిన్తు భగవత్తేజసైవేత్యాహ. వివస్వ త్తనయస్య సూర్యపుత్రస్య యమస్య సమ్బన్ధినోః ఉదారయోర్మహతోః దణ్డపాశయోరాహితా వ్యస్తా ప్రభా యేన స తథోక్తః. అతో న యమా న్నాపి తద్దణ్డాన్నాపి తత్పాశాద్భాగవతేన భేత్తవ్యమితి భావః. (౩)

శ్లో॥ వికలాకాష్ఠాదిసత్యకాలో విశ్వోత్తరాపదః ।
విపూర్వో విప్రతీచీకో విధిలోకాదిదక్షిణః ॥ 216

అథ యో నిత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవేత్యాహ కలాకాష్ఠాదిరహితో యస్సత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవ. అయఞ్చ విష్ణుర్నిత్యలీలారూపవిభూతి ద్వయవాన్. తత్ర లీలావిభూతిః ప్రపఞ్చ ఏవ. అథ యశ్చ నిత్యవిభూతి ర్నారాయణస్స హి పరమపదే పరమవ్యోమ్ని అప్రాకృతే దివ్యవైకుణ్ఠే వర్తతే.

తచ్చ పదం కుత్రేత్యత ఆహ – **విశ్వోత్తరాపదః**. విశ్వస్మాదప్యుత్తరస్యాం దిశి పదం స్థానమ్ యస్య సః. యస్మాదుపరి న కిఞ్చిదస్తి తదస్య పదమిత్యర్థః. సర్వోత్తరమితి యావత్. తస్య చ పదస్య పూర్వా దిక్ నాస్తి, ప్రతీచీ దిక్ నాస్తి, సూర్యాభావాదితి భావః. యద్వా – తస్యాః పూర్వస్యాం దిశి ప్రతీచ్యాం వా కిమపి నాస్తి. అత ఏవేదమసదృశమితి భావః. విధిలోకాదయస్తు అస్య దక్షిణస్యాం దిశి వర్తన్తే ఇత్యాహ – విధిలోకాదయో దక్షిణా యస్య స తథోక్తః. పదతద్వతోరభేదాధ్యవసాయాదియముక్తిః. (౫)

శ్లో॥ వివస్వద్విధుతారాదిభ్రమణాగోచరాలయః ।
విధ్వాదిమచ్ఛింశుమారచక్రనిత్యభ్రమావహః ॥ 217

పూర్వాద్యభావే హేతుం కణ్ఠత ఏవాహ – వివస్వతో విధోస్తారాణాం నక్షత్రాణామాదిపదాత్కుజాదిగ్రహాణాఞ్చ భ్రమణానామగోచరః అవిషయ ఆలయః యస్య స తథోక్తః, తత్ర హేతుమాహ – విధ్వాదయో యస్మిన్ తద్యచ్ఛింశుమారాఖ్యం చక్రం తస్య నిత్యం భ్రమం భ్రమణమావహతీతి తథోక్తః. భగవత్పదాధారదేవ శింశుమారచక్రమధః పతనరహితం సద్భ్రమతి నిత్యమ్ యచ్ఛింశుమారచక్రభ్రమణాన్తఃపాతి తజ్జగత్సూర్యాదిభ్రమణవిషయమన్యత్తు – పరమపదమితి భావః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వామిత్రాదిసప్తర్షిపూజితధ్రువలోకకృత్ ।
విశ్వామిత్రాదిసప్తర్షిదత్తజ్యోతిర్మయక్షితిః ॥ 218

విశ్వామిత్రో భవిష్యత్సప్తర్ష్యన్యతమో ఋషిః స ఆదిర్యేషాన్తైస్సప్తర్షిభిః వశిష్ఠాదిభిః పూజితం ధ్రువలోకం ధ్రువస్య నివాసం కరోతీతి తథోక్తః. భగవతః పదం ధ్రువపదాదన్యదేవ. ధ్రువమణ్డలమేవ సప్తర్షయో నిత్యం ప్రదక్షిణీకుర్వన్తి, న తు పరమపదమతో న తద్ధ్రువపదతుల్యం, కిన్తు తస్మాదప్యుపరితనమేవేతి భావః. తేభ్యశ్చ సప్తర్షిభ్యో భగవతైవ జ్యోతిర్మయం స్థానం దత్తమ్. సప్తర్షిమణ్డలస్య పృథక్కృత్వాదితి భావః అత్ర వైవస్వతమన్వన్తరే వశిష్ఠాదయస్సప్తఋషయః, భవిష్యతి మన్వన్తరే తు విశ్వామిత్రాదయ స్సప్తర్షయ ఇతి బోధ్యమ్. (౨)

శ్లో॥ వివిక్తనక్షత్రపథో వియద్గఙ్గాధునీధరః ।
వివస్వత్స్యన్దనాధారో విధులోకరసావహః ॥ 219

నిత్యవిభూతివర్ణనాయ ప్రవృత్తోఽపి భగవతో ధ్రువమణ్డలప్రసఙ్గాదాహ - అనేనైవ నక్షత్రమార్గోఽపి వివిచ్య కృతః. అయమేవ మన్దాకినీప్రవాహస్యాప్యాధారః. సూర్యరథస్యాప్యయమేవ ధర్తా. కృతధర్మాశ్చన్ద్రలోకం గత్వా తత్ర రసం భుక్త్వా జీవన్తి. స చ రసశ్చన్ద్రే భగవతైవ కృతః. అనేన సూర్యచన్ద్రమణ్డలనిర్మాతాపి భగవానేవేతి ధ్వన్యతే. (౪)

శ్లో॥ విద్యుద్వివస్వద్వరుణాద్యాతివాహికకల్పకః ।
విరోచనజ్యోతిరాద్యాపునరావృత్తిమార్గకృత్ ॥ 220

భగవానయం స్వభక్తాన్ స్వలోకం గమయితుం స్వయమేవాతివాహికాన్ కల్పయామాస. తే చ సూర్యవరుణవిద్యుదాదయః. ఆతివాహికా నామ పాన్థాన్గ్రామాద్గ్రామాన్తరం యే నయన్తి తే. అతివాహయన్తి పాన్థానిత్యాతివాహికాః. "అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లష్షణ్మాసా ఉత్తరాయణ"మితి యోర్చిరాదిమార్గోఽస్తి సోఽపి భగవతైవ కృతః. అత్రాగ్న్యాదిపదాని తదధిదేవతాబోధకానీతి బోధ్యమ్. విస్తరస్తు భాష్యాదావనుసన్ధేయః. (౨)

శ్లో॥ విధూతకలుషోధారభక్తదత్తాత్మరూపకః ।
విమానప్రవరానీతభక్తదర్శనకౌతుకః ॥ 221

న కేవలమయం పరమపదస్య మార్గం ఆతివాహికాంశ్చేత్యుభయం నిర్మమే, కిన్తు పరమపదపాన్థేభ్యో నిజం రూపమపి దదాతి. తతశ్చ తానాత్మరూపిణో భక్తాన్ స్వీయేనైవ విమానేన స్వలోకం ప్రత్యానీతానభ్యాగచ్ఛత్యుత్కణ్ఠాతిశయాదిత్యాహ. విమానప్రవరానీతానాం భక్తానాం దర్శనే కౌతుకం యస్య సః తథోక్తః. (౨)

శ్లో॥ విధిరుద్రాదిసత్కారతుష్టభక్తప్రియంవదః ।
విద్యుదమ్బరసచ్ఛృఙ్ఖచక్రభక్తగణావృతః ॥ 222

తేషాఞ్చ పరమపదపథికానాం మధ్యేమార్గం బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాది సత్కారలాభస్స్యాత్. తతశ్చ తుష్యన్తి భక్తాః తాంశ్చ పరమపదప్రాప్తాన్ భగవానయం స్వాగతం పృచ్ఛతి. తతశ్చ విద్యుత్తుల్యమమ్బరం వస్త్రమ్ శోభనే శఙ్ఖచక్రే చ యేషాన్తైర్భక్తగణైరయం పరివేష్టితో భవతి. (౨)

శ్లో॥ విముక్తనిత్యముక్తాత్మసేవితో విచ్యుతిస్వకః ।
విముక్తనయనానన్దో విముక్తహృదయప్రియః ॥ 223

తత్ర చ పరమపదే ముక్తా నిత్యముక్తాశ్చేతి ద్వివిధాః పురుషాస్సన్తి, ముక్తాస్తు దర్శితాః. నిత్యముక్తాస్తు నిత్యసూరయోఽనన్తగరుడవిష్వక్సేనాదయః. తైర్ద్వివిధైరప్యాత్మభిః పురుషైః పురుషోత్తమోఽయం సేవ్యతే. ఏవం స్వాశ్రితమోచనాదేవ భగవానయమచ్యుత ఇతి ప్రసిద్ధనామా భవతీత్యాహ - **విచ్యుతిస్వక** ఇతి. విగతాచ్యుతిర్భ్రంశో యేషాన్తే విచ్యుతయః. స్వకాస్స్వీయా యస్య స తథోక్తః. ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుత ఇతి వ్యుత్పత్తేరితి భావః. ముక్తాశ్చ భగవన్తం దృష్ట్వా సుఖితనేత్రా భవన్తి. యతోఽయన్తేషాం హృదయప్రియః మనసోఽతీవ ప్రియః. (౪)

శ్లో॥ విముక్తహృదయారామో విముక్తోక్తాత్మతత్త్వకః ।
విముక్తజనసంవాదీ విముక్తజనతర్పణః ॥ 224

అత ఏవ తేషాం హృదయాన్యత్ర నిత్యమాసమన్తాద్రమన్తే. తేషాం హృదయేష్వయం రమత ఇతి వా. తేభ్యశ్చాయమ్పరమాత్మనస్స్వస్య తత్త్వం విదితమపి పునః పునర్వదతి. ఏవం రూపేణ తైశ్చాయం సంవాదం కరోతి. ఏవం సంవాదాదినా తానయం తర్పయతి. ఏతేన సగుణముక్తిక్షేత్రం వైకుణ్ఠఙ్గతానాం ముక్తానాం తత్ర కిం కృత్యమితి శఙ్కా సుష్ఠు ప్రత్యుక్తా. (౪)

శ్లో॥ విరజాతోయసంసర్గప్రాకృతాత్మీకృతస్వకః ।
విరజాతీరకాన్తారవిహృతో విరజాప్రియః ॥ 225

అథ పరమపదే భగవతో విహారమాహ - పరమపదస్య పరిఘాభూతా విరజా నామ కాచిద్దివ్యా నదీ వర్తతే తస్యా స్తీరే తులస్యాదిమయం కాన్తా

రమస్తి. తత్ర విహృతం విహారో భగవతోఽస్యాస్తి. అత ఏవ భగవానయం **విరజాప్రియః** విరజా ప్రియా యస్యేతి **బహువ్రీహిః** విరజాయాః ప్రియ ఇతి **తత్పురుషో** వా. విరజావైభవమాహ - విరజాతో యస్య సంసర్గేణ అప్రాకృతః ఆత్మా దేహః యేషాన్తే అప్రాకృతాత్మానః. అతథాభూతా స్తథా భూతాః కృతా ఇతి అప్రాకృతాత్మీకృతాః స్వకా భక్తా యేన స తథోక్తః. యస్య స ఇతి వా. భక్తా హి మనుష్యదేహం త్యక్త్వా దివ్యం దేహమాశ్రిత్య విమానప్రవరమారుహ్య సూర్యమణ్డలాదీనతీత్య తత్ర తత్ర తైస్తైః పూజితాః క్రమేణ సత్యలోకమప్యతీత్య తతో విరజాతీరం గత్వా తత్ర విరజాయాం నిమజ్జ్య తఇ్చ దేహముత్సృజ్య అప్రాకృతం భగవద్దేహతుల్యం దేహం భజన్తే ఇతి తత్త్వమత్రానుసన్ధేయమ్. (౪)

శ్లో॥ **విరజాతీరతులసీవనదేవీనిషేవితః ।**
విరజాతోయకణభాక్సుగన్ధిపవనార్చితః ॥ 226

విరజాయాస్తస్యాస్తీరే తులసీవనమస్తి. తదధిష్ఠాత్రీ చ కాచన దేవీ అస్తి. వనాధిష్ఠాతృవనదేవతావత్. సా చ దేవీ ప్రకృతే తులస్యేవ. తయాయం నితరాం సేవ్యతే. తత్ర చ వనే విరజాశీకరధారీ శోభనగన్ధశ్చ సుఖస్పర్శో వాయుర్భగవన్తం సేవతే. (౨)

శ్లో॥ **విరజాతోయకపటసచ్చిదానన్దవిగ్రహః ।**
విరజా విరజాతోయసుస్నాతో విరజాపతిః ॥ 227

విరజాతోయానాం కపటేన యే సచ్చిదానన్దా స్త ఏవ విగ్రహాశ్శరీరం యస్య సః. విష్ణోర్జలమయీ తనుర్విరజా. విరజాజలన్తు సచ్చిదానన్దమయమిత్యర్థః. అత ఏవ విరజాపి భగవానేవ. యశ్చ తస్యాం సుస్నాతస్సోఽపి భగవానేవ. నహ్యన్యస్య ఈదృగైశ్వర్యం సమ్భవతీతి భావః. నదీనాం భువి సాగరః పతిః. విరజాయాస్తు భగవానేవ. విష్ణుగామినీత్వాద్విరజాయాః. (౪)

శ్లో॥ **విరజోర్మిచ్ఛటాడోలావిహారీ విరజాన్తరః ।**
విరజాదేవతాకేళిర్విరజావిభ్రమాశయః ॥ 228

విరజాయాం యా ఊర్మిచ్ఛటా తస్యాం డోలాయామివ విహారోఽ స్యాస్తీతి తథోక్తః. విరజానద్యధిష్ఠాత్రీ తేవతాపి విరజైవ. గఙ్గాప్రవాహా ధిష్ఠాతృగఙ్గాదేవతావత్. తస్యా ఆన్తరః హృద్గతః తస్యా మనోహర ఇత్యర్థః. అత ఏవ విరజాదేవతయా సహ కేలిః క్రీడా యస్య సః. విరజాయా దేవతావిభ్రమాశ్శృఙ్గారచేష్టితాని ఆశయే హృది యస్య సః. విరజావిభ్రమా క్రాన్తహృదయత్వాదయం విరజయా సహ క్రీడతీత్యర్థః. (౪)

శ్లో॥ విరజామీననయనాకరాలిఙ్గితకన్ధరః ।
విరజావర్తనాభీదృగ్విరజాపులినాశ్రయః ॥ 229

మీనే ఇవ నయనే యస్యాస్సా మీననయనా స్త్రీ. మీనా ఏవ నయనాని యస్యాస్సా మీననయనా నదీతి చ. విరజైవ మీననయనా విర జేతి మీననయనేతి చ తస్యాః కరాభ్యాం హస్తాభ్యాం కరైస్తరఙ్గైర్తితి చ ఆలిఙ్గితః కన్ధరో గలో యస్య స తథోక్తః. విరజానదీతరఙ్గైః విరజాదేవీ కరాభ్యాఞ్చ ఏతస్య కంఠాలిఙ్గనం కరోతీత్యర్థః. విరజాయానద్యా దేవ్యాశ్చ ఆవర్త ఏవ నాభీ ఆవర్త ఇవ నాభీ చ తస్యాం దృగ్దృష్టి ర్యస్య సః. విరజాయా నద్యాః పులినమాశ్రయో యస్యా విరజాయా దేవ్యాః పులినమతిశయోక్త్యా జఘనమాశ్రయో యస్యేతి చ. (౩)

శ్లో॥ విరజాకుచకఞ్జాతకోశగృధ్నుకరద్వయః ।
విరజావిహగశ్రేణికాఞ్చీవిఘటనోత్కరః ॥ 230

విరజాయాః కుచతుల్యయోః కఞ్జాతకోశయోర్గృధ్ను ఆసక్తం కర ద్వయం యస్య సః. విరజాయా విహగశ్రేణిరేవ కాఞ్చీ తస్యాః విఘటన ఉత్కర ఉపప్రసారితః కరో యస్య సః, కరావుపరి ప్రసార్య తాలధ్వనిం కుర్వతి భగవతి విహగశ్రేణిర్విఘటితేత్యర్థః. అత్ర విరజాయాః కుచౌ గృహ్ణన్ కరేణ కాఞ్చీం విఘటయతి రత్యర్థమితి ధ్వనిః. (౨)

శ్లో॥ వికుణ్ఠలక్ష్మీదుకూలవిరజామ్బువిలోలనః ।
విరజాముఖకఞ్జాతచుమ్బనో విరజోదయః ॥ 231

వైకుణ్ఠనగరీ లక్ష్మ్యా దుకూలమివ భాతి. విరజాతోయమ్ తత్ర భగవతో విశేషేణ లోలనం ఖేలనం విరజాయా ముఖస్థానీయం కిఞ్చిత్కఞ్జాతం భగవాన్ ప్రేమ్ణా చుమ్బతి. యథా కామీ కామిన్యా వస్త్రం చాలయిత్వా ముఖం చుమ్బతి, తద్వదితి భావః విరజాయా ఉదయోఽభివృద్ధిర్యస్మాత్సః (౩)

శ్లో॥ విరజాభువనక్రీడానిర్జితప్రేయసీగణః ।
విరజాజలగూఢాత్మా విరజాఽక్లేదితామ్బరః ॥ 232

అస్యాఞ్చ విరజాజలక్రీడాయాం భగవతా లక్ష్మీనీలాభూమ్యాది ప్రియాసమూహో జితః. తత్ర హేతుమాహ – విరజాజలగూఢాత్మేతి. అయమాశయః. జలక్రీడాయాం జలే మజ్జన్తి పురుషా స్త్రియశ్చ. తత్ర మగ్నమదృశ్యం పురుషం యా స్త్రీగృహ్ణాతి సా విజయినీ. మగ్నా మదృశ్యాం స్త్రియం యః పురుషో గృహ్ణాతి స విజయీతి కృతసఙ్కేతాః స్త్రీపురుషాస్తత్ర విష్ణుర్నీలోజలఞ్చ నీలమితి జలే విష్ణుర్గూఢో భవతి, అతో న స గృహీతుం శక్యతే స్త్రీభిః, లక్ష్మ్యాదయస్తు విద్యుత్తుల్యత్వాజ్జలమవభాసయన్త్యో దృశ్యన్తే, అతస్తాస్సుగ్రహా విష్ణోర్భవన్తి. తదేవం విష్ణునా స్త్రియో నిర్జితా భవన్తీతి. నచైవం జలక్రీడయా అస్మాకమివ వస్త్రక్లేద ఇత్యాహ – విరజాఽక్లేదితామ్బర ఇతి. విరజయా క్లేదమార్ద్రతామప్రాపితమమ్బరం యస్య సః వస్త్రస్య దివ్యత్వాదితి భావః. లక్ష్మ్యాదీనామప్యేవంవిధత్వం బోధ్యమ్. (౩)

శ్లో॥ విరజాతీరవిహరద్వైమానికకృతోత్సవః ।
విరజాజలజన్త్వోఘముక్తౌఘపరిపూజితః ॥ 233

ఏవం జలక్రీడయా భగవానయం విరజాతీరే విహరతాం వైమానికానాం విమానేన చరతాం భక్తానాం ముక్తనిత్యోభయాత్మకానాముత్సవమానన్దాతిశయం కరోతి. విరజాజలసమ్బన్ధాన్మీనాదిజలజన్తవోఽపి ముక్తా భూత్వా భగవన్తం తత్ర విహరన్తం విశేషేణ పూజయన్తి. అత్ర మీనాదీనాం సాలోక్యరూపముక్తిరితి బోధ్యమ్. కథమన్యథా తేషాం విరజాస్థితిస్స్యాదితి భావః. (౨)

శ్లో॥ విరజామృతపానాప్తబ్రహ్మానన్దపురీజనః ।
విరజాసలిలాధారో విరజీభూతమాయకః ॥ 234

స్వర్గలోకే అమృతమస్తీతి స ఏవ శ్రేయానితి మన్దానామాశఙ్కాం పరిహరన్నాహ - విరజాయా అమృతం జలమేవ సుధేతి శ్లిష్టరూపకమ్. తస్య పానేన హేతునా ఆప్తః బ్రహ్మానన్దః యేన స చాసౌ పురీజనః వైకుణ్ఠ పత్తనస్థ జనః యస్య స తథోక్తః. స్వర్గే అమృతం పీత్వా జనా అశాశ్వ తం పరిమితమేవ సుఖం భజన్తే. వైకుణ్ఠే తు విరజాజలం పీత్వా బ్రహ్మానన్ద మనుభవన్తి. అతో విరజామృతం సర్వోత్తమమిత్యర్థః. న చ క్షుత్తృడాద్య భావాత్పరమపదస్థజనానాం కథం విరజాజలపానమితి వాచ్యమ్. బ్రహ్మా నన్దలాభార్థం తృడభావేఽపి తైర్విరజాజలం సకృత్పీతమ్. శరీరస్య జల కోశస్య చ సత్త్వాదితి. విరజా జలస్య సచ్చిదానన్దరూపత్వాత్తత్పానేన బ్రహ్మానన్దలాభ ఉచిత ఇతి భావః. నను చతుర్దశలోకా భూగోలేషు వర్తన్తే, వైకుణ్ఠస్తు తదుపరీతి తత్ర భూసమ్బన్ధాభావా ద్విరజా కేనాధారేణ వర్తతే ఇత్యత ఆహ - **విరజాసలిలాధార** ఇతి. యథా మన్దాకినీ వాయ్వాధారేణ దివి వర్తతే, తథా విరజా భగవదాధారేణ వైకుణ్ఠే ఇతి భావః. నను కేయం విరజా యదనతిక్రమణేన వైకుణ్ఠప్రాప్తిరత ఆహ - **విరజీభూతమాయక** ఇతి. భగవతో మాయైవ విరజీభూతా - స్వార్థే కప్. న చ భగవన్మాయాయాః కథం సచ్చిదానన్దత్వం? విరజాజలస్య సచ్చిదానన్దరూపత్వవర్ణనాదితి వాచ్యమ్ శుద్ధసత్త్వప్రధానాయాం ప్రపఞ్చవాసనాశూన్యాయాం మాయాయాం భగవదీయసచ్చిదానన్దస్ఫురణసత్త్వాదితి. ఏవం విరజారూపాయా భగవన్మాయాయాస్తరణం వినా న వైకుణ్ఠప్రాప్తిః. తత్తరణన్తు భగవదను గ్రహలబ్ధవిమానవశాదేవ. భగవదనుగ్రహస్తు భగవద్భక్త్యైవ. అతో భగవతి భక్తిః కార్యా. (౩)

శ్లో॥ విరజాపదతీరస్థో విరజాపరిఘాలయః ।
విరజాగాధసలిలభీతభీతవిరించనః ॥ 235

విరజాతరణం వినా కుతః పరమపదం దుర్లభమత ఆహ - **విరజాపద తీరస్థ** ఇతి. విరజాయాః పరస్మిన్తీరే తిష్ఠతీతి భగవదాలయస్య విరజా పరి

ఘాభూతానను. కుశలైర్యథా నదీజలం తీర్యతే తథా విరజాజలం తీర్య తామ్. కింవిమానేనేత్యాశఙ్కాయామాహ విరజాయా అగాధాత్సలిలా ద్విరిఞ్చనో బ్రహ్మాపి భీతభీతః. కా వార్తా పునరస్మాకమితి భావః. (౩)

శ్లో॥ విరజాతోయపానాప్తవిద్యాభక్తజనేదితః ।
వినాయకధ్వజభ్రాజద్విమానవరభూషణః ॥ 236

అథ భగవానయం జలక్రీడాం సమాప్య విరజాతోయపానవైభవలబ్ధ విద్యాతిశయైర్భక్తజనైస్తూ ్యయమానస్సన్ గరుడేన ధ్వజేన భాసమానం కఞ్చన విమానప్రవరం స్వారోహేణ భూషయామాసేతి రథోత్సవం వర్ణ యతి. (౨)

శ్లో॥ వియద్విమానవిభ్రాజదబలాతారకావిధుః ।
వికుణ్ఠనగరీనారీనీరాజితపదామ్బుజః ॥ 237

వియదివ విశాలం విమానం, తత్ర తారకా ఇవ అబలా విభ్రాజన్తి. భగవాంస్తు తాదృశతారాయుక్తశ్చన్ద్ర ఇవ భాతి వియద్విమానవిభ్రాజద బలాతారకాయుక్తో విధురితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః విధుశ్చన్ద్రో విష్ణుశ్చేతి శ్లేషః. మధ్యేమార్గం వికుణ్ఠనగర్యాం వర్తమానా నార్యో భగవ త్పదామ్బుజం నీరాజయన్తి. (౨)

శ్లో॥ వికుణ్ఠపౌరీనేత్రాలిపీయమానోత్సవాసవః ।
విస్ఫష్టేన్దీవరాభాత్మలగ్నలక్ష్మీముఖేన్దుభః ॥ 238

ఏతద్భగవద్రథోత్సవరూపపద్మగతరసరూప ఆసవః. యద్వా భగవదుత్సవరూప ఆసవః వికుణ్ఠనగరపౌరాఙ్గనానేత్రరూపభ్రమరైః పీయతే. తా అత్యాదరేణ పశ్యన్త్యుత్సవమిత్యర్థః. భగవతో దేహః వికసితేన్దీవర తుల్యః తత్ర చ లక్ష్మీముఖచన్ద్రస్మితజ్యోత్స్నా లగ్నా. తతో దేహస్య విశేషరామణీయకమితి భావః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వామ్బాహేమపుత్రీభృద్వక్షోనీలాశ్మపీఠకః ।
విధుబిమ్బోపరిస్థార్కభానువిద్యోతితామ్బరః ॥ 239

ఇన్ద్రనీలపీఠతుల్యే భగవతో వక్షసి సువర్ణపుత్రికేవ లక్ష్మీర్భాతి. చన్ద్రబిమ్బస్యేవ భగవన్ముఖస్యోపరి సూర్యవత్కిరీటో భాతి. తస్య చ భానుభిస్సర్వోప్యాకాశో భాస్యతే. (౨)

శ్లో॥ వివేలాత్మప్రభాపూరనీలీకృతమహాహిపః ।
విషధ్రమూర్ధసాహస్రరత్నాభాలేపచిత్రితః ॥ 240

తతో గరుధధ్వజవిమానమవరుహ్య భగవానయమాదిశేషశయ్యాయాం వివేశ. తతశ్చ నిర్వేలేన భగవతో దేహకాన్తిపూరేణ స శేషో నీలీకృతః. శేషస్య శిరస్సాహస్రే వర్తమానానాం రత్నానాం యా ఆభాః కాన్తయః కుఙ్కుమకర్పూరాదితుల్యాః. తాసాం లేపో లేపనం తేన చిత్రితః సఞ్జాతచిత్రవర్ణః ఇతి తద్గుణద్వయమ్. (౨)

శ్లో॥ విసారితైకబాహ్వగ్రకఙ్కణాభాఞ్చితేన్దిరః ।
విశ్వామ్బాకరకఞ్జాతలక్ష్మీలాలితజానుకః ॥ 241

విసారితే ఆజానుప్రసారితే ఏకస్మిన్బాహ్వగ్రే వర్తమానానాం కఙ్కణానామాభయా కుఙ్కుమప్రాయయా అఞ్చితా లేపితా ఇన్దిరా భగవజ్జానుసంవాహనకర్త్రీ లక్ష్మీర్యస్య సః తదేవేన్దిరాకర్తృకజానుసంవాహనం స్పష్టమాహ - విశ్వామ్బాయాః కరకఞ్జాతే యా లక్ష్మీశ్శోభా దేవీ చ తయా లాలితే జానుకే యస్య సః తథోక్తః. జానునీ యస్య స ఇతి వా. శేషాద్విభాషేతి కః. (౨)

శ్లో॥ విచిత్రదివ్యాభరణాంశుకాభాసిన్ధూదయశ్రీముఖచన్ద్రబిమ్బః।
విష్వక్కృపాదర్శితకామపూరనఖేన్దుభిన్నాఙ్ఘ్రిపాదపద్మః ॥ 242

విచిత్రాణాం దివ్యానాఞ్చ ఆభరణానామంశుకస్య వస్త్రస్య చ ఆభానాం కాన్తీనాం జలస్థానీయానాం సిన్ధౌ సముద్రే ఉదయో యస్య స తథోక్తః. శ్రియో లక్ష్మ్యా ముఖరూపశ్చన్ద్రబిమ్బో యస్య సః. శ్రీయుక్తః ముఖచన్ద్రబిమ్బో యస్యేతి వా. కాన్తిసాగరే జాతశ్చన్ద్రబిమ్బ ఇవ భగవతో

లక్ష్మ్యాశ్చ ముఖం భాతీత్యర్థః. విష్వక్ సర్వవ్యాపినీ యా కృపా తయా హేతునా దర్శితః కామాన్ పూరయతీతి కామపూరః నఖైరేవేన్దుభిః భిన్నాః మిశ్రితాః అఙ్గులయో యస్య సః. పాదపద్మః యస్య స తథోక్తః. (౨)

శ్లో॥ విశ్వాలయవ్యాపివిచిత్రగన్ధమల్లీతులస్యమ్బుజచుమ్బితాఙ్గః ।
విశ్వమ్భరావాసితచారుగన్ధలిప్తాఙ్గనీరన్ధ్రపతద్ద్విరేఫః ॥ **243**

విశ్వస్మిన్సర్వస్మిన్నప్యాలయే వ్యాపీ విచిత్ర గన్ధః పరిమలో యేషా న్తైః మల్లీ చ తులసీ చ అమ్బుజఞ్చ మల్లీతులస్యమ్బుజాని తైః హారాయితై రితి భావః. చుమ్బితం వ్యాప్తమఙ్గం యస్య స తథోక్తః. భక్తా మల్ల్యాది స్రగ్భిర్భగవన్తం పూజయన్తీత్యర్థః. విశ్వం భరయా దేవ్యా వాసితేన కర్పూ రాది వాసనాద్రవ్యయుక్తేన చారుణా గన్ధేన లిప్తే అఙ్గే నీరన్ధ్రం యథా తథా పతన్తః ద్విరేఫా దివ్యా వైకుణ్ఠగతా భ్రమరాః యస్య స తథోక్తః. యద్వా ద్విరేఫా అతిశయోక్త్యా నారీకటాక్షాః. (౨)

శ్లో॥ వివృత్తరత్నోపధిపుష్పమాలాగృహీతగన్ధాద్భుతకేశవేశః ।
విచిత్రభూషామ్బరవైష్ణవస్త్రీసఙ్గీతనాట్యాకలనస్మితాస్యః ॥ **244**

విశేషేణవృత్తే వర్తులే రత్నమయే ఉపాధౌ శిరోధస్థే శిర ఆధారే వస్తుని వర్తమానాభిః పుష్పమాలాభిః గృహీతః గన్ధః యస్య స చాసా వద్భుతకేశవేశః కేశసమూహః యస్య స తథోక్తః. రత్నోపధేః కఠినత్వేన తదుపరిపుష్పమాలా స్తదుపరి కేశవేశఞ్చ స్వీయం విన్యస్య తత్ర శిర ఆధాయ శేతే ఇత్యర్థః. అత్ర పుష్పమాలాభిః కేశవేశో న వాసితః, కిన్తు తా ఏవ కేశవేశగన్ధం గృహ్ణన్తి వాసనార్థమిత్యహో భగవత్కేశవేశగన్ధ ఇతి భావః. అత ఏవ భగవతః కేశవ ఇతి నామేతి బోధ్యమ్. ప్రశంసాయాం వప్ర త్యయవిధానాత్/ విచిత్రాణి భూషామ్బరాణి యాసాం తాసాం వైష్ణవ స్త్రీణాం విష్ణుభక్తాఙ్గనానాం సఙ్గీతయుక్తస్వనాట్యస్య ఆకీలనేన దర్శనేన హేతునా స్మితయుక్తమాస్యం యస్య స తథోక్తః. యద్వా సఙ్గీతస్య నాట్యస్య చ అకలనాభ్యాం శ్రవణదర్శనాభ్యాం హేతుభ్యాం స్మితయుక్త మాస్యం యస్య స తథోక్తః. (౨)

శ్లో॥ వినాయకోదారసుపర్ణకమ్పనప్రభూతదివ్యానిలలోలితాలకః ।
విరిఞ్చినాద్యున్మకుటప్రభాఝరీనిషిక్తపాదో వివిదాశయాఞ్చితః ॥245

వినాయకస్య గరుడస్య ఉదారయోర్మహతో శ్శోభనయోః పర్ణ యోః పత్రయోః కమ్పనాత్ప్రభూతేన దివ్యేన అనిలేన లోలితాశ్చాలితా అలకా శ్చూర్ణకున్తలా యస్య స తథోక్తః. విరిఞ్చినో బ్రహ్మా వర్తమాన బ్రహ్మణః పూర్వం ముక్త ఇతి భావః. వర్తమానస్తు సత్యలోక ఏవ వర్తత ఇతి నాస్య పరమపదప్రాప్తిరితి బోధ్యమ్. ఆదిర్యేషాన్తేషామున్మకుటేషు ఉన్నతకిరీటేషు యాః ప్రభాః. యద్వా ఉన్మకుటానాం యాః ప్రభాః తాసాం ఝరీభిః ప్రవాహైః నిషిక్తౌ నితరాం సిక్తౌ పాదౌ యస్య స తథోక్తః. విమ్ ఏవంవిధం పరమాత్మానం విష్ణుం యే విదన్తి తే వివిదః తే చ తే ఆశయా మనాంసి తేషామాశయా ఇతి వా. తైరఞ్చితః ప్రాప్తః తథా సర్వోపరిస్థోఽతిదూరతరోఽపి భగవా న్విద్వదాశయ నిత్యసన్నిహిత ఏవేతి ఏతద్భజనే న కోఽపి శ్రమః నాపి వైఫల్యాశఙ్కేతి భావః. అత్ర విద్వ ద్భిః కవిభిస్సమర్పితా ఆశయాస్సాక్షాన్మూర్తీభూయ వైకుణ్ఠగతం భగ వన్తం భజన్త ఇతి ధ్వనిః నను **“యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా”** సహేతి శ్రుతేః కథమ్పరమాత్మా మనసో విషయస్స్యాదితి చేన్నైవమ్. “మనసైవానుదృష్టవ్య” ఇతి శ్రుత్యన్తరా దవిద్వన్మనసామేవాయమగో చర ఇతి ప్రకృతి శ్రుత్యర్థ సఙ్కోచాత్. అన్యథా సర్వమపి గురుశాస్త్రా దికం నిరర్థకం స్యాత్. తస్మాద్విద్యాసంస్కృతేన మనసా భగవానయం గ్రహీతుం శక్యత ఏవ. న హి మనసో దుర్లభం నామ! తస్మాత్ మనసా భగవాన్ సగుణో నిర్గుణో వా విశ్వరూపః పురుషాకారోఽఙ్గుష్ఠపరిమాణో వా నిత్యం సంచిన్త్యస్సర్వేషామితి విశ్వసేవ్యత్వం భగవతస్సిద్ధమేవ. (౩)

శ్లో॥ వినాయకశ్రౌతరథాధిరూఢస
ద్వినాయకాపాఙ్గసుధామయాకృతిః ।
విచిత్రసాహస్రసుమాధిరోహతా
ద్వినాయకోదారగలం సుఖాదియమ్ ॥ 246

ఏవం సహస్రనామాని కృత్వా భగవతే కృతినాయకాయ సమర్ప యతి. వినాయకో గరుడ ఏవ శ్రౌతో రథః గరుడస్య ఛన్దోమయత్వాత్.

తమధిరూఢస్య సత ఉత్తమస్య కాలత్రయాబాధ్యస్య వా వినాయకస్య విష్ణోరపాఙ్గసుధాకటాక్షామృతం తన్మయీ తద్వికారభూతా తత్కార్య భూతేతి యావత్. విచిత్రసాహస్రసుమా విచిత్రాణి సహస్రమేవ సాహ స్రం నామాని యస్యాం సా తథోక్తా. ఇయం కృతిః సుఖాదనాయాసేన వినాయకోదారగలం విష్ణోర్మహాస్తం గలం అధిరోహతాత్ ఆరోహతాత్ ఇత్యాశిషి లోట్. ఆశీశ్చాత్ర ప్రార్థనారూపా. యద్వా వినాయకస్య గరు డస్య ఉదారగలమధిరోహతాత్. గరుడః కృపయా కృతిమిమాం భగవ త్సన్నిధౌ పఠత్విత్యర్థః.

శ్లో॥ పరాభవజ్యేష్ఠకమాసపూర్ణిమా
తిథౌ సమాప్తిం గమితాసకౌ కృతిః ।
సుఖేన రామేణ సమర్పితా హరేః
పదాబ్జయోరావిధుభాసతాంతరామ్ ॥

అసావేవ అసకౌ కృతిః రామేణ కవినా సుఖేనానాయాసేన పరా భవసంవత్సర జ్యేష్ఠకమాసపూర్ణిమాతిథౌ పరాభవసంవత్సర జ్యేష్ఠమాసపూర్ణి మాయాం తిథౌ సమాప్తిం గమితా ప్రాప్తితా హరేః పదాబ్జయోః సమ ర్పితా చ. అసకౌ కృతిః ఆవిధు చన్ద్రపర్యన్తం భాసతాంతరాం అతిశయేన శోభతామ్. ఆచన్ద్రతారం వర్తతామిత్యర్థః.

శ్లో॥ పరాభవాషాఢశుద్ధద్వాదశ్యామసకౌ కృతిః ।
రామేణ సర్వా వ్యాఖ్యాతా ప్రాపితా చ హరేః పదమ్ ॥

మూలం తావత్పూర్వం సమర్పితం అధునా తు సవ్యాఖ్యం మూల మర్పితమితి నార్పితార్పణప్రసఙ్గః.

శ్రీ హయగ్రీవార్పణమస్తు
పరాభవజ్యేష్ఠ శు ౧౫ మూలరచనాసమాప్తిః
పరాభవాషాఢ శ ౧౨ వ్యాఖ్యారచనాసమాప్తిః

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

వివర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళిః

హరిః ఓమ్
విష్ణవే నమః **1**
విశ్వస్మై నమః
విశ్వకర్త్రే నమః
విశ్వహృతే నమః
విశ్వపాలకాయ నమః
విశ్వదూరాయ నమః
విశ్వగతాయ నమః
విశ్వాత్మనే నమః
విశ్వచేతనాయ నమః
విశ్వయన్త్రే నమః **2**
విశ్వతనవే నమః
విశ్వవిదే నమః
విశ్వదుర్గమాయ నమః
విశ్వాజ్ఞేయాత్మకాయ నమః
విశ్వనిదానాయ నమః
విశ్వపావనాయ నమః
విశ్వోదయాయ నమః **3**
విశ్వలయాయ నమః
వివిశ్వాయ నమః
విశ్వపారగాయ నమః
విశ్వమ్భరాయ నమః
విశ్వమయాయ నమః
విశ్వమయాయ నమః
విశ్వభుజే నమః
విశ్వమోహనాయ నమః
విశ్వానన్దాయ నమః **4**
విశ్వదుఃఖదూరాయ నమః
విశ్వసుఖప్రదాయ నమః
విశ్వప్రియాయ నమః
విశ్వసఖాయ నమః
విశ్వధృతే నమః
విశ్వరూపధృతే నమః
విశ్వక్రీడాయ నమః **5**
విశ్వసేవ్యాయ నమః
విశ్వదాయ నమః
విశ్వసమ్మతాయ నమః
విశ్వభోగ్యాయ నమః
విశ్వగుణాయ నమః
విశ్వచక్షుషే నమః
విరిఞ్చికృతే నమః
విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థాయ నమః **6**
విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృతే నమః
విశ్వాయ నమః
విశ్వాన్తరాయ నమః
విశ్వతనవే నమః

విశ్వప్రచోదనాయ నమః
విశ్వాంశాయ నమః 7
విస్మయావాసాయ నమః
విశ్వకల్యాణభాజనాయ నమః
విశ్వబిమ్బాయ నమః
విశ్వనిధయే నమః
విశ్వమాయాయ నమః
విభామయాయ నమః
వివస్వన్మణ్డలాన్తస్థాయ నమః 8
విద్యాసుఖసదాత్మకాయ నమః
వివస్వతే నమః
విగ్రహాదిత్యాయ నమః
వివస్వద్భాసకాయ నమః
విభవే నమః
వికర్తనసహస్రాభాయ నమః 9
విష్వక్సేనాయ నమః
వికుణ్ఠనాయ నమః
విద్యుత్పీతామ్బరాయ నమః
విద్యామన్దిరాయ నమః
విష్టరశ్రవసే నమః
వినాయకాయ నమః 10
విప్రబన్ధవే నమః
విద్యుత్త్వన్ముగ్ధవిగ్రహాయ నమః
వియద్గఙ్గాపదామ్భోజాయ నమః
విక్రమక్రాన్తలోకకాయ నమః

విరిఞ్చినాభీకమలాయ నమః 11
వినతాతనయధ్వజాయ నమః
విషాయనాయ నమః
విషధరస్వామిశయ్యాయ నమః
విషోదయాయ నమః
విషాపహారిణే నమః 12
విషధిస్తోమకుక్షయే నమః
వియత్సమాయ నమః
విలయామ్బుధివిశ్రాన్తాయ నమః
వికారరహితాయ నమః
విధవే నమః
విధిరుద్రేన్ద్రదాసేరాయ నమః 13
విబుధావలిపక్షగాయ నమః
విబుధేశాయ నమః
విధూతాఘాయ నమః
విరుగ్ణమధుకైటభాయ నమః
విధుమణ్డలమధ్యస్థాయ నమః 14
విధుసూర్యవిలోచనాయ నమః
విధుసున్దరవక్త్రాబ్జాయ నమః
విధుహేతుహృదమ్బుజాయ నమః
విధులేఖానఖాయ నమః15
విజ్ఞాయ నమః
విభయాయ నమః
విద్రుమాధరాయ నమః
విషణ్ణాసురరాట్త్రాత్రే నమః

వినాథజనరక్షణాయ నమః
విభవాయ నమః **16**
విహతారాతయే నమః
విస్పష్టకమలేక్షణాయ నమః
విరిఞ్చివనితాగీతాయ నమః
విమృష్టమణినూపురాయ నమః
విద్యుద్రుచిరలక్ష్మీకాయ నమః **17**
విలసత్స్మేరచన్ద్రికాయ నమః
వికస్వరసురోర్వీజపుష్ప
మాలానిభేక్షణాయ నమః
విరూపాక్షప్రియాయ నమః **18**
విద్వద్ధృదయామ్బుజబమ్భరాయ
నమః
విముక్తాయ నమః
విషయాసక్తాయ నమః
విపత్సమయబాన్ధవాయ నమః
విపులోరసే నమః **19**
విశాలాక్షాయ నమః
విపులాంసాయ నమః
విజిత్వరాయ నమః
విమలాయ నమః
వితతఖ్యాతయే నమః
విశ్వనామ్నే నమః
విభీషణాయ నమః
విలాసినే నమః **20**
విలసద్భూషాయ నమః
వివిధాయుధభాస్వరాయ నమః
విశ్వమ్భరాపతయే నమః
విశ్వాతిక్రాన్తమహిమ్నే నమః
విధయే నమః
విధిత్రాత్రే నమః **21**
విధితపః ఫలదాయ నమః
విధిదేశికాయ నమః
విధిస్తుతాయ నమః
విధివిధుశ్రీకంఠాత్మనే నమః
విధీశ్వరాయ నమః
విధిశక్తిప్రదాయ నమః **22**
విశ్వశక్తయే నమః
విధివిమోహనాయ నమః
వివిధాత్మజ్ఞానబలక్రియాశక్తయే
నమః
విలక్షణాయ నమః
విశ్వోత్తమాయ నమః **23**
విసదృశాయ నమః
విద్వన్ద్వాయ నమః
విగతవ్యయాయ నమః
విమత్సరాయ నమః
విశ్వసిద్ధయే నమః
విజితాత్మనే నమః
విముక్తిదాయ నమః

విశ్వమ్భరాభారహరాయ నమః **24**
విష్వద్రీచీనవైభవాయ నమః
వివిధప్రాణికరుణాయ నమః
విద్రావితజనాన్తకాయ నమః
విధూతమాయావిభవాయ నమః **25**
విఖ్యాతబలపౌరుషాయ నమః
వినిద్రాయ నమః
విజరాయ నమః
విత్తాయ నమః
విదోషాయ నమః
విఫలక్రియాయాయ నమః
విజ్ఞానవాదినే నమః **26**
విమదాయ నమః
విక్రోధాయ నమః
విజితేన్ద్రియాయాయ నమః
వినేత్రే నమః
విశ్రుతకథాయ నమః
విమలాశయదర్శనాయ నమః
వితర్కహీనాయ నమః **27**
విరుజాయ నమః
విభేదాయ నమః
విప్రియాప్రియాయాయ నమః
విజ్వరాయ నమః
వికచామ్భోజచరణాయ నమః
వినతాఖిలాయ నమః

విధికర్త్రే నమః **28**
విధానజ్ఞాయ నమః
విధయే నమః
విధిఫలప్రదాయ నమః
విధిదృష్టక్రియాభార్యార్చ్యాయ నమః
విధిహీనాయ నమః
విధిప్రియాయాయ నమః
విధిసూత్రాబద్ధలోకాయ నమః **29**
విధివత్కృతకర్మపాయ నమః
విహితత్యాగిసంశాస్త్రే నమః
విహితావిహితాతిగాయ నమః
విహితాఖిలమర్యాదాయ నమః **30**
విధిరుద్రాదిశాసనాయ నమః
విధివత్కర్మసఙ్గోప్త్రే నమః
విధివిద్వేషిభఞ్జనాయ నమః
విధాతృదర్శితపదాయ నమః **31**
విధిలోపాపహాభిధాయ నమః
విలసత్కమలావక్షసే నమః
విప్రదైవాయ నమః
విపద్ధరాయ నమః
విధువిద్యోతమానాబ్జాయ నమః **32**
విరోచనసుదర్శనాయ నమః
విద్విడ్రక్తాచితగదాయ నమః
విపన్నాభయకృత్కరాయ నమః
విశుద్ధవిజ్ఞానఘనాయ నమః **33**

విజ్ఞానకలనప్రభవే నమః
వితీర్ణవిమలప్రజ్ఞాయ నమః
విశ్రాణనసురద్రుమాయ నమః
విధికోటిశతానన్దాయ నమః 34
వివాదావిషయాయ నమః
విశాయ నమః
విహ్వాలద్విరదత్రాత్రే నమః
విషాటీన్ద్రవిదారణాయ నమః
వివిధాఖ్యానసంస్థాననిర్మాత్రే నమః 35
విశ్వతోముఖాయ నమః
విష్వగ్భుజానీకశతాయ నమః
వికచాబ్జాయుతేక్షణాయ నమః
విష్వక్శిరసే నమః 36
విష్వగఙ్ఘ్రయే నమః
విష్వక్శ్రోత్రాయ నమః
విసృత్వరాయ నమః
విష్వగూరవే నమః
విశ్వగురసే నమః
విష్కక్కణ్ఠాయ నమః
విపుష్కరాయ నమః
విద్యుత్త్విట్కేశనిచయాయ నమః 37
విటపివ్రాతలోమకాయ నమః
విష్ణుపద్యాదితటినీనాడీకాయ నమః
విష్టపాకృతయే నమః
వివస్వత్తనయోదారదంష్ట్రాయ నమః 38
విష్ణుపదాక్షికాయ నమః
విన్ధ్యాదిభూమీధరాస్థయే నమః
విద్యాహాసాయ నమః
వికమ్పనాయ నమః
విబుధేశభుజవ్రాతాయ నమః 39
వియద్ద్యోర్యోరునాసికాయ నమః
విదిక్కర్ణాయ నమః
విధిస్థానమౌళయే నమః
విశ్వమ్భరాపదాయ నమః
విహఙ్గమవ్యాకరణాయ నమః 40
వియన్మధ్యాయ నమః
విరాడ్వపుషే నమః
విదీప్తసన్ధ్యావసనాయ నమః
విధృతోడుసుమస్రజాయ నమః
విదీర్ణకాణ్డపటహాయ నమః 41
వియదమ్బునిషిక్తపదే నమః
విలయాబ్ధికృతాచామాయ నమః
విశ్వాహారాయ నమః
విశృఙ్ఖలాయ నమః
విసృత్వరతమస్సిద్ధమధ్యస్థాయ నమః 42
విగతాశయాయ నమః
విలీనశక్తయే నమః
విశ్రాన్తాయ నమః
విహితాత్మసుఖాశనాయ నమః
విక్షేపహీనాయ నమః 43

వికృతయే నమః
విగుణాయ నమః
విగతావృతయే నమః
విలీనపురుషాజ్ఞానోపాధయే నమః
విశ్వపరాయణాయ నమః
విశ్వాదృష్టవశత్యక్తయోగనిద్రాయ నమః 44
విబుద్ధధియే నమః
విశ్వాబ్జనాభయే నమః
వివిధప్రాణిబీజకృతోదయాయ నమః
విరిఞ్చ్యాదిప్రజానాథసముత్పాదితసత్ప్రజాయ నమః 45
విశ్వభూరుణ్మూలకందాయ నమః
విశ్వవృద్ధివిధాయకాయ నమః
విచిత్రవీర్యాయ నమః 46
విచిత్రకృత్యాయ నమః
విశ్వకుటుమ్బకాయ నమః
విచిత్రావతరాయ నమః
విశ్వరక్షావహితమానసాయ నమః
విచిత్రాలయమాయేశాయ నమః 47
విశ్వపావనచేష్టితాయ నమః
విద్యానిధయే నమః
విద్వదాప్తాయ నమః
విరక్తజనశేవధయే నమః
వితృప్తాయ నమః 48
విరతాయ నమః
విస్థాయ నమః
విక్రీడాయ నమః
విదితాత్మకాయ నమః
విహతేన్ద్రియసఞ్చారాయ నమః
విదితావిదితేతరాయ నమః
విపాపాయ నమః 49
వికలాయ నమః
విస్వాయ నమః
విపుణ్యాయ నమః
విపరాయ నమః
వియతే నమః
విదుఃఖాయ నమః
విసుఖాయ నమః
విజ్యాయ నమః
వివాయవే నమః
వివిరోచనాయ నమః
విజలాయ నమః 50
విగతస్పర్శాయ నమః
విరసాయ నమః
విగతధ్వనయే నమః
విగన్ధాయ నమః
విమహత్తత్త్వాయ నమః
విగతాహఙ్కృతయే నమః

విధాయ నమః **51**
విరూపాయ నమః
విగతాభిఖ్యాయ నమః
విస్త్రీభావాయ నమః
విపౌరుషాయ నమః
విక్లైబ్యాయ నమః
విమనుష్యత్వాయ నమః
విదైవాయ నమః
విగతాసురాయ నమః
విశేషాయ నమః **52**
విశ్వధిక్కారశేషాయ నమః
విశ్వతమోరవయే నమః
విసజ్ఞాయ నమః
విగతాసజ్ఞాయ నమః
విబన్ధాయ నమః
విశ్వబన్ధకృతే నమః
విపాణయే నమః **53**
విపదాయ నమః
విశ్వగ్రాహిణే నమః
విశ్వాతిగస్యదాయ నమః
విచక్షుషే నమః
విశ్వదృశే నమః
విశ్వశ్రోత్రే నమః
విశ్వకర్ణకాయ నమః
విప్రాణాయ నమః **54**
వివిధప్రాణిప్రాణనాయ నమః
విమనసే నమః
విఖాయ నమః
విశుభ్రాయ నమః
విద్యుదాపీతశిఖాన్తస్థాయ నమః
వియత్పదాయ నమః
విన్నాయ నమః **55**
వినాయకాధీశాయ నమః
విఘ్నహర్త్రే నమః
వికామనాయ నమః
విశ్వాసినే నమః
విశ్వజనకాయ నమః
విశ్వాయుష్యోపసగ్గ్రహాయ నమః
విపదమ్బుధిపోతాఙ్ఘ్రయే నమః **56**
విచారాసహనాకృతయే నమః
విరాజద్విక్రమాదిత్యాయ నమః
విపశ్చిద్గలభూషణాయ నమః
వియచ్ఛత్రాయ నమః **57**
విధుమయాదర్శాయ నమః
విశ్వమ్భరాసనాయ నమః
విరోచనప్రతీహారాయ నమః
విద్యున్మాలామయామ్బరాయ నమః
విషరాశిస్ఫురత్పాత్రాయ నమః **58**
విటనాయకకన్దుకాయ నమః
విదిక్పదిక్పాలభృత్యాయ నమః

విచరద్వ్యాయుచామరాయ నమః
విరోచనముఖాయ నమః 59
విప్రముఖాయ నమః
విధిహుతాశనాయ నమః
విదూరవే నమః
వివిధక్షత్రబాహవే నమః
విధికరాజ్ఘ్రికాయ నమః
విశ్వమ్భరాతివర్తిష్ణుదశాఙ్గుల
మహాకృతయే నమః 60
విశ్వభూతమయైకాంశాయ నమః
వివిశ్వత్రిపదామృతాయ నమః
విద్యావిద్యాసృతిక్రాన్త్రే నమః 61
విబుధాహవసద్ధవిషే నమః
విపన్నవిప్రసఙ్ఘన్యాయ నమః
వితానమయవిగ్రహాయ నమః
వితానకృతే నమః 62
వితానేశాయ నమః
వితానాఙ్గవపాశనాయ నమః
వితానవీతిహోత్రాత్మనే నమః
వితానాయుతదుర్లభాయ నమః
విజయినే నమః 63
విజయాగీతనామ్నే నమః
విజయదాయకాయ నమః
విజయాజయతుల్యాంశాయ నమః
విజేతవ్యవివర్జితాయ నమః

విశేషహీనచిద్రూపాయ నమః 64
విశిష్టాయ నమః
విగతాజ్ఞానాయ నమః
విశేషణీభూతవిశ్వాయ నమః
విబుధాలిసుధాకరాయ నమః
విశ్వకేతుమనోజ్ఞాఙ్గాయ నమః 65
విధున్తుదనికృన్తనాయ నమః
విశ్వకేతుప్రియే నమః
విశ్వకేతువైభవవర్ధనాయ నమః
విశ్వకేతవే నమః 66
విశ్వకేతుజయినే నమః
విశ్వప్రలోభనాయ నమః
విశ్వకేతుస్మరాయ నమః
విశ్వకేతువిశ్వజయప్రదాయ నమః
విద్యాధరాదివినుతాయ నమః 67
విభూతిసముపాసితాయ నమః
విభూతిభూషితమునయే నమః
విభూతిమయవిష్టపాయ నమః
విభూత్యలుబ్ధస్వజనాయ నమః 68
విభూతివిభవప్రదాయ నమః
విభూతిదుర్విభావ్యాత్మనే నమః
విభూతిసముదఞ్చనాయ నమః
వితథేతరసఙ్కల్పాయ నమః 69
వివిక్తబహులక్రియాయ నమః
వివిక్తరూపాయ నమః

వివిక్తనామ్నే నమః
విశదసద్రదాయ నమః
వివిక్తచిహ్నాయ నమః **70**
విస్పష్టపద్మమాలాయ నమః
విశేషకినే నమః
విటేన్ద్రశృఙ్గమకులాయ నమః
విశదోపలకుణ్డలాయ నమః
విశ్వకేతుధనుఃప్రాయభ్రూలతాయ నమః **71**
విస్తృతాననాయ నమః
విశ్వమాత్రాశయహరాయ నమః
విలోలమధుపాలకాయ నమః
విముగ్ధనాసికాదణ్డాయ నమః **72**
విశాలహనుసున్దరాయ నమః
విశ్వమాత్రాదర్శగణ్డాయ నమః
వినీలశ్మశ్రుమణ్డలాయ నమః
విశాలాక్ష్యారక్తరేఖాయ నమః **73**
విస్తీర్ణశ్రీకృతిశ్రవసే నమః
విశ్వమాతృకరగ్రాహ్యచిబుకాయ నమః
విశదస్మితాయ నమః
విశాలఫాలాయ నమః **74**
విషజగ్రీవాయ నమః
విషజరత్నధృతే నమః
విలమ్బిహారరుక్పూర విశదోర స్థలాన్తరాయ నమః
విషద్వేన్ద్రాయతభుజాయ నమః **75**
విషాణిరిపుమధ్యమాయ నమః
వినిమ్ననాభయే నమః
విపులశ్రోణయే నమః
వివిధలేపనాయ నమః
వినదత్స్వర్ణవలయాయ నమః
విద్యుత్ప్రతతిమేఖలాయ నమః
విషాణికరముగ్ధోరవే నమః
విజతూణీరజఙ్ఘికాయ నమః
విగూఢజత్రవే నమః **77**
విశ్వౌఘశరణ్యాఙ్ఘ్రిపయోరుహాయ నమః
విసారవజ్రచక్రాబ్జహలకేత్వఙ్కధృత్పదాయ నమః
విద్రుమారక్తనఖరాయ నమః
వివిధామ్నాయనూపురాయ నమః
విముగ్ధస్నిగ్ధరత్నాఙ్ఘ్రితలాయ నమః
విసదృశాకృతయే నమః
విద్యారాజాయ నమః **79**
విద్యమానాయ నమః
విద్యాకమలినీరవయే నమః
విద్యమానాగామిభూతప్రభవే నమః
విద్యాదురన్వయాయ నమః
విద్యావల్లీమూలకన్దాయ నమః **80**
విద్యానన్దాబ్ధిఖేలనాయ నమః

విద్యాలతోపఘ్నభుజాయ నమః
విద్యామ్భోరుహబమ్భరాయ నమః
విద్యాపద్మమరన్దాత్మనే నమః 81
విద్యాపుష్కరచన్ద్రమసే నమః
విద్యావినయసమ్పన్నబ్రహ్మ
హస్త్యాదితుల్యధియే నమః
విద్యానన్దమయాయ నమః
విద్యానన్దబిమ్బాయ నమః
వివిద్యకాయ నమః
విద్యాప్రదాయినే నమః
విద్యాత్మనే నమః
విద్యాఫలమయాకృతయే నమః
విద్యాలక్ష్మీత్రపాకీర్తితుష్టి
పుష్టిసతీవృతాయ నమః
విక్రాన్తాయ నమః
విహ్వలత్రాత్రే నమః
వియాతాయ నమః
వినయాన్వితాయ నమః
విరోధహీనాయ నమః
విస్నేహాయ నమః
విగుణాయ నమః
విమదాయ నమః
విమాయ నమః
విక్లమాయ నమః
విగతాధర్మాయ నమః

వివృద్ధయే నమః
విపరిక్షయాయ నమః
విస్వేదాయ నమః 85
విమలాయ నమః
విస్రహీనాయ నమః
విక్షుధే నమః
వితృషే నమః
విజాయ నమః
విప్రాకృతాయ నమః
విభాపిణ్డాయ నమః
విప్రమాణాయ నమః
విబన్ధనాయ నమః
విప్రకృష్టాయ నమః 86
వికుర్వాణాయ నమః
విహారిణే నమః
విరలోదయాయ నమః
విశామ్పతయే నమః
విశ్రుతాత్మనే నమః
వివిధామ్నాయమృగ్యపదే నమః
వివిక్తసేవినేదీయసే నమః 87
వినాయకవివర్జితాయ నమః
విదైవాయ నమః
విప్లవాహర్త్రే నమః
విధేయాఖిలదైవతాయ నమః
వికుణ్ఠలోకనిర్మాత్రే నమః 88

వికుణ్ఠేశాయ నమః
వికుణ్ఠభాయ నమః
వికుణ్ఠాకూటతనయాయ నమః
వికుణ్ఠనగరీప్రియాయ నమః
వికుణ్ఠపద్మమార్తణ్డాయ నమః **89**
వికుణ్ఠవిభవాశ్రయాయ నమః
వికుణ్ఠలోలాయ నమః
వికుణ్ఠనారీనయనచన్ద్రమసే నమః
వినతాసుతసద్బాహుభాసకోరవే నమః **90**
విభాసకాయ నమః
విలోలతులసీమాలాయ నమః
వికచాబ్జవిధూననాయ నమః
విశదోపలముక్తౌఘచ్ఛత్రద్వయ
సమఞ్చితాయ నమః
వివిస్వదయుతచ్ఛద్మప్రదీపాయ
నమః
విచలత్పటాయ నమః
విధుబిమ్బమయప్రాజ్యా
రాత్రికోదుప్రదీపితాయ నమః
విమర్ద్దోత్థాపారగన్ధమూర్ఛి
తాశాప్రబోధనాయ నమః
విశ్వమ్భరాకరామ్భోజ
చామరానిలసేవితాయ నమః
విద్యుద్భూషణభూషాఙ్గశ్రీముఖేన్దు
ప్రభార్చితాయ నమః

విధ్వంసవిన్యస్తభుజాయ నమః
విష్వక్సేనాదిసంవృతాయ నమః
విధ్యణ్డరేణుసఞ్చారక్షమ
రోమాన్ధుజాలకాయ నమః
విశ్వమ్భరారజఃపుఞ్జగణకా
గణ్యవీర్యవతే నమః
విష్టపత్రయపృష్ఠోర్ధ్వలోక
విష్కమ్భకస్యదాయ నమః
విరిఞ్చికల్పాన్తసాక్షిణే నమః
విరిఞ్చిప్రీతివర్ధనాయ నమః
విరిఞ్చ్యయుతసాహస్రజనకాయ
నమః
విధిపావకాయ నమః
విరిఞ్చిదత్తప్రవరరక్షఃఖణ్డన
పణ్డితాయ నమః
విరిఞ్చికార్యనిర్వాహాయ నమః
విరిఞ్చిపరదైవతాయ నమః
విరిఞ్చిపుత్రోపదిష్టతత్త్వాయ నమః
విధిహృదాలయాయ నమః
విపఞ్చీశిల్పదేవర్షిసఙ్గీతాయ
నమః
విధిసౌహృదాయ నమః
విధిసత్త్వోన్మేషకారిణే నమః **99**
విధివక్త్రాటవీహరయే నమః
విధిలోకాతినేదీయసే నమః

విధిముక్తిప్రదాయకాయ నమః **100**
విధిబమ్భరనాభ్యబ్జాయ నమః
విధివక్త్రాబ్జభాస్కరాయ నమః
విధిలోకకృతశ్రేయసే నమః
విధిబన్ధవే నమః
విధీష్టదాయ నమః
విష్టపేశీకృతవిధయే నమః **101**
విధిదత్తాఖిలాగమాయ నమః
విధిసౌభాగ్యసన్ధాత్రే నమః
విధిచేతోవిశోధనాయ నమః
విశ్వోపజీవ్యాయ నమః **102**
విశ్వాన్యాయ నమః
విశ్వానన్యాయ నమః
విదర్దనాయ నమః
విశ్వశమ్భవే నమః
విరూపాక్షజిహ్వారఙ్గస్థలీనటాయ నమః
విరూపాక్షజటాకాశగఙ్గావర్షవలాహకాయ నమః **103**
విరూపాక్షశరణ్యాఙ్ఘ్రయే నమః
విరూపాక్షత్రిశూలదాయ నమః
విరూపాక్షద్విషద్భస్మాసురప్రాణవినాశనాయ నమః **104**
విరూపాక్షపరిత్రాత్రే నమః
విరూపాక్షశుభప్రదాయ నమః
విరూపాక్షబలాధాత్రే నమః **105**
విరూపాక్షజయప్రదాయ నమః
విరూపాక్షస్మయాహర్త్రే నమః
విరూపాక్షేషుభూతభాయ నమః
విరూపాక్షజయినే నమః **106**
విభ్రాజే నమః
విరూపాక్షవిపక్షహృతే నమః
విరూపాక్షప్రీతిపాత్రాయ నమః
విరూపాక్షమనోగతాయ నమః
విరూపాక్షమయాయ నమః **107**
విద్ధవిరూపాక్షతమోఽశుభాయ నమః
విరూపాక్షానన్తకోటిక్షయసాక్షిణే నమః
విరోధజితే నమః
విరూపనేత్రహృదయాయ నమః **108**
విరూపాక్షపితామహాయ నమః
విరూపనేత్రసద్బన్ధవే నమః
విరూపాక్షముఖాక్షిదాయ నమః
విరూపాక్షసమానాత్మనే నమః **109**
విరూపాక్షాష్టసిద్ధిదాయ నమః
విరూపాక్షమహాదేవాయ నమః
విరూపాక్షమహాగురవే నమః
విరూపనేత్రాన్తరాత్మనే నమః **110**
విరూపాక్షసమీరణాయ నమః

విరూపాక్షపరిజ్ఞేయతత్త్వాయ నమః
వివిధమార్గకృతే నమః
విరూపాక్షబ్రహ్మహత్యాహర
భిక్షాప్రదాపనాయ నమః 111
విరూపాక్షాభయకరాయ నమః
విరూపాక్షవిమోహనాయ నమః
విరూపనేత్రోపభుక్తవిషవీర్య
వినాశనాయ నమః
విరూపాక్షకృతత్రాసాయ నమః
విశ్వభవ్యమహాతపసే నమః
విరూపాక్షప్రజారక్షాయ నమః
విరూపాక్షవిమోక్షదాయ నమః
విరూపాక్షమతావిష్టపాషణ్డ
జనతాపనాయ నమః
విరూపాక్షలలాటాక్షివీతి
హోత్రాహితప్రభాయ నమః
విధిరుద్రాదికుల్యాన్తర్దృష్టశక్తి
జలామ్బుదాయ నమః
విధిరుద్రాదిమీనౌఘపూర్ణ
మాయాపయోనిధయే నమః
విశ్వప్రాణాన్తరాయ నమః
విశ్వప్రాణాధిష్ఠాతృపౌరుషాయ
నమః
వినాయకాభ్యవహృతిక్రియా
విఘ్ననివారకాయ నమః
వినాయకాయుతాధీశ
విష్వక్సేనోపసేవితాయ నమః
వినాయకకరాబ్ధారాస్నపిత
శ్రీస్వయంవృతాయ నమః
వినాయకైకరదనచ్ఛేదశాస్త
సుదర్శనాయ నమః
వినాయకసముద్గీతాయ నమః
వినాయకవరప్రదాయ నమః
వినాయకపరిత్రాత్రే నమః
వినాయకభయావహాయ నమః
వినాయకశరణ్యాఙ్ఘ్రయే నమః
వినాయకశుభప్రదాయ నమః
వినాయకోదరస్థాగ్నిజ్వాలా
వర్ధనమారుతాయ నమః
విశ్వజన్తూదరాగ్న్యాత్మనే నమః
విశ్వాన్నప్రతిపాదకాయ నమః
విశ్వమ్భరాపుణ్యగన్ధాయ నమః
విద్యుత్త్వత్పుష్పసద్రసాయ నమః
విరోచనలసద్రూపాయ నమః
వియచ్ఛబ్దాయ నమః
విటేద్ధృతయే నమః
విరోచనసఖస్పర్శాయ నమః
విధుజ్యోత్స్నాయ నమః
వికాతపాయ నమః
విషశేవధిగామ్భీర్యాయ నమః 122

విశ్వజ్ఞానాయ నమః
వివిత్సుఖాయ నమః
విశ్వమఙ్గలమాఙ్గల్యాయ నమః
విశ్వపూరుషపౌరుషాయ నమః
విశ్వమ్భరాక్షమాయ నమః **123**
విద్యుద్రుచయే నమః
విక్రాన్తవిక్రమాయ నమః
విద్యుత్త్వదుదయాయ నమః
విద్యుద్భుజ్గాయ నమః
విధువిభేదనాయ నమః
వికమ్పనాయ నమః **124**
విషనిధిసన్నివృత్తయే నమః
వివిత్పతయే నమః
వినివృత్తయే నమః
విప్రవృత్తయే నమః
విభావసుగతయే నమః
విదాయ నమః
విశ్వాధికాయ నమః **125**
విటవరాత్యుచ్ఛ్రితాయ నమః
విటధారయాయ నమః
విటేన్ద్రాయ నమః
విటరాట్ఛృఙ్గనిలయాయ నమః
విటవర్ధనాయ నమః
విటరాణ్మన్థనాయ నమః **126**
విద్యుత్స్ఫురన్మకరకుణ్డలాయ నమః
విటకూటాక్రాన్తభుజాయ నమః
విషద్విడ్ద్రేన్ద్రవికర్షణాయ నమః
విస్ఫురద్భుజసన్దోహపర్యా
యాక్రాన్తమన్దరాయ నమః
విధ్వనత్కరసాహస్రభర్త్సి
తార్కకరోత్కరాయ నమః
విచలత్కచబృన్దాభ్రమాలాఞ్జన
వపుర్ధరాయ నమః
విస్తీర్ణవలిమద్రక్తకణ్ఠాయ నమః
విమృదితస్రజాయ నమః
వివల్గత్పృథులశ్రోణయే నమః
విరణన్మణికఙ్కణాయ నమః
విభ్రశ్యదూర్ధ్వకౌశేయాయ నమః
విబుధద్రుసుమాప్లుతాయ నమః
వివిధస్వరసమ్పూర్ణమఞ్జుగీత
వినోదనాయ నమః
విషధీన్ద్రకరోదఞ్చత్పయః
క్షాలితవిగ్రహాయ నమః
విభ్రమాక్రాన్తవిబుధవల్లరీ
దృష్టిమానసాయ నమః
విస్ఫురద్భాసవిభవధ్వస్తసర్వా
ద్రికశ్మలాయ నమః
విధువక్త్రస్మితజ్యోత్స్నా వర్ధిత
క్షీరవారిధయే నమః
విశిఖాపాఙ్గనిహతలక్ష్మీచిత్తాయ

నమః
వినోదభాజే నమః
విశ్వావస్వాదిగన్ధర్వగీయమాన
గుణేహితాయ నమః 133
విధిరుద్రేన్ద్రకలితజయశబ్దాయ
నమః
విషార్దనాయ నమః
విశ్రాణనగుణాక్రాన్తకామధేను
సురద్రుమాయ నమః 134
విబుధద్విపసఙ్క్రాన్తగతిగామ్భీర్య
సద్గుణాయ నమః
విధుమణ్డలసఙ్క్రాన్తముఖకఞ్జ
ప్రభాకలాయ నమః 135
విబుధాశ్వోపసఙ్క్రాన్తవైశద్య
విశదశ్రవసే నమః
విబుధాహారసఙ్క్రాన్తమాధుర్య
మధురాధరాయ నమః 136
విబుధక్షితివామాక్షీక్రాన్తసౌన్దర్య
విగ్రహాయ నమః
విషరత్నోపసఙ్క్రాన్తతేజసే నమః 137
విశ్వప్రమాణవిదే నమః
విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాత్రే నమః
విశ్వసఙ్గ్రహనిగ్రహాయ నమః
విషరాట్ఛీకరరక్షౌఘచిత్రితాకార
పుష్కరాయ నమః 138
విషాక్లేద్యాయ నమః
విషాదాహ్యాయ నమః
విషధయే నమః
విషనాశనాయ నమః
విశ్వమాతృస్మరోన్మేషాయ నమః 139
విశ్వమాతృస్వయంవృతాయ నమః
విశ్వమాతృకటాక్షాలిపీయ
మానపదామ్బుజాయ నమః
విశ్వమాతృసమానాత్మనే నమః 140
విశ్వమాతృపరీక్షితాయ నమః
విశ్వమాతృస్మితాహారాయ నమః
విశ్వమాతృపదాఙ్కితాయ నమః
విశ్వమాతృకాలాభూషాయ నమః 141
విశ్వమాత్రధరస్పృహాయ నమః
విశ్వామ్బికోరోజకుమ్భనాభి
లేపాయితాకృతయే నమః
విశ్వమాతృముఖామ్భోజ
కస్తూరీతిలకద్యుశాయ నమః 142
విశ్వమాతృశిరోజౌఘమేఘమణ్డల
భృత్కరాయ నమః
విశ్వమాతృకుచోర్వీధ్రవిశ్రాన్తాద్భుత
వారిదాయ నమః 143
విశ్వమాతృముఖానఙ్కచన్ద్ర
మణ్డలమానదాయ నమః
విశ్వమాతృముఖామ్భోజపీయ

మానాధరామృతాయ నమః **144**
విశ్వమాతృభుజవ్యాజిచమ్పక
స్రగ్లసద్గలాయ నమః
విశ్వమాతృకుచద్వన్ద్వపీడితోరః
స్థలస్రజాయ నమః **145**
విశ్వమాతృదృశాభృఙ్గీపీత
హృత్పద్మసద్రసాయ నమః
విశ్వమాతృకపోలాన్తఃప్రతిబిమ్బిత
సన్ముఖాయ నమః **146**
విశ్వమాతృముఖామ్భోజ
ప్రతిమాభృత్కపోలకాయ నమః
విశ్వమాతృశ్రవోభూషారూకర్పూర
శ్వేతితాననాయ నమః **147**
విద్రుమాకృతపద్మాసన్నాసి
కామౌక్తికాధరాయ నమః
విశ్వమాతృశిరస్సోరీక్లిష్ట
గఙ్గాకృతాప్లవాయ నమః **148**
విశ్వమాతృదృగన్తాభాక్షణ
నీలోత్తరాధరాయ నమః
విశ్వమాతృదృగమ్భోజ
సఙ్కోచోన్మేషదేక్షణాయ నమః **149**
విశ్వమాత్రలకాక్షేపాసహనేన్దు
కలానఖాయ నమః
విశ్వమాత్రాననాదర్శవృత్తచ్చిబుక
ధృత్కరాయ నమః
విశ్వామాత్రోష్ఠపీయూషపానత్యక్త
సుధాఘటాయ నమః
విపఞ్చీస్వరజిల్లక్ష్మీగానమాధుర్య
విస్మితాయ నమః **151**
విశ్వమాతృస్వర్ణలతావసన్తాయిత
విగ్రహాయ నమః
విశ్వమాతృశ్రుతిద్వన్ద్వ
భూషణాయితభాషణాయ నమః **152**
విశ్వమాతృవచఃపుష్పమరన్దా
పూరితాశయాయ నమః
విశ్వమాతృస్వర్ణపుత్రీభూషితాఙ్కోప
శోభితాయ నమః **153**
విశ్వమాతృమనోజ్ఞాంసలక్ష్మీ
లాలితసద్భుజాయ నమః
విశ్వామ్బాకరకఙ్జాతనఖా
భారఞ్జితస్తనాయ నమః **154**
విశ్వామ్బాపాఙ్గనీలాబ్జపూజితాయ
నమః
విశ్వమన్మథాయ నమః
విశ్వామ్బాకైశికామోదాఘ్రాణ
కేలివిచక్షణాయ నమః **155**
విశ్వామ్బాస్పర్శసుఖితాయ నమః
విశ్వామ్బామూర్ధచుమ్బనాయ
నమః

విశ్వామ్బామోహపాశాభ
వనమాలావిభూషితాయ నమః 156
విశ్వామ్బాకుచకాశ్మీరరఞ్జితోత్తర
సత్పటాయ నమః
విశ్వమ్భరాలసత్పృష్ఠాయ నమః 157
విశ్వామ్బాదృఢసౌహృదాయ నమః
విశ్వామ్భరావిశ్వమాతృమణ్డి
తోభయపార్శ్వకాయ నమః
విశ్వమ్భరాధృతామ్భోజచ్ఛత్రాయ
నమః 158
విశ్వమ్భరాప్రియాయ నమః
విశ్వామ్బాకరగస్వర్ణవాలవ్య
జనవీజితాయ నమః
విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృ
వామసవ్యకుచగ్రహాయ నమః 159
విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృన్యస్తై
కైకాంబుజేక్షణాయ నమః
విశ్వమ్భరాసముల్లాసాయ నమః 160
విశ్వామ్బామానవర్ధనాయ నమః
విశ్వామ్బానునయాభిజ్ఞాయ నమః
విశ్వామ్బావచనానుగాయ నమః
విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృసవ్యా
సవ్యకరగ్రహాయ నమః 161
విశ్వమ్భరాకృష్ణవేణీసంసేవా
సుఖితాశయాయ నమః

విశ్వమ్భరోపధిభుజాయ నమః 162
విశ్వామ్బాకశిపూదరాయ నమః
విశ్వమ్భరాశ్లేషిదివ్యభవ్యార్చా
విగ్రహాయుతాయ నమః
విశ్వమ్భరాగర్భధాత్రే నమః 163
విశ్వామ్బాభోగవర్ధనాయ నమః
విశ్వమ్భరాసముద్ధర్త్రే నమః
విశ్వామ్బానిత్యసంయుతాయ
నమః
విశ్వమ్భరానిత్యబన్ధవే నమః 164
విశ్వామ్బాజన్మభూరుచయే నమః
విశ్వమ్భరాకరామ్భోజశుక
సంస్తుతసద్గుణాయ నమః
విశ్వమ్భరాగర్భలీనదివ్యౌషధి
సముద్ధరాయ నమః 165
విశ్వమ్భరాధేనువృషాయ నమః
విశ్వధర్మపరాయణాయ నమః
విరుద్ధధర్మనిర్హర్త్రే నమః 166
వివిధత్రాతృవిగ్రహాయ నమః
విశ్వమ్భరాపరాధారాయ నమః
విశ్వకఞ్చుకితాకృతయే నమః
విశ్వబీజబ్రహ్మయోనయే నమః 167
విశ్వయోనిప్రకల్పకాయ నమః
విశ్వవిశ్వేదేవదేవాయ నమః
విశ్వభాషావిశారదాయ నమః

వివిధగ్రన్థవిషయాయ నమః **168**
విశ్వమన్త్రార్థసఙ్గ్రహాయ నమః
వివిధానన్తమన్త్రార్థాయ నమః
విశ్వమన్త్రాధిదైవతాయ నమః
విగ్రహోపలసన్మన్త్రాయ నమః **169**
విశ్వమన్త్రఫలప్రదాయ నమః
విశ్వామ్నాయమయాయ నమః
విశ్వమన్త్రాదయే నమః
విశ్వమన్త్రసతే నమః
వివిధాస్త్రప్రయోగజ్ఞాయ నమః **170**
వివిధాస్త్రమయాకృతయే నమః
వివిధాస్త్రోపసంహారవేత్రే నమః
విశ్వాస్త్రభఞ్జనాయ నమః
విశ్వాస్త్రవారణాత్మాస్త్రాయ నమః **171**
విశ్వాస్త్రాస్పృశ్యవిగ్రహాయ నమః
విశ్వాస్త్రబలసన్ధాత్రే నమః
వివిధాస్త్రసముద్భవాయ నమః
వితథేతరవాగస్త్రాయ నమః **172**
వివిధాస్త్రమహేశ్వరాయ నమః
వివిధామ్నాయనిశ్వాసాయ నమః
విదీప్తశ్రుతిమస్తకాయ నమః
విశ్వవేదైకసంవేద్యాయ నమః **173**
విహితామ్నాయమస్తకాయ నమః
విగ్రహోఙ్చద్వేదవన్దిస్తుతాయ నమః
వివిధవేదవిదే నమః
వివిధామ్నాయసన్మాలా
నాయకాయ నమః **174**
వివృతశ్రుతయే నమః
విధ్యర్థవాదావిషయాయ నమః
విలసచ్ఛ్రుతివల్లభాయ నమః
విశ్వమ్భరాప్రతిష్ఠాత్మధృత భూతాయ
నమః **175**
విలాఘవాయ నమః
విధుభూతాత్మసంపుష్టవివిధౌ
షధిమణ్డలాయ నమః
విశ్వానరసుతావిష్టస్వతేజః
పాచితౌదనాయ నమః **176**
విరోచనసఖావిష్టస్వశక్త్యుజ్జీవిత
ప్రజాయ నమః
విభావసుసమావిష్టస్వతేజో
వృష్టభూతలాయ నమః **177**
విశ్వోపసఙ్క్రాన్తసచ్చిత్సుఖాంశాయ
నమః
విశ్వవిభ్రమాయ నమః
విభక్త్యర్థాయ నమః **178**
విభక్తిస్థశక్తిరూపాయ నమః
విభక్తికృతే నమః
విభక్త్యగోచరపదాయ నమః
విభక్త్యాత్మనే నమః
విభక్తిభృతే నమః

విశ్వాపోహాయ నమః **179**
విశ్వవృత్తయే నమః
విశ్వజ్ఞానాయ నమః
విభోజనాయ నమః
విశ్వస్మృతయే నమః
విశ్వనిద్రాయ నమః
విశ్వజాగరణాయ నమః
విదృశే నమః
విశ్వప్రేమాస్పదపదాయ నమః **180**
విశ్వభూతాతివత్సలాయ నమః
విశ్వరత్నోదరాయ నమః
విశ్వవసుజితే నమః
విశ్వమన్దిరాయ నమః
విషశేవధిజామాత్రే నమః **181**
విషధిశ్వశురోత్తమాయ నమః
విశ్వప్రియాబుద్ధిగురవే నమః
విశ్వసూప్రకృతిప్రియాయ నమః
విశ్రవస్తనయాధీశాయ నమః **182**
విశ్రవస్సుతశేవధయే నమః
విశ్రవస్తనయోదారధనదాయ
నమః
విశ్రవస్సుతాయ నమః
విశ్రవస్సుతసంసేవ్యాయ నమః **183**
విశ్రవస్సుతబాన్ధవాయ నమః
విశ్రవస్సుతసంత్రాత్రే నమః
విశ్రవస్సుతకామదాయ నమః
విశ్రవస్సుతహృద్వాసాయ నమః **184**
విశ్రవస్సుతచోదనాయ నమః
విశ్రవస్సుతదుర్జ్ఞేయాయ నమః
విశ్రవస్సుతతోషితాయ నమః
విశ్రవస్సుతదత్తోత్తరాశాయ నమః **185**
విశ్రవ ఆశ్రయాయ నమః
విశ్రవస్తనయైశ్వర్యవిదలక్ష్మీ
దృగఞ్చలాయ నమః
విబుధేశ్వరదృక్పద్మసహస్రామిత
సౌభగాయ నమః **186**
విబుధాధిపసోదర్యాయ నమః
విబుధాధిపపాలనాయ నమః
విబుధేన్ద్రాయ నమః **187**
విబుధరాజే నమః
వితీర్ణవిబుధాలయాయ నమః
విబుధేన్ద్రారిసంహర్త్రే నమః
విబుధేన్ద్రవిపద్ధరాయ నమః **188**
విబుధేన్ద్రవిపద్బన్ధవే నమః
విబుధేన్ద్రప్రసాదితాయ నమః
విబుధేన్ద్రకృతైశ్వర్యాయ నమః
విబుధేశ్వరకామదాయ నమః
విబుధేన్ద్రశతైశ్వర్యాయ నమః **189**
విరోచనసుతానన్దనాయ నమః
విబుధేన్ద్రీకృతశతక్రతవే నమః

విబుధనాథజితే నమః
విబుధాధీట్పక్షపాతాయ నమః **190**
విబుధస్త్రీప్రణర్తితాయ నమః
విబుధశ్రీలతోపఘ్నాయ నమః
విబుధేశ్వరసాహ్యకృతే నమః
విబుధేన్ద్రాయుధస్థాత్మతేజసే నమః **191**
విబుధదీపనాయ నమః
విబుధాహారితసుధాయ నమః
విబుధోత్సాహవర్ధనాయ నమః
విబుధాసురసఙ్గ్రామజయ
లక్ష్మీసమఞ్చితాయ నమః **192**
విబుధాస్యాబ్జమార్తణ్డాయ నమః
విబుధేన్ద్రపురోహితాయ నమః
విబుధాచార్యసంశాస్త్రే నమః **193**
విబుధాచార్యదేశికాయ నమః
విబుధాచార్యసంస్తుత్యాయ నమః
విబుధాచార్యమానదాయ నమః
విబుధద్రుమసన్తానపుష్పలక్ష్మీ
నిషేవితాయ నమః **194**
విబుధద్రుమమూలస్థాయ నమః
విబుధద్రుమజన్మకృతే నమః
విబుధధ్వజినీపాలాయ నమః **195**
విశాఖామితవీర్యదాయ నమః
విశాఖాతనయత్రాత్రే నమః
విశాఖహృదయాన్తరాయ నమః
విశాఖవిన్యస్తనిజతేజసే నమః **196**
విజితతారకాయ నమః
విశాఖాద్భుతదర్పాబ్ధికుమ్భభువే
నమః
విబుధోదయాయ నమః
విశాఖషణ్ముఖాక్రాన్తగీత
షడ్గుణభూషణాయ నమః **197**
విశాఖాతనయవ్యూహసేనా
పాలనపణ్డితాయ నమః
విశాఖసుతవిద్యాదాయ నమః **198**
విశాఖాసుతచోదనాయ నమః
విశాఖప్రీతహృదయాయ నమః
విశాఖపరిపూజితాయ నమః
విశాఖనిర్దమ్భబన్ధవే నమః **199**
విశాఖపరదైవతాయ నమః
విశాఖపరమోదారతపోవల్లీ
ఫలప్రదాయ నమః
వికైతవతపోరూపాయ నమః **200**
విదోషతప ఆశ్రయాయ నమః
విదర్పనతపఃప్రాప్యాయ నమః
వివిఘ్నసుతపఃప్రియాయ నమః
విషాధీశాయ నమః **201**
విషాధీశచేతఃకమలభాస్కరాయ నమః
విషాధీశప్రతీచీదాయ నమః
విషేశజ్ఞానదాయకాయ నమః

విషాధీశాస్తరారామాయ నమః 202
విషాధీశహృదీశ్వరాయ నమః
విషాధీశ్వరవిజ్ఞాతతత్త్వాయ నమః
విషపతిప్రియాయ నమః
వివిక్తద్వారనవకబ్రహ్మపత్తన
భాసనాయ నమః 203
విసృతామృతసమ్పూర్ణబ్రహ్మ
పుర్యన్తరుజ్జ్వలాయ నమః
విశుద్ధచక్రనిలయాయ నమః 204
విశుద్ధారిదృగర్చితాయ నమః
విశుద్ధచక్రావేశితాసుప్రాప్యాయ
నమః
వివిధచక్రకృతే నమః
వివిక్తషట్చక్రపురస్వామినే నమః 205
వివిధచక్రగాయ నమః
విశుద్ధచక్రోపరిస్థపూర్ణచన్ద్రాయ
నమః
విశుద్ధదృశే నమః
విదుభాస్వన్వాడికాన్తస్సుషుమ్నా
గ్రతలాలయాయ నమః 206
వివిక్తోత్థాపితాహీన్ద్రస్రుతామృత
పసస్ప్రియాయ నమః
విరతస్వాన్తకమలప్రతీతాయ
నమః 207
వితమఃప్రభాయ నమః

విపరానుభవాకారాయ నమః
విశ్వశూన్యవిచక్షణాయ నమః
వివికల్పసమాధ్యాత్మనే నమః 208
వికల్పసమాధిభాజే నమః
వివికల్పసమాధ్యాప్యాయ నమః
వివికల్పసమాధిదృశే నమః
వికల్పితసమాధిస్థపురుషా
జ్ఞేయసత్పదాయ నమః 209
వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మనే నమః
విశ్వమాయాదురన్వయాయ
నమః
వికల్పతదభావానాకలితాయ నమః 210
విలయోదయాయ నమః
విద్యావిద్యోపాధిహీనాయ నమః
విద్యావిద్యాప్రకల్పనాయ నమః
విశేషహీనచిద్రూపమాయా
కల్పితదేహభాజే నమః 211
వివాదావిషయావార్యమాయాయ
నమః
విప్రకృతిప్రభాయ నమః
విషువాద్యపరిచ్ఛేద్యాయ నమః 212
విభావర్యాదికల్పనాయ నమః
విభావర్యాద్యవయవవత్సరాత్మక
చక్రకృతే నమః
వినిరోధాబ్జచక్రోరువేగాత్త

పురుషాయుషాయ నమః **213**
విశ్వత్రాణాత్మచరణప్రపన్న
ధృవసద్గతయే నమః
విభ్రమత్కాలనేమిఘ్నాయ నమః **214**
విషువాయ నమః
విషువప్రభవే నమః
వికాలచక్రపదగాయ నమః
వివస్వద్భ్రమణాతిగాయ నమః
వివస్వదాయుఃకలనాయ నమః **215**
వివస్వత్సుతశాసనాయ నమః
వివస్వత్తనయోదారదణ్డపాశాహిత
ప్రభాయ నమః
వికలాకాష్ఠాదిసత్యకాలాయ నమః **216**
విశ్వోత్తరాపదాయ నమః
విపూర్వాయ నమః
విప్రతీచీకాయ నమః
విధిలోకాదిదక్షిణాయ నమః
వివస్వద్విధుతారాదిభ్రమణా
గోచరాలయాయ నమః **217**
విధ్వాదిమచ్ఛింశుమారచక్ర
నిత్యభ్రమావహాయ నమః
విశ్వామిత్రాదిసప్తర్షిపూజిత
ధృవలోకకృతే నమః **218**
విశ్వామిత్రాది సప్తర్షిదత్త
జ్యోతిర్మయక్షితయే నమః
వివిక్తనక్షత్రపథాయ నమః **219**
వియద్గఙ్గాధునీధరాయ నమః
వివస్వత్స్యన్దనాధారాయ నమః
విధులోకరసావహాయ నమః
విద్యుద్వివస్వద్వరుణాద్యాతి
వాహికకల్పకాయ నమః **220**
విరోచనజ్యోతిరాద్యాపునరావృతి
మార్గకృతే నమః
విధూతకలుషోదారభక్త
దత్తాత్మరూపకాయ నమః **221**
విమానప్రవరానీతభక్తదర్శన
కౌతుకాయ నమః
విధిరుద్రాదిసత్కారతుష్ట
భక్తప్రియంవదాయ నమః **222**
విద్యుదమ్బరసచ్ఛఙ్ఖచక్రభక్త
గణావృతాయ నమః
విముక్తనిత్యముక్తాత్మసేవితాయ
నమః **223**
విచ్యుతిస్వకాయ నమః
విముక్తనయనానన్దాయ నమః
విముక్తహృదయప్రియాయ నమః
విముక్తహృదయారామాయ నమః **224**
విముక్తోక్తాత్మతత్త్వకాయ నమః
విముక్తజనసంవాదినే నమః
విముక్తజనతర్పణాయ నమః

విరజాతోయసంసర్గప్రాకృతాత్మీ
కృతస్వకాయ నమః **225**
విరజాతీరకాన్తారవిహృతాయ నమః
విరజాప్రియాయ నమః
విరజాతీరతులసీవనదేవీ
నిషేవితాయ నమః **226**
విరజాతోయకణభాక్సుగన్ధి
పవనార్చితాయ నమః
విరజాతోయకపటసచ్చిదానన్ద
విగ్రహాయ నమః **227**
విరజాయ నమః
విరజాతోయసుస్నాతాయ నమః
విరజాపతయే నమః
విరజోర్మిచ్ఛటాడోలావిహారిణే
నమః **228**
విరజాన్తరాయ నమః
విరజాదేవతాకేలయే నమః
విరజావిభ్రమాశయాయ నమః
విరజామీననయనాకరాలిఙ్గిత
కన్ధరాయ నమః **229**
విరజావర్తనాభీదృశే నమః
విరజాపులినాశ్రయాయ నమః
విరజాకుచకఞ్జాతకోశగ్రుధ్ను
కరద్వయాయ నమః **230**
విరజావిహగశ్రేణీకాఞ్చీ
విఘటనోత్కరాయ నమః
వికుణ్ఠలక్ష్మీదుకూలవిరజామ్బు
విలోలనాయ నమః **231**
విరజాముఖకఞ్జాతచుమ్బనాయ నమః
విరజోదయాయ నమః
విరజాభువనక్రీడానిర్జిత
ప్రేయసీగణాయ నమః **232**
విరజాజలగూఢాత్మనే నమః
విరజాక్లేదితామ్బరాయ నమః
విరజాతీరవిహరద్వైమానిక
కృతోత్సవాయ నమః **233**
విరజాజలజన్మౌఘముక్తౌఘ
పరిపూజితాయ నమః
విరజామృతపానాప్తబ్రహ్మానన్ద
పురీజనాయ నమః **234**
విరజాసలిలాధారాయ నమః
విరజీభూతమాయకాయ నమః
విరజాపదతీరస్థాయ నమః **235**
విరజాపరిఘాలయాయ నమః
విరజాగాధసలిలభీతభీత
విరిఞ్చనాయ నమః
విరజాతోయపానాప్తవిద్యా
భక్తజనేదితాయ నమః**236**
వినాయకధ్వజభ్రాజద్విమాన
వరభూషణాయ నమః

వియద్విమానవిభ్రాజదబలా
తారకావిధవే నమః **237**
వికుణ్ఠనగరీనారీనీరాజిత
పదామ్బుజాయ నమః
వికుణ్ఠపౌరీనేత్రాలిపీయమా
నోత్సవాసవాయ నమః **238**
విస్ఫుష్టేన్దీవరాభాత్మలగ్న
లక్ష్మీముఖేన్దుభాయ నమః
విశ్వామ్బాహేమపుత్రీ
భృద్వక్షోనీలాశ్మపీఠకాయ నమః **239**
విధుబిమ్బోపరిస్థార్కభానువిద్యోతి
తామ్బరాయ నమః
వివేలాత్మప్రభాపూరనీవీకృత
మహాహిపాయ నమః **240**
విషధ్రమూర్ధసాహస్రరత్నాభాలేప
చిత్రితాయ నమః
విసారితైకబాహ్వగ్రకఙ్కణాభాఞ్చి
తేన్దిరాయ నమః **241**
విశ్వామ్బాకరకఞ్జాతలక్ష్మీ
లాలితజానుకాయ నమః
విచిత్రదివ్యాభరణాంశుకా
భాసిన్నూదయశ్రీముఖ
చన్ద్రబింబాయ నమః **242**

విష్వక్సృపాదర్శితకామపూర నఖేన్దు
భిన్నాఙ్గులిపాద పద్మాయ నమః
విశ్వాలయవ్యాపివిచిత్రగన్ధమల్లీ తులస్యంబుజ
చుమ్బితాఙ్గాయ నమః **243**
విశ్వమ్భరావాసితచారుగన్ధ
లిప్తాఙ్గనీరన్ధ్రపతద్ద్విరేఫాయ నమః
వివృత్తరత్నోపధిపుష్పమాలాగృహీత
గన్ధాద్భుతకేశవేశాయ నమః **244**
విచిత్రభూషామ్బరవైష్ణవ స్త్రీ
సఙ్గీతనాట్యాకలనస్మితాస్యాయ నమః
వినాయకోదారసుపర్ణకమ్పన
ప్రభూతదివ్యానిలలోలి
తాలకాయ నమః **245**
విరిఞ్చనాద్యున్మకుటప్రభాఝురీ
నిషిక్తపాదాయ నమః
వివిధాశయాఞ్చితాయ నమః **1000**

శ్రీః

ఇతి రామేణ విరచితా వివర్ణాది విష్ణుసహస్రనామావళి
రియం శ్రీ హయగ్రీవాయదేవాయ సమర్పితాసీత్.
